

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АЕРОКОСМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«Харківський авіаційний інститут»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЄГОРОВ Микола Іванович

УДК 351.82: 330.1

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного управління

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М.І. Єгоров

Науковий керівник: доктор наук державного управління, професор, заслужений працівник освіти України Віктор Володимирович СИЧЕНКО.

Харків 2026

АНОТАЦІЯ

Сгоров М.І.. Механізми державного регулювання інноваційною діяльністю.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут – Харків, 2026.

У дослідженні запропоновано розв’язання актуального завдання щодо обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання інноваційною діяльністю.

Досягнення визначеної мети зумовило вирішення наступних завдань, саме, було охарактеризовано напрями та способи стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні та оцінено економічний механізм державного регулювання інноваційної діяльності. Систематизовано зарубіжний досвід реалізації державного регулювання інноваційної діяльності і окреслено механізм формування інноваційної діяльності в державі, а також визначено методичні основи сучасного розвитку організаційного механізму державного регулювання інноваційної діяльності.

Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку державного регулювання інноваційною діяльністю.

Об’єктом дослідження є державне регулювання інноваційної діяльності, а предметом дослідження є механізми державного регулювання інноваційної діяльності.

Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об’єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів

зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину. Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі охарактеризувати понятійний апарат державного регулювання інноваційної діяльності..

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливість висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державного регулювання інноваційної діяльності в державі, ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів державного регулювання інноваційної діяльності в державі; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль державного регулювання інноваційної діяльності, уточнити їх функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності.

Автором вперше запропонована послідовність створення системи

заходів зі стимулювання інноваційної діяльності з боку держави, що включає: комплексний аналіз інноваційної діяльності; виявлення ключових проблем здійснення інноваційної діяльності; аналіз результативності діючої системи стимулювання інноваційної діяльності; інвентаризацію наявного інноваційного потенціалу на підприємствах реального сектора; набір інструментарію стимулювання інноваційних процесів; активізацію програмної форми інноваційної політики.

В роботі удосконалено: цільові орієнтири стимулювання інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання за допомогою державної інноваційної політики: вдосконалення діючих інноваційних структур (вдосконалення інноваційної інфраструктури) і формування інноваційно - сприятливого середовища в поширенні технічної інформації, дифузії інновацій в суміжні галузі (ефект мультиплікатора і напрями розвитку державної інноваційної політики: міждержавна інноваційна співпраця на основі створення міждержавного інноваційного простору; збільшення долі галузевої науки у формованих наукових кластерів; створення системи державного стратегічного і індикативного планування; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності.

Таким чином, у дослідженні запропоновано вирішення актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання інноваційної діяльності. Результати проведених досліджень уможливають отримання обґрунтованих висновків.

Ключові слова: економічний механізм державного регулювання інноваційної діяльності, державне регулювання, механізми державного управління, організаційний механізм державного регулювання інноваційною діяльністю, інноваційна діяльність держави.

ABSTRACT

Yehorov M.I. Mechanisms of State Regulation of Innovative Activity.

Dissertation for the degree of Candidate of Science in Public Administration, specialty 25.00.02 – Mechanisms of Public Administration. – National aerospace university "Kharkiv Aviation Institute" – Kharkiv, 2026.

The research proposes a solution to the urgent task of substantiating theoretical foundations and developing practical recommendations for improving the state regulation of innovative activity.

Achieving the specified goal necessitated the resolution of the following tasks: the directions and methods of stimulating innovative activity at the state level were characterized, and the economic mechanism of state regulation of innovative activity was assessed. Foreign experience in implementing state regulation of innovative activity was systematized, and the mechanism for forming innovative activity in the state was outlined; furthermore, the methodological foundations for the modern development of the organizational mechanism of state regulation of innovative activity were determined.

Strategic directions for the development of state regulation of innovative activity have been substantiated.

The object of the study is the state regulation of innovative activity, while the subject of the research is the mechanisms of state regulation of innovative activity.

The methodological basis of the work consists of general scientific research techniques and special methods based on the modern scientific foundations of administrative, economic, and related sciences. The research methodology is founded on a systemic approach, the methodological specificity of which is determined by its orientation toward revealing the integrity of the object and the mechanisms that ensure it, as well as identifying various types of connections within a complex object and bringing them into a unified theoretical picture. The author used a range of scientific methods, specifically: the hypothetical-deductive method for forming the dissertation research methodology, which allowed for the formulation of a research hypothesis, the construction of heuristic models, and the characterization of the conceptual apparatus of state regulation of innovative

activity.

The deductive proof of the proposed research hypothesis not only confirmed the correctness of the methodology's formation and the validity of the conclusions but also provided the opportunity to propose and verify practical recommendations for improving the studied object; structural-functional analysis, the essence of which lies in identifying the elements of the system of state regulation of innovative activity in the state; a series of comparative methods that provided the opportunity to analyze the standards of state regulation of innovative activity; the statistical method, which allowed for the disclosure of real and accurate facts regarding the state of the research object; the prognostic method, through which more distant prospects for its development were determined; the theoretical-conceptual method, which defined the direction of the research, embodied in the analysis of the functions, structure, and parameters of the object, and made it possible to designate, comprehend, describe, and compare the role of state regulation of innovative activity, clarify their functions within each subsystem, evaluate the results of managerial influence, and identify prospects and mechanisms.

The information base of the dissertation research was composed of regulatory acts, works by foreign and domestic scientists, Internet resources, and statistical information from the State Statistics Committee of Ukraine and other central executive authorities.

The scientific novelty of the obtained results lies in solving the scientific task of developing theoretical foundations and substantiating scientific and applied recommendations for improving the mechanisms of state regulation of innovative activity.

For the first time, the author proposed a sequence for creating a system of measures to stimulate innovative activity by the state, which includes: a comprehensive analysis of innovative activity; identifying key problems in the implementation of innovative activity; analyzing the effectiveness of the existing system for stimulating innovative activity; an inventory of the available innovative potential at enterprises in the real sector; a set of tools for stimulating innovative

processes; and the activation of the program form of innovation policy.

The research has improved: the target orientations for stimulating innovative activity in modern economic conditions through state innovation policy, specifically the improvement of existing innovative structures (improvement of innovative infrastructure) and the formation of an innovation-favorable environment for the dissemination of technical information and the diffusion of innovations into related industries (the multiplier effect); additionally, the directions for the development of state innovation policy were improved, including interstate innovation cooperation based on the creation of an interstate innovation space, increasing the share of sectoral science in formed scientific clusters, creating a system of state strategic and indicative planning, and providing information support for subjects of innovative activity.

Thus, the research proposes a solution to an actual task, which consists in the substantiation of theoretical foundations and the development of practical recommendations for improving the state regulation of innovative activity. The results of the research conducted make it possible to obtain well-founded conclusions.

Keywords: economic mechanism of state regulation of innovative activity, state regulation, mechanisms of public administration, organizational mechanism of state regulation of innovative activity, innovative activity of the state.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації

Статті у фахових виданнях:

1. Єгоров М. І. Інституційні бар'єри впровадження інновацій у публічному секторі України. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2023. Вип. 2(19). С. 485 – 493 377. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27298/1/Yegorov_V5.2023.2.pdf
2. Єгоров М. І. Інституційна спроможність органів публічної влади у реалізації інноваційної політики. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2024. Вип. 1(20). С. 432 – 442 URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27305/1/Yegorov_V3.2024.1.pdf
3. Єгоров М. І. Організаційно-правові механізми координації державної інноваційної політики в Україні. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2024. Вип. 2(121). С. 455 – 465. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27306/1/Yegorov_V1.2024.2.pdf
4. Yegorov M. Mechanisms for monitoring and evaluating the effectiveness of state innovation policy. Public administration and state security aspects. Vol.1/2023. p. 235-246. URL: <http://passa.nuczu.edu.ua/en/archive/245-yegorov-m-mechanisms-for-monitoring-and-evaluating-the-effectiveness-of-state-innovation-policy>
5. Yegorov M. Financial and economic instruments for stimulating innovation activity: a comparative analysis. Public administration and state security aspects. Vol.1/2024. p. 282-291. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27008/1/Yegorov_P2.2024.1.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Єгоров М.І. Напрями державне регулювання інноваційної діяльності в Україні. Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції Криму в господарський комплекс України : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 11 листопада 2025 року) / упоряд. Д. В. Починок. Київ 2025. С. 149-151.

7. Єгоров М.І. Інструменти державного регулювання інноваційною діяльністю. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи». (м. Хмельницький, 19 лютого 2026 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2026. 200 с.

8. Єгоров М.І. Напрями державне регулювання інноваційної діяльності в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика»ю Черкаси. 2025. С.118-120.

ЗМІСТ

ВСТУП	12
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	19
1.1 Економічна сутність інновацій та особливості інноваційного процесу	19
1.2 Напрями та способи стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні	34
1.3. Характеристика сучасних основ інноваційної діяльності	51
Висновки до першого розділу	69
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	72
2.1. Оцінка економічного механізму державного регулювання інноваційної діяльності	72
2.2. Зарубіжний досвід реалізації державного регулювання інноваційної діяльності	85
2.3. Механізм формування інноваційної діяльності в державі	103
Висновки до другого розділу	127
РОЗДІЛ III. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ	131
3.1. Методичні основи сучасного розвитку державного регулювання інноваційної діяльності	131
3.2. Стратегічні напрями розвитку організаційного механізму державного регулювання інноваційною діяльністю	145
3.3. Шляхи удосконалення економічного державного регулювання інноваційною діяльністю	165
Висновки до третього розділу	182

ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	189
ДОДАТКИ	209

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Генерація нових ідей, що утілюються у високих технологіях, інноваціях, сьогодні багато в чому визначають якість соціально-економічного розвитку країн і рівень добробуту їх громадян. Від рівня інноваційної активності, положення країни на світовому ринку наукомісткої продукції безпосередньо залежить і її національна безпека.

Ключовими чинниками зростання економіки таких країн на сучасному етапі повинні стати темпи і масштаби інноваційного розвитку, швидкість дифузії інновацій усередині національної економіки, висока абсорбаційна здатність окремих підприємств, високі темпи адаптації інновацій, а також рівень залученості країни у світовий процес наукового і технологічного розвитку. Усе це прискорить перехід від існуючого інерційного і експортно-сировинного шляху розвитку економіки до інноваційного.

Державна інноваційна політика повинна своєю метою ставити створення умов для реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, а також для випереджаючого розвитку фундаментальної науки і здійснення великомасштабних інноваційних проєктів, здатних позитивно впливати на ряд галузей національної економіки за допомогою мультиплікативного ефекту. Основним завданням державної інноваційної політики стає забезпечення ефективної взаємодії учасників інноваційного процесу, поширення накопичених знань, прискорення процесу комерціалізації інновацій і поліпшення патенто-охоронного середовища, що повинне виражатися в пошуку заходів стимулювання інноваційної діяльності, на основі наявного і перманентно нарощуваного інноваційного потенціалу.

Крім того заходи з реалізації інноваційного розвитку економіки країн повинні прискорити процес генерації і комерціалізації наукових розробок з

метою їх швидкого поширення. Основні питання інноваційного розвитку в Україні регламентуються Законом України "Про наукову і науково-технічну діяльність", та закладені в Стратегії сталого розвитку України на період до 2030 року, однак розроблені і прийняті державні програми часто не мають практичних механізмів їх реалізації. Тому позначена в дисертаційному дослідженні проблема активізації державної інноваційної політики як чинника підвищення конкурентоспроможності національної економіки є дуже актуальною і має високу практичну значущість.

Окремі проблеми державного регулювання у сфері інновацій, висвітлюють у своїх роботах такі вчені в галузі державного управління, як В. Баштанник, О. Васильєва, І. Грицяк, Д. Грицишин, С. Домбровська, І. Драган, В. Ємельянов, Д. Карамишев, О. Кілієвич, І. Лопушинський, П. Надолішній, А. Попок, Л. Приходченко, О. Руденко, С. Серьогін, Г. Ситник, О. Сушинський, С. Телешун, В. Тертичка, А. Халецька та інших вчених.

Питання державного регулювання інноваційної сфери і її взаємодії з державою і економікою досліджуються в роботах закордонних учених, а саме: Г. Ансоффа, Пітера Ф. Друкера, Дж. Досі, Р. Зейлера, Ф. Ібботсона, Г. Менша, Д. Нортона, Б. Санто, Роберта Б. Такера, Н. Розенберга, М. Кастельса, М. Хучека, Й. Шумпетера Ф. Хайєка.

Проте, незважаючи на численні дослідження теоретичних і практичних проблем національної інноваційної системи, окремих її елементів, у вітчизняній науці не склався цілісний підхід до визначення цілей, структури і спрямованості формування і розвитку вітчизняної наукової інноваційної системи з позицій її впливу на стійкість економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності країни. Необхідність розробки ефективних інструментів державної підтримки інфраструктури інноваційної діяльності. Формування національної інноваційної системи вимагає, з одного боку, державного управління і координації дій усіх її суб'єктів, з іншої - самостійних зусиль усіх суб'єктів, зацікавлених в реалізації інновацій, створенні умов, сприяючих інноваційному процесу і впровадженню досягнень науки і техніки

в економіку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи удосконалення державного регулювання інноваційної політики держави.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання інноваційною діяльністю.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- охарактеризувати напрями та способи стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні
- оцінити економічний механізм державного регулювання інноваційної діяльності
- систематизувати зарубіжний досвід реалізації державного регулювання інноваційної діяльності
- окреслити механізм формування інноваційної діяльності в державі
- визначити методичні основи сучасного розвитку організаційного механізму державного регулювання інноваційної діяльності.
- обґрунтувати стратегічні напрями розвитку державного регулювання інноваційною діяльністю.

Об'єктом дослідження є - державне регулювання інноваційної діяльності.

Предметом дослідження є механізми державного регулювання інноваційної діяльності.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять

загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук.. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і зведення їх у єдину теоретичну картину. Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформулювати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі охарактеризувати понятійний апарат державного регулювання інноваційної діяльності..

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливість висновків, а й дав можливість також висунути й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державного регулювання інноваційної діяльності в державі, ряд порівняльних методів, що надали можливість аналізу стандартів державного регулювання інноваційної діяльності в державі; статистичний метод, що дав змогу розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, втілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та дав змогу позначити, осмислити, описати та порівняти роль державного регулювання інноваційної діяльності, уточнити їх функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, Інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні наукового завдання щодо розвитку теоретичних засад та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій з удосконалення механізмів державного регулювання інноваційної діяльності.

Найсуттєвіші результати дисертаційного дослідження, які містять наукову новизну, полягають у тому, що:

вперше:

- запропонована послідовність створення системи заходів зі стимулювання інноваційної діяльності з боку держави, що включає: комплексний аналіз інноваційної діяльності; виявлення ключових проблем здійснення інноваційної діяльності; аналіз результативності діючої системи стимулювання інноваційної діяльності; інвентаризацію наявного інноваційного потенціалу на підприємствах реального сектора; набір інструментарію стимулювання інноваційних процесів; активізацію програмної форми інноваційної політики;

удосконалено:

- цільові орієнтири стимулювання інноваційної діяльності в сучасних умовах господарювання за допомогою державної інноваційної політики: вдосконалення діючих інноваційних структур (вдосконалення інноваційної інфраструктури) і формування інноваційно - сприятливого середовища в поширенні технічної інформації, дифузії інновацій в суміжні галузі (ефект мультиплікатора);

- напрями розвитку державної інноваційної політики: міждержавна інноваційна співпраця на основі створення міждержавного інноваційного простору; збільшення долі галузевої науки у формованих наукових кластерів; створення системи державного стратегічного і індикативного планування; інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності

набуло подальшого розвитку:

- характеристика стану національної інноваційної системи на макрорівні, через розкриття причин незатребуваності інноваційного типу

розвитку : невизначеності державної політики; несформованості інноваційної інфраструктури; недостатності механізмів фінансування; нестачі фахівців, обслуговуючих увесь інноваційний процесі - від винаходу до його практичного використання; бюрократизації системи управління інноваціями;

➤ шляхи формування інноваційної інфраструктури створення державних інноваційних корпорацій і організації малих інноваційних підприємств з урахуванням інтеграційних і диверсифікаційних процесів розвитку економіки, які здатні забезпечити підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості і вихід з високотехнологічною, наукомісткою продукцією на світовий ринок.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки дисертації можуть використовуватися фахівцями під час написання підручників і навчальних посібників, створення навчально-методичної літератури; в роботі органів державної влади у процесі державного регулювання інноваційної діяльності.

Теоретичні нароби автора дисертаційного дослідження впроваджено в роботі Підгородненської міської ради Дніпровського району Дніпропетровської області (довідка про впровадження від 18.12.2025, №4150), також в практичній діяльності Сумської міської ради (довідка про впровадження від 19.12.2025, №2469/03.02-08)

Апробація результатів дисертації. Основні положення й результати дисертації доповідались і обговорювались на конференціях, конгресах і семінарах, зокрема: IX Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції Криму в господарський комплекс України», (м. Київ, 2025 р),

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 9 наукових працях, у тому числі 5 – стаття в наукових фахових виданнях, із них 1 – стаття в зарубіжному виданні, 4 – тез конференцій . Загальний обсяг публікацій автора за темою дослідження –3, 45др.арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 213 сторінок. Обсяг основного тексту становить 191 сторінка. Список використаних джерел включає 176 найменувань.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ .

1.1. Економічна сутність інновацій та особливості інноваційного процесу.

У світовій економічній літературі досі немає загальноприйнятого визначення терміна "інновація". Незважаючи на виняткову увагу дослідників до цієї економічної категорії, наукова думка досі не виробила універсального визначення «інновації», яке б відповідало потребам як теорії, так і практики. Термін «інновація» («нововведення») почав широко застосовуватися в науковій літературі та практичній діяльності останні 15—20 років. Проте необхідно відрізнити термін «інновація» з інших подібних понять.

Наприклад, нововведення – це оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень та розробок у будь-якій сфері діяльності щодо підвищення його ефективності. Нововведення – лише проміжний результат діяльності з практичного, ринкового використання досягнень науки і техніки. Нововведення може бути зафіксовано та оформлено у вигляді одного з видів інтелектуального продукту: відкриття, поняття, науковий підхід, новий принцип стандарту, рекомендації, методики, документації на новий або вдосконалений продукт (технологію, управлінський або виробничий процес, організаційну, виробничу або іншу структуру), патент, раціональне маркетингове дослідження, тощо. Синонімом терміна нововведення є поняття «новація», яке є якимось нововведенням, що не існувало раніше [30]

Після того, як новація впроваджується у виробництво, систему управління, перетворюється на новий продукт, що споживається на ринку і від його реалізації виходить економічний, соціальний чи іншого виду ефект, –

воно перетворюється на нову категорію «нововведення» чи «інновація».

Б. Твісс, наприклад, визначає інновацію як процес, у якому винахід чи ідея набуває економічного змісту. Е. Менсфілд і Х. Барнет трактують це поняття як технологічну зміну продукту або процесу виробництва. За визначенням Д. Керола інновація представляє за своєю суттю структурні або процесні зміни господарюючого суб'єкта, викликані науково-технічним прогресом. [90]

Ф. Ніксон вважає, що інновація - це сукупність технічних, виробничих та комерційних заходів, що призводять до появи на ринку нових та покращених промислових процесів та обладнання. На думку Б. Санто, інновація - це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів призводить до створення найкращих за своїми властивостями виробів, технологій; у разі орієнтації інновації на економічну вигоду, прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід. [86] У трактуванні І. Шумпетера інновація є нова науково-організаційна комбінація виробничих факторів, мотивована підприємницьким духом [96]

Сучасна інноватика базується на теорії І. Шумпетера та наступних основних положеннях.

1. В узагальненому вигляді інноваційний процес включає фундаментальні дослідження, прикладні розробки, організацію випуску продукції, її реалізацію і може бути описаний нелінійною моделлю. Інноваційний процес починається з розробки проекту, в якому визначаються цілі, завдання та необхідні ресурси.

2. Нині найрозвиненіші країни розпочали перехід до постіндустріального суспільства, основу якого становить економіка знань, а базовим інститутом є національна інноваційна система.

3. Національна інноваційна система (НІС) є сукупністю інститутів, які забезпечують отримання, поширення та використання знань.

4. НІС включає наступні підсистеми: генерації та поширення знань, що базується на фундаментальній науці, освіти, наукомісткого виробництва, інфраструктури, ринку. При цьому провідна роль у формуванні НІС належить державі, яка виробляє політику інноваційного розвитку та приймає законодавство, яке встановлює «правила гри» у сфері інновацій та механізми реалізації інноваційної політики.

У своїй роботі «Теорія економічного розвитку» (1911) Й. Шумпетер вперше розглянув питання нових комбінацій змін у розвитку (тобто питання інновації) та дав повний опис інноваційного процесу, виділивши п'ять видів змін у розвитку:

- 1) використання нової техніки, технологічних процесів чи нового ринкового забезпечення виробництва;
- 2) використання продукції з новими якостями;
- 3) використання нової сировини;
- 4) зміни в організації виробництва та його матеріально-технічному забезпеченні;
- 5) поява нових ринків збуту.

Він доводив, що центральною фігурою економіки стає новатор-підприємець. На думку Й. Шумпетера, інновація — це зміна з метою впровадження та використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих та транспортних засобів, ринків та форм організації у промисловості. [96]

За методологією Організації Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР) "інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, який отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг".

Інновація може бути розглянута як динамічному, так і в статичному

аспекті. У разі інновація представляється як кінцевий результат науково-виробничого циклу (НВЦ).

Комерційний аспект визначає інновацію як економічну потребу, усвідомлену через потреби ринку. Звернімо увагу на два моменти: "матеріалізацію" інновацій, винаходів та розробок у нові технічно досконалі види промислової продукції, засоби та предмети праці, технології та організації виробництва; та "комерціалізацію" інновацій, що перетворює їх на джерело доходу.

З різних підходів до визначення терміна «інновація» можна зробити такі висновки:

1 . Нескінченна кількість конкретних ситуацій щодо переходу об'єктів, систем, підприємств, суспільства загалом з одного стану в інший, більш досконале і передбачає нововведення, допускає можливість нескінченного числа формулювань та визначень інновацій.

2 . Перехід у більш досконалий стан передбачає використання та реалізацію нововведень — нових засобів, методів, товарів, способів, технологій, які потрібно придумати, розробити, винайти.

Інновація як реалізована сукупність нових знань повинна мати практичне застосування та давати ефект у відповідних галузях.

Залежно від об'єкта та предмета дослідження інновації можна розглядати:

- як процес (Б. Твісс, А. Койре, І. П. Пінінгс, В. Раппопорт, Б. Санто);
- як систему (Н. І. Лапін, І. Шумпетер);
- як зміна (Ф. Валента, Ю. В. Яковець, Л. Водачок та ін.);
- як результат (А. Левінсон, С. Д. Бешелєв, Ф. Г. Гурвіч, Ф.А. Фатхутдінов). [11]

Відповідно до міжнародних стандартів поняття «інновації» є самостійною економічною категорією. Воно міститься в документах, відомих

під назвами «Керівництво Фраскати» та «Керівництво Осло». Це визначення було взято за основу та при виробленні нормативно-правової бази з інновацій в Україні, при розробці концепцій, програм, інших стратегічних документів щодо інноваційної діяльності. Згідно з міжнародним стандартом, інновація (нововведення) визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що отримав втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг. [48]

I. Шумпетер розглядав інновацію як економічну дію технічної зміни. Він намагався знайти у межах виробничої функції сутність інноваційного підприємництва. "Виробнича функція визначає кількісні зміни продукту з урахуванням змін у всій сукупності факторів, що впливають на нього. Якщо в сумі факторів ми змінимо форму функції, то отримаємо інновацію". [96]

Одним із перших українських дослідників, які зробили істотний внесок у розвиток теорії інновацій та їх ролі в економічному розвитку, був М. Кондратьєв. У своїх роботах М. Кондратьєв висловив ідею про існування великих циклів кон'юнктури, які утворюються від кожного базисного нововведення та є безліччю вторинних, удосконалюючих нововведень. Перехід до нового циклу пов'язані з розширенням запасу капітальних благ, створюють умови масового застосування накопичених результатів інноваційної діяльності. Процес трансформації від одного циклу до іншого пов'язаний із технічним прогресом: інновація має чітку орієнтацію на кінцевий результат прикладного характеру. Вона завжди має розглядатися як багатоаспектний процес, результатом якого є певний технічний, соціально-економічний ефект.

Застосування економіки тієї чи іншої варіанти форм організації інноваційних процесів визначають три фактора:

- стан довкілля (політична та економічна ситуація, інтеграція держави в економіку, конкуренція);

- стан внутрішнього середовища господарської системи (наявність лідера, фінансові та матеріально-технічні ресурси, технології, інфраструктура, корпоративна культура, взаємозв'язок із зовнішнім середовищем тощо);
- специфіка інноваційного процесу як об'єкт управління.

Інноваційний менеджмент можна розглянути з позиції двох гіпотез. Згідно з першою (лінійною моделлю) в основі цього процесу лежить технологічний поштовх (інновації «йдуть» з наукового середовища), а другий (інтерактивний) - затребуваність споживачем (тиск ринкового попиту). Гіпотеза технологічного поштовху заснована на ідеї автономного розвитку науки, що не враховує зворотний зв'язок між економічним середовищем та спрямованістю технологічного прогресу. [98]

Близькою до цієї гіпотези є гіпотеза економічного ефекту, що пов'язує інтелектуальну активність та частоту подальших інновацій. Розвиток наукової думки може бути представлений у вигляді зміни наукових парадигм, тому що ретроспективний аналіз світової історії показує чотири науково-технічні революції, представлені в поступовій зміні чотирьох технологічних укладів промислово розвинених країн. [71]

Лінійна модель інноваційного процесу представлена у вигляді технологічного ланцюжка, що складається з ряду стадій, які послідовно змінюють один одного.

Основу моделі складають наукові дослідження, що матеріалізуються у винаходах, за допомогою винаходів у вигляді нового продукту або вдосконаленої технології, які як інновації виходять на ринок. Лінійний характер інноваційного процесу є односторонньо спрямованим вектором розвитку подій, що не враховують зворотної взаємодії. Згідно з цією теорією зростання інновацій є обов'язковим наслідком збільшення обсягу вироблених НДДКР, що не відповідає сучасному етапу науково-технічного прогресу. [24]

У рамках ринкової моделі ініціатором інноваційного процесу є ринкова потреба, тобто інноваційний продукт з'являється внаслідок попиту

Сучасний розвиток та поширення інновацій доводить "нелінійний" характер інноваційного процесу. Зростання інноваційних можливостей економіки тісно пов'язане із змінами кон'юнктури ринку, появою нових галузей та реструктуризацією старих. У результаті економічної теорії з'явилася гіпотеза інтерактивної моделі розвитку інновацій (К. Фрідмен, Дж. Кларк, Л. Суто, К. Оппенлендер, Н. Розенберг, А.І. Анчишкін).

У міру поступального розвитку суспільства наука перетворилася на самостійну сферу людської діяльності зі своїми специфічними закономірностями та тенденціями зростання, методами, технологією та технікою роботи, принципами та системою організації праці, спеціально підготовленими кадрами. Це сфера, що постійно розвивається, на відміну від більшості інших не знає меж зростання. Водночас ресурси, які виділяються для сфери науки, — трудові, фінансові, матеріальні — мають певне обмеження. Саме обмеженість ресурсів і змушує виробляти стратегію та тактику цільового зосередження обмежених ресурсів на певних пріоритетних напрямках, видах науково-технічної діяльності тощо. [24]

Науково-дослідна діяльність спрямована на отримання та застосування нових знань, у тому числі:

- фундаментальні наукові дослідження - експериментальна або теоретична діяльність, спрямована на отримання нових знань про основні закономірності будови, функціонування та розвитку людини, суспільства, навколишнього природного середовища;
- прикладні наукові дослідження - дослідження, спрямовані переважно на застосування нових знань для досягнення практичних цілей та вирішення конкретних завдань.

Для розвитку національної економіки визначальним є попит на інновації, а чи не пропозиції з боку науки. "Науково-технічні винаходи можуть залишатися недієвими, доки не з'являться необхідні економічні умови для їх застосування"[64]. Отже, пріоритетними на формування інновацій є

економічні умови. Ретроспективний аналіз підтверджує: економічний ефект отримує найчастіше економічний суб'єкт, який не обов'язково створив інновацію, але застосував її. Не тільки техніка, а й сама наука дуже залежить від практики.

Для забезпечення соціально-економічного розвитку недостатньо лише збільшення інвестиційного потоку у сферу науково-дослідних розробок, що зменшує можливості цілеспрямованого впливу на весь інноваційний процес творення та розповсюдження інновацій. Японський економіст Т. Коно вважає, що є чотири джерела ідей, у яких ґрунтуються інновації:

- потреби ринку;
- можливості науки;
- потреби та політика компаній;
- наслідування діючим компаніям

Співвіднесення результатів і витрат, що зумовлює здійснення інновацій, можливе у ряді випадків: [8]

- попит та пропозиція рівновеликі - джерелом прибутку стає зниження собівартості продукції, а інновації використовуються на недостатньому рівні з позиції отримання підприємством прибутку;
- перевищення попиту над пропозицією призводить до підключення резервів та інновацій, зростання додаткових витрат, що покриваються збільшенням обсягів виробництва та підвищенням ефективності виробництва;
- попит нижче пропозиції - зменшення платоспроможного попиту веде до зниження цін та коштів, що виділяються на інноваційну діяльність, з обороту вилучаються морально та фізично застарілі фактори виробництва. Досягнутий рівень прибутку утримується лише з допомогою перманентного зниження витрат виробництва.

Аналіз поняття «інновації» показує, що вони виконують функції соціально-економічного характеру. Таким чином, інновація як економічна категорія виконує такі дві основні функції - відтворювальну та стимулюючу.

Відтворювальна функція означає, що інновація є важливим джерелом фінансування розширеного відтворення. Грошова виручка, отримана від продажу інновації на ринку, створює підприємницький прибуток, який є джерелом фінансових ресурсів і водночас мірою ефективності інноваційного процесу. Підприємницький прибуток може спрямовуватися на розширення обсягу виробничо-торгової, інвестиційної, інноваційної та фінансової діяльності [13].

Таким чином, отримання прибутку від інновації та використання її як джерела фінансових ресурсів становлять зміст відтворювальної функції інновації. Стимулююча функція також реалізується через отримання підприємцем прибутку від реалізації інновацій. Це служить для підприємця стимулом для створення інновацій, спонукає його постійно вивчати попит, удосконалювати організацію маркетингової діяльності, застосовувати найсучасніші прийоми управління фінансами.

Держава має прямо (шляхом бюджетних вкладень) чи опосередковано (за допомогою економічних пільг) підтримувати інновації, які мають вирішальне значення для відновлення економіки та її конкурентоспроможності.

У фазах підйому та економічної стабільності перевага надається покращуючим інноваціям, які пов'язані з меншими інвестиціями та незначним ризиком. Масштаби державної підтримки інноваційно-орієнтованого інвестиційного процесу при цьому скорочуються, він здійснюється на конкурентній (ринковій) основі.

У фазі кризи переважають мікроінновації, що не потребують суттєвих інвестицій та державної підтримки. Набувають поширення псевдоінновації, тобто спроби поліпшити застарілі покоління техніки та технології, що посилюють консервацію технологічної відсталості, як, наприклад, у СРСР у 1980-ті рр. у період технічного застою.

Таким чином, рівень інноваційно-інвестиційної активності падає до

мінімуму у фазі економічної кризи, починає зростати в кінці фази депресії, досягає максимуму у фазах підйому (коли йде масове оновлення засобів виробництва з використанням базисних інновацій), стабілізується у фазі зрілості (домінування поліпшувальних інновацій) і потім різко падає.

Вплив зовнішніх та внутрішніх факторів на інноваційний прогрес відбувається комплексно, всі вони взаємозумовлені у реальній дійсності.

Також, поняття інновацій можна охарактеризувати як нові види та способи здійснення людиною різних напрямів діяльності, що підвищують її результативність. Однак при простоті, що здається, це поняття досить багатогранне. Єдиної інтерпретації інновацій сьогодні немає, у літературі налічується понад сто визначень даного поняття. У найзагальнішому вигляді, інновація - це нововведення у галузі техніки, технології, організації праці чи управління, засноване на використанні досягнень науки і передового досвіду, що забезпечує якісне підвищення ефективності виробничої системи (якість продукції) [23].

Досить часто поняття «інновація» дослідники пов'язують із наукою. При цьому розрізняються поняття «винахід», що є кінцевим результатом досліджень, і «нововведення», що визначає процес, який має на меті впровадження винаходу в практику. «Винахід» передбачає появу у світ чогось нового, «нововведення» — впровадження чогось у практику.

Є спроби поєднання понять «інновація» і «винахід» у межах такої проблематики, як «наукові дослідження та дослідно-конструкторські розробки». Цей підхід передбачає трактування інновацій як завдання доведення винаходів до ринку, а «винахід» розуміється як факт відкриття нових видів техніки, технології виробництва та продуктів. І тут процес нововведень сприймається як процес передачі наукового чи технічного знання у сферу споживача, а продукт перетворюється лише на носія технології, і форма, що він приймає, визначається лише після ув'язування технології із задоволенням конкретної потреби. Такий підхід до терміну "інновація" цілком

закономірно можна назвати науково-технічним.

Дещо ширше тлумачення поняття дає «Оксфордський тлумачний словник»: «Будь-який новий підхід до конструювання, виробництва або збуту товару, в результаті чого інноватор або його компанія отримують перевагу перед конкурентами [26]. Використовуючи патенти, новатор, що досяг успіху, може забезпечити тимчасову монополію, хоча згодом конкуренти знайдуть способи виходу на вигідний ринок. Деякі компанії починають випуск нової продукції, орієнтованої на попит, що сформувався, інші розробляють технологічні нововведення, що створюють нові ринки.

Як бачимо, поняття інновації з часом стало застосовуватися для характеристики нововведень у сфері не лише техніки та технології, а й економіки. Виникла необхідність глибшого теоретичного осмислення та практичного застосування даного поняття.

Основи теорії інновацій були сформовані у рамках становлення загальної теорії циклів та криз. Причини розуміння ролі інновацій як інструменту виходу з економічних криз грають вирішальну роль коливань інвестицій у зміні фаз промислового циклу. Логіка цього становища зрозуміла, адже інвестиції зазвичай супроводжуються інноваціями. Один із класиків кейнсіанства, Е. Хансен, високо оцінюючи внесок вченого у розвиток теорії циклів і криз, писав: «Панують над циклом і керують ним ... коливання обсягів інвестицій; споживання ж піднімається і падає внаслідок цих коливань. Така була надзвичайно оригінальна і по суті нова для того часу теорія [32].

Основні ідеї теорії інновацій та нові підходи до досліджень у цій галузі пов'язані з ім'ям С. Кузнеца, який запровадив поняття епохальних нововведень, що лежать в основі переходу від однієї історичної доби до іншої. Їм було обґрунтовано, що революційне прискорення темпів економічного зростання в індустріальну епоху викликано епохальним нововведенням (новим джерелом зростання став прискорений розвиток науки). С. Коваль дійшов висновку, що нововведення можуть мати як позитивний, так і

негативний характер. Тому держава повинна брати участь у попередженні та вирішенні конфліктів, що при цьому виникають. Економічна функція держави — стимулювати зростання та структурні зміни, аналізувати, відбирати або відкидати правові та інституційні нововведення, які пропонуються як способи та напрямки використання нового потенціалу виробництва.

У роботах С. Кузнеця встановлено взаємозв'язок технологічних нововведень з нововведеннями в інших сферах суспільства: «Постійна поява технологічних нововведень, що характерно для сучасного економічного зростання, і супутні їм соціальні нововведення, що полегшують необхідну адаптацію, є головними факторами впливу на структуру економіки та суспільства», в структурах і навіть в ідеології» [36].

Дослідження технологічних нововведень здійснювалися також під час управління покращуючими інноваціями. Серед авторів, що розвивали цей напрям, часто називають Б. Твісса, який вказав, що нововведення - це процес, в якому винахід або наукова ідея набувають економічного змісту, творчого характеру інноваційної діяльності, і виявив фактори, що визначають успіх нововведень (ринкова орієнтація, відповідність цілям корпорації, методи оцінки, і т.д.). У його роботах інновації розглядаються як частина науково-технічних та економічних циклів як неодмінна основа виходу з кризи, досліджується взаємозв'язок наукових, технічних, інноваційних, економічних, освітніх, організаційно-управлінських циклів та їх інноваційних фаз. Наведемо ще кілька визначень.

«Інновація - кінцевий результат інноваційної діяльності, який отримав втілення у вигляді нового чи вдосконаленого продукту, впровадженого над ринком, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що є у практичній діяльності, чи новому підході до соціальних послуг».

«Інновація – кінцевий результат інноваційної діяльності, який одержав реалізацію як нового чи вдосконаленого продукту, реалізованого над ринком, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що є у практичній

деяльності» [43].

Таким чином, не претендуючи на абсолютну істину, під інноваціями ми пропонуємо розуміти результат трансформації ідей, досліджень, розробок у нове чи вдосконалене науково-технічне чи соціально-економічне рішення, результат якого має отримати суспільне визнання, тобто знайти застосування у практичній діяльності.

Інновації можна розділити на технологічні, які стосуються змін факторів виробництва (включаючи сферу послуг), організаційні (управлінські) та впровадження стандартів якості. Останні часто пов'язані з освітою, підготовкою та новим використанням робочої сили (людського фактору).

Слід зауважити, що у промисловості до технологічних інновацій не відносять такі зміни [42]:

естетичні зміни у продуктах (у кольорі, декорі тощо); незначні технічні або зовнішні зміни в продукті, що залишають незмінним його конструктивне виконання, не мають достатньо помітного впливу на параметри, властивості, вартість того чи іншого виробу, а також матеріалів і компонентів, що входять до нього;

розширення номенклатури продукції за рахунок введення у виробництво продукції, що не випускалася раніше даною організацією, але вже досить відомої на ринку збуту видів продукції (можливо непрофільної) з метою забезпечення миттєвого попиту та доходів організації (наприклад, випуск машинобудівним заводом непрофільної продукції, що користується сезонним попитом).

Технологічна інновація є здійсненою, якщо вона впроваджена на ринку (продуктова інновація) або використана в процесі виробництва (процесна інновація).

Продуктові інновації це розробка та впровадження технологічно нових та технологічно вдосконалених продуктів. Технологічно новий продукт є продукт, чий технологічні характеристики (функціональні ознаки,

конструктивне виконання, додаткові операції, а також склад застосовуваних матеріалів і компонентів) або передбачуване використання принципово нових або тих, що істотно відрізняються від аналогічних продуктів, які вироблялися раніше. Такі інновації можуть бути засновані на принципово нових технологіях, або поєднанні існуючих технологій у новому використанні, або на використанні результатів досліджень і розробок. Технологічно вдосконалений продукт - це існуючий продукт, для якого покращуються якісні характеристики, підвищується економічна ефективність виробництва шляхом використання більше високоефективних компонентів чи матеріалів, часткової зміни однієї чи більше технічних підсистем (для комплексної продукції).

Процесні інновації являють собою розробку та впровадження технологічно нових чи технологічно значно удосконалених виробничих методів, включаючи методи передачі продуктів. Такі інновації можуть бути засновані на використанні нового виробничого обладнання, нових методів організації виробничого процесу або їх сукупності, а також на використанні результатів досліджень і розробок. Такі інновації націлені, як правило, на підвищення ефективності виробництва або передачі вже існуючої на підприємстві продукції, але можуть призначатися також і для виробництва та постачання технологічно нових або вдосконалених продуктів, які не можуть бути виготовлені або поставлені з використанням звичайних виробничих методів.

Організаційні інновації (або організаційно-управлінські зміни це тип інновацій, який не має відношення до технологічних інновацій та здійснюваних у їх рамках нововведень в організації виробничих процесів або маркетингових досліджень, пов'язаних з розробкою та реалізацією технологічних інновацій. Ці інновації можуть відбуватися за такими напрямками [45]:

- розробка та реалізація нової чи значно зміненої корпоративної (акціонерної) стратегії в організації (групі організацій);

- впровадження сучасних (на основі інформаційних технологій) методів управління організацією (маються на увазі технології з використанням сучасних засобів обчислювальної техніки та спеціальних програмних засобів для вирішення, наприклад, завдань бухгалтерського та складського обліку, обліку кадрів та інших видів ресурсів, планування потреб організації, аналізу фінансового стану організації та підтримки прийняття управлінських рішень, систем автоматизованого документообігу організації, інформаційно-довідкових систем для обліку замовників, підрядників, клієнтів тощо);
- розробка та впровадження нових або значно змінених організаційних структур в організації;
- нововведення у використанні змінного режиму робочого часу;
- застосування сучасних систем контролю якості, сертифікації продукції (послуг), включаючи використання сучасних вітчизняних та зарубіжних (наприклад, ISO 9000) стандартів якості;
- розробка нових або значно змінених методів та прийомів організації праці в організації;
- впровадження сучасних систем логістики та поставок сировини, матеріалів, комплектуючих («точно в термін») тощо, мається на увазі система безперебійного матеріально-технічного забезпечення виробничих процесів, що широко використовується за кордоном, безпосередньо «з коліс», минаючи складські господарства в організації);
- створення спеціалізованих підрозділів із проведення наукових досліджень та розробок, практичної реалізації науково-технічних досягнень (технологічні та інжинірингові центри, малі інноваційні підприємства);
- організація та вдосконалення маркетингової служби в організації, включаючи як створення спеціалізованих груп та підрозділів, так і формування фундаментальної концепції (стратегії) маркетингу організації [47].

1.2 Напрями та способи стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні.

Характерною особливістю сучасного світового економічного розвитку є перехід низки країн до нового етапу формування постіндустріального суспільства - побудови економіки, що базується на генерації, дифузії та застосуванні знань. Унікальні навички та здібності, можливість їх адаптації до умов зовнішнього середовища, що постійно змінюються, висока кваліфікація персоналу стають провідним виробничим ресурсом. Інтенсифікація виробництва та використання нових науково-технічних результатів зумовило різке скорочення інноваційного циклу, прискорення темпів оновлення продукції та технологій.

Світовий досвід показує, що поступальний соціально-економічний розвиток держави та забезпечення її конкурентоспроможності на зовнішньому ринку за рахунок подолання технологічного відставання забезпечується насамперед наявністю розвиненої національної інноваційної системи та ефективної державної інноваційної політики [46]. Формування та ефективна взаємодія всіх елементів національної інноваційної системи є головною метою державної інноваційної політики. Інноваційна політика держави не є виразом певної теоретичної моделі, а є синтезом заходів різної спрямованості, при цьому слід виділити суттєву специфічність національних інноваційних політик. З одного боку, ризикованість інвестицій в інноваційну діяльність та суспільна значущість продукту цієї діяльності, з іншого, багато в чому зумовлюють істотну роль держави в управлінні інноваційними процесами. Основним інструментом прямої дії держави є інноваційна політика. Здійснюючи планування, організацію та виконання інноваційних програм, держава сама створює ресурси для інноваційної діяльності.

Державне регулювання інноваційних процесів реалізується у вигляді

цілеспрямованого впливу органів управління на інститути інноваційної системи. Принципово важливим для формування інноваційної політики є вибір головного вектора її руху, що дозволяє виділити дві основні моделі інноваційної політики.

1. Модель, орієнтована на виконання науково-технічних програм та проектів загальнонаціонального значення, головною метою якої є розвиток пріоритетних напрямів.

2. Модель технічних знань. Головна мета такої політики – підвищення інноваційної активності та сприйнятливості. Найчастіше це стосується вдосконалення інноваційної інфраструктури, системи освіти та підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів.

Державне регулювання реалізується за допомогою форм і методів, що відповідають потенційним можливостям ринку, а також запобігають виникненню негативних наслідків для національної економіки [41].

Слід зауважити, що підхід до формування державної інноваційної політики у кожній країні відрізняється залежно від національних особливостей країни [57]:

Фінляндія – диверсифікація економіки;

Франція - створення дрібніших технологічних фірм;

США – підтримка реструктуризації національної економіки.

Зміна поведінки інноваційного бізнесу, що наочно проявляється у зміні форм та способів його взаємодії з іншими суб'єктами зовнішнього середовища, свідчить про те, що заходи державного регулювання були співвіднесені цією організацією з її власними цілями. На підставі зіставлення поведінки об'єкта орган державного управління може ухвалити рішення про зміну цілей та конкретних заходів регулюючого впливу. Зміст і форма цих впливів визначаються змінами стану характеру процесів в інноваційній сфері, що оцінюються з точки зору відповідності або невідповідності цілям державної інноваційної політики. Тому від рівня узгодженості параметрів інноваційної стратегії залежить ефективність реалізації інноваційного процесу.

Інноваційна стратегія є набором правил і норм, що визначають процедуру зміни системи відбору та реалізації технологічних та управлінських інновацій відповідно до суспільної орієнтації розвитку [58]

Надзавдання інноваційної стратегії — досягти максимально можливого ступеня гармонізації інтересів учасників інноваційного процесу та різноспрямованих процесів.

Досвід високорозвинених країн, які досягли успіхів у реалізації нововведень, випуску та експорту наукомісткої продукції, дозволяє виділити деякі типи стратегій розвитку інноваційної політики (див. таблицю 1.1).

Кожна країна має індивідуально вибрати власну стратегію активізації інноваційної діяльності, яка базується на накопиченому інтелектуальному потенціалі та науково-технічних ресурсах.

У 50-60-ті роки країни соціалістичного табору були лідерами світового науково-технологічного розвитку (освоєння четвертого технологічного устрою) дещо відстаючи від передових держав. Однак у 70—80-ті роки намітилася і посилилася тенденція відставання в освоєнні та розповсюдженні п'ятого технологічного устрою крім деяких напрямів військово-промислового комплексу, що призвело до уповільнення темпів економічного зростання [76].

Таблиця 1.1

Характеристика типів стратегій розвитку інноваційної політики [75]

Стратегія	Зміст	Країни
Стратегія «Переносу»	використання наявного зарубіжного науково-технічного потенціалу та перенесення нововведень у власну економіку	Японія, США, Англія, Франція
Стратегія «запозичення»	опора на дешеву робочу силу та використання частини втраченого власного науково-технічного потенціалу, освоєння виробництва продукції, що раніше вироблялася в розвинених індустріальних країнах з подальшим нарощуванням власного інженерно-технічного супроводу виробництва та відродженням науково-технічного потенціалу, здатного проводити власні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи та, використовуючи поєднання державної та ринкової форм економіки, забезпечувати активізацію інноваційної діяльності.	Китай, Південно-Східна Азія

Стратегія «нарощування»	використання власного науковотехнічного потенціалу, залучення зарубіжних вчених та конструкторів, інтегрування фундаментальної науки університетів та прикладної фірмової науки постійно створюють новий продукт, високі технології, що реалізуються у виробництві та у соціальній сфері, тобто. постійне нарощування інновацій	США, Англія, ФРН, Франція

Таким чином, у 90-ті роки. позиції країн пострадянського простору у світовому технологічному просторі багаторазово погіршилися внаслідок технологічної деградації економіки. Це пов'язано з різким скороченням обсягів військового промислового комплексу, який був джерелом поширення п'ятого технологічного укладу; розривом господарських та технологічних зв'язків; приватизацією та руйнуванням підприємств реального сектора економіки; припиненням державної підтримки розвинених базисних інновацій, відсутністю інноваційної стратегії, різким скороченням числа патентів як результат інтелектуальної діяльності інноваторів.

Помітно погіршилися основні параметри науково-технічного та інноваційного потенціалів: різко зменшилась кількість дослідників, конструкторів, інженерів, відбувся процес їхнього значного старіння, ліквідовано чи зведено до мінімуму чимало наукових наук.

Отже, на початку XXI ст. країни пострадянського простору вийшли з деградованим, деформованим, відкинутим на кілька десятиліть тому інноваційним потенціалом. І якщо орієнтуватися на інерційно-ринкову стратегію, це положення буде закріплено і стане незворотним принаймні півстоліття.

Держава використовує функції додаткового стимулювання, які здійснюються за допомогою інструментів економічної політики (кредит, податки, антимонопольне законодавство, регулювання міжнародного обміну технологіями та ін.), що дозволяють нівелювати "провали ринку" - знизити ризик інноваційної діяльності, вартість її ресурсів та підвищити їх доступність

та якість. Реалізація інноваційного процесу, від фундаментальних розробок до впровадження нових технологій, у багатьох галузях науки пов'язана з великими фінансовими витратами, тому комерційна ефективність проектів часто залежить від наявності державної підтримки. [80]

Активна участь держави в інноваційній діяльності поєднується із необхідністю довгострокового прогнозування результатів науково-технічної та інноваційної діяльності. Ефективність нововведення значною мірою залежить від правильності вибору області та виду інновацій та часу їх впровадження.

Участь держави в інноваційній діяльності зумовлена тим, що розвиток інноваційної діяльності та збільшення обсягу ресурсів, що залучаються до інноваційного процесу, визначають необхідність взаємодії як приватних, так і державних суб'єктів (фірм, університетів, державних лабораторій та ін.). Координація їхньої співпраці, як правило, здійснюється в рамках інноваційних проектів. Через кооперацію діяльності всіх залучених до інноваційного процесу суб'єктів реалізується організаційна функція держави.

Зв'язок механізму управління та суб'єктів інновації здійснюється за допомогою державного впливу на їхню технологічну стратегію та формування ресурсів інновації. Методи впливу держави в галузі інноваційної діяльності в літературі, присвяченій даній проблематиці, прийнято поділяти на адміністративні та економічні (прямі та опосередковані). Їх співвідношення визначається економічною ситуацією країни і обраної у зв'язку з цим концепцією державного регулювання - з упором ринку на централізований вплив.

До прямих методів, як правило, належать [83]:

державне інвестування (цільового, проблемно-спрямованого, предметно-орієнтованого), кредитування, лізинг, державне страхування венчурного підприємництва, що дозволяє створити необхідну фінансову базу для підтримки малого та середнього інноваційного бізнесу;

державне підприємництво - безпосередній вплив на управління підприємствами та їхні об'єднання, коли держава виступає як власник майна або пакету акцій акціонерних товариств.

Особливе місце в системі прямих економічних заходів впливу держави на інноваційні процеси займають заходи, що стимулюють кооперацію промислових корпорацій в галузі наукових досліджень, кооперацію університетів з промисловістю, взаємодію державного і приватного секторів економіки (наприклад, спільне фінансування бізнес інкубаторів та інноваційно-технологічних центрів).

Ступінь державного на діяльність інноваційно-активних організацій залежить від обсягу НДДКР, реалізованого з допомогою державних ресурсів. При цьому вплив держави на ефективність інноваційного процесу може бути і гальмуючим, якщо державна інноваційна політика неефективна, що виражається в спрямованості на здійснення цілей слабо пов'язаних з проблемами розвитку виробництва і споживання, а державні витрати на НДДКР, незалежно від їх обсягу, не сприяють збільшенню інноваційних ресурсів фірм і часто розробок.

Непрямі методи регулювання інноваційної діяльності, подані у таблиці 1.2, спрямовані, з одного боку, на стимулювання інноваційних процесів, з другого - створення сприятливого загальногосподарського і соціально-політичного клімату для інноваційної діяльності.

Найбільш значними непрямими методами є кредитна та податкова політика.

Коли стратегія інноваційно-технологічного прориву послідовно реалізується за великомасштабної підтримки держави, це дозволить країні змінити траєкторію технологічної деградації та виступити лідером у деяких напрямках освоєння та поширення шостого технологічного устрою як матеріально-технічного фундаменту постіндустріального суспільства. [30, 52]

Таблиця 1.2.

Характеристика непрямих методів регулювання інноваційної діяльності [84]

Непрямі методи регулювання інноваційної діяльності	
податкове регулювання політика протекціонізму	податкові пільги, включаючи зменшення ПДВ, податку з продажів, пільгове оподаткування дивідендів, пільгове оподаткування прибутку, надання "податкового кредиту", податкові пільги, пов'язані із системою амортизаційних списань, використання прискореної амортизації зокрема торгово-валютне регулювання, пріоритетна реалізація інновацій у рамках національної економіки
формування законодавчої бази	забезпечення захисту прав учасників інноваційної діяльності (Створення державної патентно-ліцензійної системи)
створення єдиної інформаційної системи країни	сполучна роль інформації у процесі реалізації інноваційного циклу, що складається з окремих етапів: дослідження, розробки, підготовки до виробництва, виробництво, збут, розвиток інноваційної інфраструктури

Для цього необхідно оцінити наявний потенціал, обґрунтовано визначити наукові та технологічні пріоритети розвитку та сконцентрувати ресурси на їхньому опрацюванні в умовах гострої конкурентної боротьби. Для досягнення такого рівня технологічного розвитку потрібно:

По-перше, провести оцінку наявного наукового винахідницького заділу країни, накопиченого фонду наукових відкриттів і розробок, вітчизняних винаходів, конструкторських досягнень, їх класифікацію за поколіннями і технологічними укладами, за рівнем новизни і затребуваності ринком, щоб виділити напрямки, де можна зайняти горизонт в 10-20 років, у період освоєння та поширення перших двох поколінь шостого укладу). Необхідна участь вчених, технологів та економістів, здатних дати обґрунтовану оцінку новизни, конкурентоспроможності та ефективності інноваційних продуктів, зіставити вкладення у НДДКР та інвестиції з очікуваним ефектом.

По-друге, провести роботу з оцінки тих технологічних ніш, де використання проривних технологій може дати максимальний мультиплікативний ефект (екологічний, соціальний, економічний). Йдеться про виявлення реперних точок національного розвитку, де інноваційний

прорив може дати дуже відчутний ефект. Це не тільки ринки, що формуються, принципово нових товарів і послуг, а й напрями, де може бути досягнуто суттєве просування у вирішенні національних і глобальних проблем у галузі охорони здоров'я, екології, освіти, культури і т.д.[86]

По-третє, органічне об'єднання двох вищезазначених підходів дозволить визначити список стратегічних інноваційних пріоритетів для виходу на світовий ринок. Перелік таких пріоритетів не може бути широким, щоб не розпорошувати сили, і водночас буде диференційованим, охоплюючи лише зацікавлені країни, які мають задіяти можливості та інтерес брати участь в інтеграційно-інноваційному прориві [88]

По-четверте, обрані та узгоджені інтеграційно-інноваційні пріоритети, що становлять інтерес, мають стати об'єктом міждержавних цільових науково-технічних та інноваційних програм та проектів.

По-п'яте, необхідно забезпечити інноваційний характер інвестицій, передусім прямих іноземних інвестицій для освоєння передових технологій п'ятого та шостого технологічних укладів. Політика підтримки експорту та імпортозаміщення, митна політика мають бути чітко орієнтовані на підтримку розвитку власного матеріального виробництва.

По-шосте, потрібне інституційне забезпечення глобального аспекту стратегії інноваційного прориву. Йдеться, перш за все, про законодавство, що відповідає нормам міжнародного права, формування сприятливого інноваційного клімату, охорону національної інтелектуальної власності та інтересів учасників реалізації інноваційних пріоритетів на зовнішньому ринку.

По-сьоме, у вирішенні питання про кадри для інноваційного прориву на світових ринках потрібні нові підходи. Великим і досі практично не використовується резервом є науковці, які емігрували за кордон. Інтеграція науки, вишів та виробництва за обраними стратегічними інноваційними пріоритетами сприятиме залученню талановитої молоді до їхньої реалізації. Кожна інноваційна програма (проект) має передбачати розділ з кадрового

забезпечення інноваційного прориву, включаючи і міжнародне співробітництво в цій галузі.

Також найважливішу роль у стимулюванні інноваційної діяльності з боку держави відіграє формування сприятливого інноваційного клімату в економіці та інфраструктурі забезпечення досліджень та розробок, включаючи національні служби науково-технічної інформації, патентування та ліцензування, стандартизації, сертифікації, статистики; аналітичні центри для вивчення закордонного досвіду, підготовки прогнозів науково-технічного розвитку та формування на їх основі системи національних наукових пріоритетів у забезпеченні інформацією осіб, які приймають рішення [91].

У сучасних промислово розвинених країнах для реалізації державних цілей при здійсненні взаємодій держави, науки та промисловості застосовується три основні інструменти

Отже, для проблемної орієнтації науково-технічного сектора вирішення завдань інноваційного розвитку країни необхідно наступне:

1. Диверсифікація організаційних форм виконання робіт:

розробка правової та інституційної бази використання державних контрактів, грантів та кооперативних угод при інвестуванні та коінвестуванні державою досліджень та розробок;

визначення меж використання різних інституційних інструментів залежно від статусу проекту;

розробка стандартів незалежної наукової експертизи та прийняття їх як юридична норма.

2. Реформа програмування у зонах традиційної відповідальності держави шляхом: реалізації принципу максимальної кореляції цілей та завдань соціальної ролі держави з іншими цілями державної інноваційної та технологічної політики; розробки відкритих процедур формування програм, що ґрунтуються на інтерактивних процедурах спілкування з представниками науки, промисловості та уряду.

3. Розвиток процедур оцінки діяльності організацій - виконавців НДР державного сектору науки та реформування їх структури. Оцінка якості науково-дослідної діяльності організації повинна проводитися виходячи з двох критеріїв - якості НДР, що проводяться, та їх відповідності проблемній орієнтації організації. Релевантна складова встановлюється за оцінкою вкладу організації у вирішення завдань у зонах відповідальності держави (у тому числі обсяги фінансування грантів та контрактів) та (або) її вкладу у підвищення конкурентоспроможності економіки країни (патентну та ліцензійну діяльність, кооперацію з промисловістю).

4. Стимулювання промисловості до інвестування у дослідження та розробки шляхом податкових послаблень, позик за зниженими кредитними ставками тощо [90].

Державна інноваційна політика, як уже згадувалося в попередніх розділах, є складовою соціально-економічної політики, спрямована на розвиток та стимулювання інноваційної діяльності.

Вона формується та реалізується, виходячи із визнання пріоритетності інноваційної діяльності для підвищення конкурентоспроможності продукції національної господарської системи, забезпечення стійких темпів економічного зростання, підвищення рівня соціально-економічних показників, національної безпеки країни. У таблиці 1.3 розглянуто цілі, завдання та принципи державної інноваційної політики.

До основних функцій державних органів в інноваційній сфері можна віднести такі, як аналіз літератури, яка так чи інакше висвітлює проблеми інноваційної політики, а також матеріали дослідження показали, що фундаментальних робіт з теорії інноваційної політики практично немає.

Однією з причин є те, що дана проблема є відносно новою так, як інноваційна політика не була оформлена законодавцю. У період ринкової трансформації вітчизняної економіки, особливо в першій половині 90-х років, питання наукового плану втратили свою значущість навіть у період

актуалізації проблем науково-технічного розвитку, інноваційна політика визначилася як різновид економічної політики країни, не виділялася аж до 1998 р. Так, Законі України «Про наукову та науково-технічну діяльність», спочатку віднесено до науково-технічної політики [67].

Таблиця 1.3.

Цілі, завдання та принципи державної інноваційної політики [92].

Державна інноваційна політика		
цілі	завдання	принципи
створення економічних, правових та організаційних умов для інноваційної діяльності	визначення та реалізація пріоритетів державної інноваційної політики	опора на вітчизняний науковий потенціал, свобода наукової творчості, послідовна демократизація наукової сфери, відкритість та гласність при формуванні та реалізації наукової політики
забезпечення зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції	забезпечення прогресивних структурних перетворень економіки	стимулювання розвитку фундаментальних наукових досліджень
ефективне використання науково-технічних результатів	створення та розвиток інфраструктури інноваційної діяльності	збереження та розвиток провідних вітчизняних наукових шкіл
вирішення завдань соціально-економічного розвитку	здійснення заходів щодо підтримки вітчизняної інноваційної продукції на міжнародному ринку	створення умов для здорової конкуренції та підприємництва у сфері науки та техніки, стимулювання та підтримка інноваційної діяльності
збільшення вкладу науки та техніки у розвиток економіки країни	розвиток зовнішньоекономічної інноваційної діяльності	створення умов для організації наукових досліджень та розробок з метою забезпечення необхідної обороноздатності та національної безпеки країни
реалізацію найважливіших соціальних завдань, забезпечення прогресивних структурних перетворень у сфері матеріального виробництва	забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва та фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності	інтеграція науки та освіти, розвиток цілісної системи підготовки кваліфікованих наукових кадрів усіх рівнів

підвищення ефективності матеріального виробництва та його конкурентоспроможності	забезпечення ефективного використання науково-технічного потенціалу для стабілізації розвитку економіки на головних напрямках, що визначають стратегію, темп та пропорції розвитку народного господарства та його структурної збалансованості	захист прав інтелектуальної власності дослідників, організацій та держави
розвиток, раціональне розміщення та ефективне використання науково-технічного потенціалу, формування його структури	-	забезпечення безперешкодного доступу до відкритої інформації та права вільного обміну нею
зміцнення обороноздатності країни та безпеки особистості, суспільства та держави		розвиток науково-дослідних та дослідно-конструкторських організацій різних форм власності, підтримка малого інноваційного підприємництва
-	-	формування економічних умов широкого використання досягнень науки, сприяння поширенню ключових української економіки науково-технічних досягнень
-	-	підвищення престижності наукової праці, створення гідних умов життя та роботи вчених та фахівців
-	-	пропаганда сучасних досягнень науки, їхньої значущості для майбутнього України

Практично повністю була відсутня державна підтримка підприємницького сектору, зокрема й малого інноваційного бізнесу. В результаті інноваційна діяльність, як це історично склалося, спирається на ініціативу підприємця, що ускладнює існування таких організацій.

Зрозуміло, що за збереження такого становища, ні про який реальний перехід на інноваційний шлях розвитку економіки йти не може.

У той же час, певні позитивні тенденції у розвитку є, але, на жаль, сьогодні вони не домінують, а окремі випадки помилково приймаються за тенденцію. Причина полягає у відсутності інтенсивного підходу до формування державної інноваційної політики.

Більше того, ситуація склалася прямо зворотна та інноваційний курс, що проводиться урядом, полягає в точковому злитті фінансових ресурсів із внутрішніх та зовнішніх інвестиційних джерел з привабливими технологіями.

Сьогодні для країни головна мета полягає у підвищенні конкурентоспроможності економіки та зайнятті гідного місця на світовій арені. У зв'язку з цим, природно, велике значення для суспільства, як свідчить передовий зарубіжний досвід, набуває саме чіткої політики держави в галузі ефективного забезпечення інноваційної діяльності та інноваційних процесів. Очевидною є недостатність розробки та реалізації інноваційної політики лише на окремо взятому підприємстві, в рамках окремої галузі, регіону чи кластера, а також необхідність і величезну значущість інноваційної сфери для вирішення численних соціально-економічних проблем, пов'язаних із подоланням технологічної деградації економіки [142].

У цьому актуальним є питання розробки теорії інноваційної політики, глибшого дослідження її сутнісних характеристик за умов відсутності єдності у розумінні цього явища. Також практично відсутні праці, де здійснено розробку інноваційної політики з погляду її особливостей, тенденцій у країнах пострадянського простору та України зокрема.

Таким чином, потрібно змінити підходи до розробки та реалізації інноваційної політики. Необхідний перехід на стратегію постійної промислової технологічної реструктуризації вітчизняного матеріального виробництва, його техніко-технологічної бази та створення на цій основі конкурентоспроможної продукції не лише на внутрішньому, а й на зовнішньому ринку.

Зупинимось на розкритті сутності та особливостей інноваційної

політики в Україні докладніше.

Розробка та реалізація ефективної інноваційної політики не повинна відбуватися у відриві від загальних тенденцій розвитку економіки та суспільства. Тому інноваційна політика має бути орієнтована на технологічний розвиток усієї національної економіки, а не прив'язана до бюджетного фінансування окремого сектору.

Вибір пріоритетного технологічного укладу має у своїй важливого значення. У найзагальнішому вигляді під технологічним укладом розуміються великі групи технологічних систем, пов'язаних одна з одною однотипними технологічними ланцюгами. [24]

В іншому визначенні технологічний уклад являє собою цілісне та стійке утворення, замкнутий цикл, що включає: видобуток та отримання первинних ресурсів, всі стадії їх переробки, випуск набору кінцевих продуктів. [26,29,98]

Як основу технологічного укладу виступає сукупність базових технологій, що використовуються протягом тривалого часу у всіх сферах та галузях економіки. При цьому кожному технологічному устрою притаманний свій базовий комплекс галузей економіки та певний тип інноваційної інфраструктури.

На сьогоднішній день можна відрізнити деградацію технологічної основи практично всього національного господарства у країнах колишнього соціального табору. Так, у галузі хімії та нафтохімії, прогрес у промисловому розвитку яких останнім часом найбільш помітний, виявлено суттєві недоліки у технологічних укладах на діючих виробництвах.

До проблем, що безпосередньо гальмують розвиток «інноваційної» економіки, належать такі:

- катастрофічно швидке руйнування власної техніко-технологічної бази у розвиток сучасного інформаційного виробництва;
- слабкість інформаційних комп'ютерних систем;
- нестача центрів глобального телефонного зв'язку та ін.

На даний момент створюється лише інфраструктура нового технологічного способу виробництва, саме комп'ютерні мережі, засоби телекомунікації, супутниковий зв'язок [149].

Таким чином, протягом кількох десятиліть у колишньому СРСР проблеми формування прогресивної технологічної структури виробництва, зокрема створення наукомісткого сектора економіки, ставилися та певним чином вирішувалися лише у ВПК, тобто штучно обмежувалася дифузія інноваційного сектора цивільного виробництва.

Вже давно відчувається необхідність зупинити технологічний розвал вітчизняної економіки та сприяти розвитку технологічної структури господарства на основі збільшення частки п'ятого технологічного укладу, що сприятиме дедалі більшому розгортанню інноваційних процесів у перспективних галузях економіки. Ключову роль тут має відіграти, безумовно, держава, інноваційна політика якої, на відміну від наукової та промислової, пов'язана саме з інформаційними технологіями.

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури можна відзначити, що інноваційна політика часто ототожнюється і тісно переплітається з науково-технічною, технологічною, промисловою, структурною та іншими видами економічної політики. Ці явища хоч і взаємно перетинаються, часом навіть накладаються один на одного, але вони мають і серйозні відмінності. Так, наприклад, промислова, структурна політика має проводитися з урахуванням створення принципово нових технологій на перспективних напрямках науково-технологічного прогресу.

Тому, щоб чіткіше визначити сутність та специфіку інноваційної політики, необхідно позиціонувати її щодо інших видів економічної політики, зокрема промислової, структурної, технологічної [155].

Саме формування національної інноваційної системи, що забезпечує інтеграцію різних елементів науково-виробничого комплексу в цілісну систему, має бути орієнтована інноваційна політика. Тільки в цьому випадку

наука і виробництво можуть бути зв'язані в єдину систему в масштабах усієї економіки, лише в цьому випадку інноваційні процеси можуть стати безперервними та дозволять суттєво змінити технологічну структуру економіки.

У період розвалу СРСР сформувалася нова структура економіки, для якої характерний яскраво виражений сировинний характер, відносно висока частка сфери послуг та низька частка обробної промисловості, у тому числі високотехнологічних галузей. Така структура багато в чому створилася в результаті непослідовної економічної політики протягом двох останніх десятиліть, але важливу роль зіграв і той факт, що інновації і наука як середовище, що їх генерує, не розглядалися суспільством як вузлова точка економічного і соціального розвитку в розрізі формування більш прогресивної сучасної структури економіки.

В Україні, наприклад, пріоритетом є забезпечення єдності інноваційної політики із різними видами економічної політики. На наш погляд, особливістю сучасної інноваційної політики у розвинених країнах світу є її єдність із податковою, амортизаційною, антимонопольною політикою. Не випадково, що в іноземних джерелах, а також у вітчизняних публікаціях під інноваційною політикою розуміється сукупність заходів, пов'язаних із просуванням нової чи покращеної продукції на ринок. Іншими словами, інноваційна політика - це створення загальних сприятливих умов, що стимулюють безперервні інноваційні процеси [156].

Для України, яка перебуває на стадії трансформаційного руху, потрібна конкретизація бізнес-активності. Тому в цьому випадку під інноваційною політикою ми можемо розуміти комплекс заходів держави, спрямованих на реалізацію конкретних інвестиційних та інфраструктурних проектів у сфері інноваційної діяльності. Саме система створення пріоритетних проектів різного масштабу дозволить зрушити з мертвої точки інноваційний розвиток.

На наш погляд, такими проектами можуть бути інфраструктурні та

інноваційні проекти створення якісно нових технологій та виробництв.

У цьому актуалізується проблема вибору оптимальних національних пріоритетів у сфері створення та використання саме базисних інновацій, що радикально змінюють технологічну основу виробництва.

Так рамкова структура державної інноваційної політики, яка як основні елементи включає [158]:

- загальнополітичну оцінку інноваційної сфери (її стан, місце, роль та статус у даний та перспективний періоди);
- систему цілей (стратегічних, тактичних та ін);
- принципи розробки та реалізації;
- пріоритети (макроінноваційні, міжгалузеві, галузеві, інституційні та ін.);
- об'єкти та суб'єкти політики;
- комплекс вимірювачів та інструментів, включаючи систему показників, індикативне планування та програмування інноваційної діяльності, методи подолання антиінноваційних факторів, правового забезпечення та ін.;
- систему видів державної інноваційної політики та її стратегій;
- напрями діяльності держави у галузі структурної, фінансово-економічної, соціально-кадрової, інформаційної, регіональної та міжнародної політики в інноваційній сфері;
- зв'язку державної інноваційної політики з науковою, промисловою та іншими політиками держави;
- результати та наслідки політики (очікувані та фактичні).

Є.М. Коростишевська вважає, що перелік обов'язкових компонентів інноваційної політики складається з таких елементів як пріоритети, цілі, принципи, напрями та стратегії. [32, 98]

Таким чином, у законодавчій літературі основний акцент робиться лише на структурному змісті інноваційної політики. Підсумовуючи вищесказане,

підкреслимо, що проблема структурного змісту інноваційної політики важлива, однак, на сучасному етапі більш актуального значення набуває вже не стільки факти розробки власне офіційних документів з інноваційної політики, скільки формування державою ефективної системи відносин між учасниками інноваційної діяльності.

1.3. Характеристика сучасних основ інноваційної діяльності

З позицій економічної теорії зауважимо, що політико-економічна сторона інноваційної політики – один із найменш досліджених аспектів проблеми. Що розуміють вчені під інноваційною політикою? Так, Г. Александрович [10] вважає, що державна інноваційна політика - це вид державної діяльності у сфері оновлення та розвитку суспільства та його соціально-економічних структур (галузей, підприємств, виробництв, організацій та ін.), що полягає у визначенні, відображенні в нормах права, пропаганді та виконанні базисних владних установок держави за статусом, цілями, результатами, принципами, принципами. За своєю природою державна інноваційна політика виражається не стільки у функціонуванні відповідного державного апарату при вирішенні конкретних питань інноватики, скільки в активній нормотворчості, в діяльності з цілепокладання, зміцнення та зміни базисних відносин в інноваційній сфері, досягненню домовленостей.

І.А. Миколаїв вважає, що державна інноваційна політика - це комплекс заходів, способів, форм діяльності держави щодо сфери науки та технології. З його погляду така політика складається з наступних розділів, а саме:

- управління у сфері НДДКР;
- економічний механізм, фінансування та економічне

стимулювання;

- організаційно-інституційна перебудова;
- нормативно-правове забезпечення;
- соціальна політика;
- державна науково-технічна політика на регіональному рівні;
- міжнародне науково-технічне співробітництво;
- вибір та реалізація пріоритетних напрямів науки та технологій.

Наведені точки зору, на наш погляд, фактично тотожні тій, що наводиться в офіційних документах. З позицій нашого дослідження найбільшої уваги заслуговує підхід Амоші О.І, який розглядає державну інноваційну політику як сукупність суспільно-економічних відносин між державою та рештою суб'єктів науково-технічної діяльності з приводу створення, перетворення та використання інновацій для відновлення всіх сфер життєдіяльності людей при збалансованості інтересів усіх учасників інноваційних процесів [11, 12].

Так, аналогічне визначення наводять інші автори. Ми вбачаємо в інноваційній політиці частину загальнодержавної політики у галузі розробки та реалізації програмно-цільових завдань розвитку інноваційної сфери, нормативно-правового регулювання функцій суб'єктів та об'єктів інноваційної політики, їх відносин; організації та контролю інноваційної діяльності з урахуванням інтересів усіх її суб'єктів.

На підходи до визначення поняття «національна інноваційна система» вплинули зміни, які відбулися останні 15-20 років у економіці розвинених країн. Дійсно, уряди багатьох країн потребували основи для формування та реалізації політики, що впливає на інноваційний процес. І такою основою стали національні інноваційні системи. Проте масштаб та інерційність національних систем змусили звернутися до регіональних інноваційних систем, а глобалізація економіки — вийти за державні кордони, що дозволило говорити про «наднаціональну інноваційну систему» та «глобальну

інноваційну систему». При цьому основна функція інноваційних систем залишилася незмінною [14].

У процитованому визначенні Меткалфу йдеться лише про сукупність інститутів. У літературі під інститутами розуміються вироблені людьми формальні (закони, конституції, адміністративні акти, офіційно закріплені норми права) та неформальні (традиції, звичаї, договори, угоди, добровільно взяті на себе норми поведінки, неписані кодекси честі, гідності та обмеження, і навіть механізми примусу, які забезпечують дотримання правил (суди, поліція тощо.). Тому правомірно говорити про інноваційну систему, як про сукупність не тільки інститутів, а й суб'єктів, до яких входять юридичні та фізичні (носії знань) особи.

В результаті вивчення особливостей різних підходів до визначення НІС можна дати таке її визначення: національна інноваційна система - це сукупність господарюючих суб'єктів (підприємства, наукові установи, споживачі) та інститутів (правових, законодавчих, фінансових, соціальних), що взаємодіють у процесі, виробництва, поширення та використання конкурентоспроможних знань і технологій та сприяють підвищенню конкурентоспроможності її суб'єктів (підприємств, регіонів, країни загалом) у тому числі на міжнародному рівні.

НІС є предметом великої кількості теоретичних дискусій та дебатів у науковій літературі. Однак більшість практиків сходяться в думці, що механізм швидкої оцінки національних інноваційних систем може служити функціональний аналіз [16].

Функціональний підхід передбачає таку послідовність етапів аналізу інноваційної системи:

- 1) визначення меж аналізованої інноваційної системи;
- 2) виявлення системоутворюючих груп, включаючи основні елементи кожної з них;
- 3) встановлення функцій інноваційної системи, включаючи:

- а) визначення вкладу основних елементів та системотворчих груп у виконання функцій інноваційної системи;
- б) виявлення відсутніх чи слабких елементів інноваційної системи;
- в) виявлення відсутніх чи слабких зв'язків між елементами НІС.

Перший етап. Досить легко пройти під час розгляду національної інноваційної системи, але в аналізі галузевих чи підгалузевих систем можна зіткнутися з великими проблемами. У цьому дослідженні ми розглядаємо національну інноваційну систему.

Другий етап передбачає визначення основних елементів у кожній з наступних системотвірних груп:

- приватний сектор;
- державний сектор (включаючи органи з розробки політики, координації, фінансування та регулювання);
 - дослідницький сектор;
 - організації з передачі технології та інші посередники;
 - громадські організації;
 - зарубіжні партнери.

Третій етап, який передбачає визначення основних функцій інноваційної системи, пов'язаний з певними труднощами, оскільки в літературі на сьогоднішній день відсутній узгоджений перелік таких функцій.

Патерсон, Едам та Муллін, вивчаючи практику різних країн (включаючи Канаду, Китай та ПАР), склали список функцій, які має виконувати національна інноваційна система [75]. Цей перелік вони розбили на дві групи - функції, що є прерогативою центрального уряду, та функції, які центральний уряд виконує разом із третіми сторонами (державні дослідницькі організації, приватний сектор, неурядові організації тощо). Угрупування функцій має такий вигляд:

Функції центрального уряду:

- формулювання політики та розподіл ресурсів на національному

рівні;

- надання спеціалізованих консультацій;
- розробка політики у сфері регулювання;
- здійснення міжнародних науково-технічних зв'язків.

Спільні функції:

- фінансування діяльності, пов'язаної з інноваціями;
- проведення НДДКР та здійснення інновацій;
- створення мереж та потоків передачі знань;
- розвиток кадрового потенціалу;
- надання технічних послуг та інфраструктури.

Основною рисою цього списку функцій є акцентування ролі уряду в інноваційній системі, оскільки предметом дослідження був державний сектор. Тому інші автори пропонують інші списки функцій.

Наприклад, А. Джонсон, проаналізувавши використання функціонального аналізу у роботах, присвячених інноваційним системам, зробила спробу виділити список загальних функцій, які має виконувати інноваційна система. Незважаючи на відмінності в термінології досліджень, вона виділила дві основні функції безпосередньо пов'язані з інноваційним процесом:

- по-перше, функція ідентифікації проблем;
- по-друге, функція вироблення рішень ідентифікованих проблем (тобто створення нового знання) [92].

Крім цього, Джонсон відзначила низку додаткових функцій, що опосередковано впливають на інновації, у тому числі:

- створення стимулів для інноваційної діяльності підприємств;
- надання ресурсів (фінанси, кваліфіковані кадри, інфраструктура НДДКР);
- вибір напрямів наукового пошуку (вплив на напрями розподілу ресурсів);

- стимулювання обміну знаннями та інформацією;
- визначення потенційних точок зростання (можливості технологій, успішна ринкова стратегія);
- стимулювання чи створення нових ринків;
- зниження соціальної невизначеності;
- подолання опору змін.

Найбільший інтерес із вищенаведеного списку Джонсона представляють останні чотири функції, оскільки вони відносяться до розвитку самої інноваційної системи, включаючи появу нових ринків та галузей, а також «захід сонця» старих.

Сутність НІС можна розкрити через її функції [93].

На основі проведеного аналізу, можна виділити п'ять основних функцій НІС гнучкого реагування; селекційну; стимулятивну; інноваційну та генеративну, але, на нашу думку, перелічені функції скоріше є функціями всієї економічної (господарської) системи. Конкретний аналіз даних функцій підтверджує це судження.

Візьмемо першу функцію гнучкого реагування. Вона забезпечує, перш за все, швидку реакцію на всі зміни в національному та світовому господарстві, виявлення на цій основі нових, нетрадиційних факторів виробництва, що виникають, з подальшим вживленням їх у тканину соціально-економічного організму. Потенційна гнучкість - це здатність системи реагувати на зміни вхідних та вихідних величин, а також на умови виробництва без втрати стійкості та ефективності. Рівень такої гнучкості залежить від можливості швидко компенсувати зміни вимог без порушень внутрішнього ходу процесу. Факторами, що визначають потенційну гнучкість системи, є гнучкість окремих елементів системи та ступінь їхньої взаємодії.

Друга функція - селекційна - полягає в тому, щоб встановити особливий режим для деяких видів інформації та техніки з урахуванням їх змісту, мети використання і тим самим стимулювати або, навпаки, стримувати їхнє

поширення.

Третя функція стимулює формування у національній економіці нових чинників, видів, форм, організації інформаційного виробництва. Під стимулятивною функцією розуміються всі чинники, з допомогою яких можна впливати на той чи інший вид діяльності, позитивно проводити його функціональні чи якісні властивості.

Четверта функція - інноваційна - складається з факторів, що сприяють виробленню нових знань та інформації, здійсненню технічних змін, виникненню нових ринкових відносин. Це комплекс наукових, виробничо-технологічних, управлінських, маркетингових та інших знань, нових стосовно раніше накопичених [95].

І, зрештою, п'ята, генеративна функція. Її виконання передбачає поширення нової інформації та інноваційних технологій у всі сфери економіки та суспільства. Ця функція полегшує сприйняття виробниками наукових, технологічних та організаційних нововведень, їх масове поширення та витіснення ними традиційних. У процесі ж сприйняття та поширення у виробництві технологія втрачає ринкову новизну і стає традиційною. З появою нового покоління нововведень процес повторюється.

На нашу думку, ключовими функціями національної інноваційної системи є такі:

- 1) Формулювання інноваційної політики, як керівництво всіма елементами інноваційної системи у частині їхньої ролі та функцій у межах системи, і навіть напрямів розвитку (тобто. цілей, які потрібно досягти).

- 2) Забезпечення нормативно-законодавчої бази: враховуючи численність учасників інноваційної системи та найчастіше суперечливість їхніх інтересів, необхідний набір нормативних актів та законів (у сфері прав на інтелектуальну власність, чесної конкуренції, технічних стандартів, охорони здоров'я та екології тощо), які створюють прозорий та справедливий майданчик для діяльності всіх учасників.

3) Ідентифікація та вибір пріоритетів у галузі інновацій та наукових досліджень та розробок: нові знання та технології, що створюються в рамках НІС, повинні використовуватися та приносити економічну вигоду або надавати соціальний вплив (наприклад, медичні дослідження). Отже, важлива функція інноваційної системи полягає у визначенні та виборі інноваційних пріоритетів та пріоритетів наукових досліджень, які мають найвищий економічний чи соціальний вплив.

4) Мобілізація та розміщення ресурсів: наявність ресурсів для фінансування інноваційної діяльності зазвичай обмежена, тому вони мають бути відповідним чином мобілізовані та розподілені. Існують різні способи ефективного використання бюджетних ресурсів, а також різноманітні форми фінансування науки та інновацій підприємницьким сектором.

5) Здійснення науково-дослідної діяльності: найчастіше цю функцію називають «серцем» інноваційної системи, оскільки вона забезпечує функціонування наукових та інноваційних організацій, визначає масштаби та ефективність результатів.

6) Створення людського капіталу: Інвестиції в людський і фізичний капітал є довгостроковими стратегічними рішеннями, які одного разу прийнявши до виконання, не можна з легкістю скасувати. Крім того, жоден із учасників системи самостійно не в змозі вирішити цю проблему [103].

Надання стимулів для розвитку інновацій: Уряд може проводити політику стимулювання у формі фінансових стимулів (податкові канікули, субсидії тощо), а також у вигляді нематеріального заохочення (престиж та визнання).

Підтримка розвитку нових (високо-технологічних) галузей промисловості та сфери послуг: Інноваційна активність та наукомісткість економіки значною мірою визначається її структурою. Отже, структурні реформи, націлені підвищення частки нових галузей, грають значної ролі у створенні інноваційної і наукомісткої економіки.

Найважливішими характеристиками національної інноваційної системи (НІС) є [114]:

- наявність розгалуженої взаємодії між суб'єктами інноваційної діяльності;
- наскрізний та багаторівневий характер взаємозв'язків усередині системи;
- наявність ряду різнопорядкових складових (елементів);
- вирішальна роль у її формуванні та розвитку НІС належить державі;
- є складовою економічної системи країни та виконує роль сполучної ланки між макроекономічною політикою, наукою, системою освіти, наукомісткою промисловістю та ринком;
- спрямовано досягнення стратегічних цілей макросистеми, підпорядкуванні їм усіх стадій інноваційного процесу;
- знання, технології, інновації, що виробляються в рамках НІС, повинні бути конкурентоспроможними як усередині країни, так і на світовому ринку.

Найпростіша модель, що описує взаємодію елементів НІС, зводиться до того, що роль приватного сектору полягає у розробці технологій на основі власних досліджень та у ринковому освоєнні інновацій, роль держави — у сприянні виробництву фундаментального знання та комплексу технологій стратегічного характеру, а також у створенні інфраструктури та сприятливих інституційних компаній. Різні варіанти реалізації цієї моделі в умовах соціально-економічного розвитку окремих країн та формують національні особливості інноваційних систем.

На основі аналізу та узагальнення досліджень елементів інноваційної системи вітчизняними та зарубіжними економістами, у цій роботі представлено авторське бачення структури НІС, яка включає [119]:

- 1) пріоритети та стратегію інноваційної політики;

- 2) нормативно-правову базу у галузі розвитку та стимулювання інноваційної діяльності;
- 3) інноваційну інфраструктуру;
- 4) систему генерації та поширення знань;
- 5) інноваційні підприємства, включаючи великі науково-промислові корпорації, високотехнологічне промислове виробництво;
- 6) установи у сфері освіти та професійного навчання: підготовка кадрів з організації та управління в інноваційній сфері;
- 7) ринкові умови, що сприяють впровадженню інновацій;
- 8) маркетингову та фінансову складові створення та просування інновацій, системи просування та фінансування інновацій;
- 9) взаємодія з міжнародним середовищем;
- 10) механізм інноваційного розвитку, який відбиває систему взаємовідносин між вище перерахованими елементами.

Крім зазначених елементів, необхідно розглядати сукупність соціальних, політичних, культурних та міжнародних факторів, які безпосередньо впливають на динаміку та характер розвитку інноваційної системи в межах національних кордонів.

Звісно ж, що зазначена сукупність елементів є необхідної та достатньої у розвиток НІС, оскільки виключення будь-якого елемента системи призводить до розриву інноваційного процесу, отже, унеможлиблює у принципі функціонування всієї системи. Усі елементи рівнозначні у процесі формування та розвитку НІС. Елементи інноваційного середовища існують не окремо один від одного, а знаходяться у тісній функціональній взаємозалежності. Стратегічне управління НІС здійснюється шляхом зміни зовнішніх параметрів, значення яких визначаються в рамках макроекономічної політики, а механізми досягнення встановлюються законодавчо [122].

Розкриття сутності ключових елементів та механізму НІС, дозволило

автору представити узагальнену модель їхнього взаємозв'язку. Масштаб та рівень розвитку окремих складових, характер прямих та зворотних зв'язків між ними визначають відмінності в інноваційних системах різних країн.

Очевидно, формування НІС відбувається індивідуально для кожної країни і визначається соціально-економічними відносинами, що склалися. Однак у кожному конкретному випадку можуть бути використані окремі підходи та інструменти, що довели свою ефективність в інших країнах

Проте зараз вже можна визначити деякі основні закономірності розвитку НІС:

- держава відіграє активну роль при формуванні та функціонуванні НІС;

- у міру становлення НІС змінюється роль держави в управлінні економічними процесами – здійснюється перехід від прямого управління до індикативного;

- розвиток технологій, передусім, інформаційних і телекомунікаційних, сприяють створенню мережових структур, основою управління якими покладено принципи самоорганізації (синергетичні принципи);

- підвищується роль регіонів у розвитку інноваційних процесів, у своїй інноваційна система сприймається як із інструментів територіального розвитку;

- у міру розвитку національних інноваційних систем відбувається їх інтеграція до наднаціональних, що відповідає глобалізаційним процесам [126].

З урахуванням виявлених закономірностей сформулюємо ряд базових методологічних принципів концепції НІС, що складається:

- про-перше, дотримання ідей Шумпетера про конкуренцію на основі інновацій та наукових досліджень у корпораціях як головних факторах економічної динаміки;

- по-друге, знання є стратегічним ресурсом економіки

постіндустріального суспільства, інноваційна діяльність стає визначальним чинником її розвитку, а національна інноваційна система – інституційною основою;

- третє, НІС формується і розвивається за етапами, що розрізняються рівнем розвитку системи факторів;
- по-четверте, НІС формується на основі збалансованого застосування державних та ринкових механізмів регулювання економіки з урахуванням, у тому числі, особливостей та рівня соціально-економічного розвитку конкретних територій [128].

На підставі виявлених закономірностей розвитку НІС та з урахуванням базових принципів сформулюємо основні вимоги до НІС:

- забезпечення зростання конкурентоспроможності наукомісткої продукції та економіки держави загалом;
- достатня стійкість, що забезпечує нормальне функціонування НІС в умовах зміни економічної ситуації;
- перетворення НІС на інструмент розвитку відстаючих регіонів та зниження диференціації у їх соціально-економічному розвитку;
- здатність до інтегрування в інноваційні системи вищого рівня.

У кожному конкретному випадку стратегія розвитку НІС визначається державною макроекономічною політикою, нормативним правовим забезпеченням, формами прямого та непрямого державного регулювання, станом науково-технологічного та промислового потенціалу, внутрішніх товарних ринків, ринків праці, а також історичними та культурними традиціями та особливостями.

Описані вище підходи до формування НІС мають досить загальний характер і можна використовувати під час вироблення інноваційної політики, реалізує стратегічні цілі розвитку економіки нашої країни. При цьому якщо стратегія держави спрямована на перехід до постіндустріального суспільства, то власне процес формування НІС може розглядатися як початкова стадія її

реалізації. Однак, у цьому випадку потрібно буде переглянути погляди на інноваційну діяльність, зокрема, поширення інноваційних підходів не тільки на сферу виробничих технологій, а й на галузі, які забезпечують життєдіяльність та задоволення потреб людини — освіту, охорону здоров'я, культуру.

У сучасній світовій практиці існує значна кількість різних показників, що оцінюють рівень розвитку інноваційної системи, її потенціал. Звісно ж, формування системи показників оцінки ефективності НІС виходить із національних особливостей її формування та пріоритетів розвитку, і навіть вона має включати оцінку всіх стадій інноваційного циклу та пов'язаних із нею процесів. Як правило, така система містить агреговані та приватні показники. Очевидно, що найбільш підходящими показниками для об'єктивної оцінки ефективності інноваційної системи є співвідношення зміни витрат та результатів. Разом з цим, інтенсивний розвиток макросистеми є лише одним із можливих варіантів, і, крім того, ефективність також може описуватись і якісними показниками (стан законодавчого середовища, рівень розвиненості інфраструктури тощо) [129].

Показники оцінки ефективності НІС є, зокрема, відображенням тих умов, у яких вона формується та розвивається. Найчастіше характеристики ефективної НІС включають:

стійкий розвиток та функціонування суб'єктів макросистеми;

пріоритетність інноваційного типу розвитку;

чітке визначення завдань НІС;

наявність результативної державної політики у сфері розвитку інноваційної діяльності;

обмежена кількість пріоритетних (критичних) напрямів науково-технічного розвитку;

можливість освітнього сектора забезпечити потребу у фахівцях відповідної кваліфікації у галузі інноваційної діяльності;

спроможність фінансової системи країни забезпечувати необхідними ресурсами інноваційну діяльність;

готовність промислового сектора сприймати нововведення та інновації світового рівня та реагувати на зміни конкурентного середовища;

найвищий рівень інформаційного забезпечення інноваційної діяльності.

Сучасна міжнародна статистика розробляє та вдосконалює методи розрахунку різноманітних індексів та рейтингів, що відображають потенціал та порівняльні переваги тієї чи іншої країни в інноваційній сфері. Найбільш поширені методиками Світового банку (програма «Знання для розвитку»), ВЕФ (індекс науковотехнічного потенціалу), показники Національного наукового фонду, Комісії ЄС, які щорічно публікуються. Незважаючи на те, що використовувані методиками не позбавлені обмежень, загалом вони здатні оцінити ефективність ВІС у ряді напрямків. Видається доцільним в оцінці результативності інноваційної діяльності використовувати кілька альтернативних підходів, з метою обґрунтування найбільш об'єктивних результатів [103].

Серед багатьох різноманітних показників, що використовуються в різних методиках оцінки ефективності НІС, можна виділити сукупність основних індикаторів, які дозволяють скласти загальну картину рівня та умов розвитку інноваційної системи, серед яких:

- 1) показники досягнутого рівня науково-технічного розвитку:
 - середній вік наукового обладнання (років);
 - частка інноваційно активних підприємств у їхній загальній кількості у промисловості;
 - рівень інноваційної активності галузей (відношення обсягу витрат на інновації до обсягу поточних та капітальних витрат підприємств галузі);
 - частка передових виробничих технологій, що використовувалися менше трьох років, в загальній кількості ПТ (%);
- 2) якісні показники розвитку ринкових інститутів та законодавства

(наприклад, рівень бюрократизації, кількість підприємств малого бізнесу в інноваційній сфері та ін.);

3) освітній рівень трудових ресурсів:

середній вік дослідників, які мають вчений ступінь (років);

ступінь сприйнятливості нововведень персоналом підприємства;

4) фінансові показники: витрати на дослідження та розробки (у % до ВВП), питома вага витрат на інновації у загальному обсязі промислової продукції (%); ефективність витрат на інноваційну діяльність;

5) показники передачі та використання знань:

○ питома вага інноваційної продукції в обсязі промислової продукції (%); число патентних заявок на винаходи для 10 тис. чол. населення; співвідношення числа патентних заявок, поданих національними заявниками за кордоном та в країні;

○ питома вага країни у міжнародній торгівлі технологіями (%); імпортозалежність інноваційної діяльності (ставлення витрат на придбання імпортованих технологій до витрат галузі на інновації);

○ кількісні та якісні показники економічного зростання (тривалість життя, ВВП на душу населення, екологічні показники та ін.), рівень конкурентоспроможності національної економіки [105].

На початку минулого 10-річчя економіка України, та й решти держав пост-радянського простору опинилася перед довготривалими системними економічними викликами, які характеризуються поєднанням наступних факторів:

1. Виснаження джерел експортно-сировинного типу розвитку, що базуються на інтенсивному нарощуванні паливного та сировинного експорту та відсутність розвитку обробних галузей.

2. Зростання ролі людського капіталу як джерела генерації знань у соціально-економічному розвитку. Посилення глобальної конкуренції, що охоплює всі ринки (товарів, капіталів, робочої сили, технологій).

3. Системна фінансово-економічна криза, що вибухнула, яка охопила всіх учасників світової економіки.

У ситуації, що склалася, в Україні не може бути альтернативного шляху розвитку, окрім формування економіки, заснованої на знаннях, тобто інноваційної моделі економічного розвитку.

Державні пріоритети інноваційного розвитку [7, 11]:

- Нормативно-правове забезпечення реалізації міждержавної інноваційної діяльності.
- Підвищення інноваційної активності підприємств реального сектора економіки.
- Економічні та фінансові механізми активізації інноваційної діяльності.
- Облік та ефективне використання результатів інтелектуальної діяльності.
- Інституційні трансформації інноваційної сфери.
- Підготовка та підвищення кваліфікації кадрів (інноваційних).
- Міжнародне співробітництво у галузі НДДКР, інноваційних програм.
- Організаційно-правові заходи у сфері експорту та митної справи для спрощення процедури поширення інновацій, насамперед для акцептора [109].

Якщо спробувати розібратися в причинах кризових явищ, то однією з причин поглиблення економічної кризи, спаду виробництва та зростання безробіття є виникнення технологічного розриву між науково-технічним потенціалом окремо взятої країни та ефективністю виробництва в макроекономічних масштабах (на рівні 47 країн). Тільки правильна, науково обґрунтована інноваційна стратегія здатна вивести країну з кризи, створити нові робочі місця та нейтралізувати негативні фактори, що дестабілізують економіку, і найголовніше створити основу для державної інноваційної

політики.

Інновації охоплюють весь діапазон видів діяльності: від фундаментальних досліджень дослідно-конструкторських розробок до маркетингу та залучають усі структури та механізми приватного підприємництва. Розрізняють такі види інновацій:

економічні, орієнтовані отримання певного прибутку;

соціальні, спрямовані лише на задоволення соціальних та гуманних цілей, що виключають отримання прибутку;

спеціального призначення (наприклад, оборонного характеру)[115].

Інновація здійснюється протягом певного циклу, характерною особливістю якого є постійна наявність зворотного зв'язку, вбудованого в механізм інноваційного процесу. Зворотний зв'язок позитивно впливає на інноваційний процес, якщо інновація ефективна, і негативний — якщо інновація себе не окупає і є збитковою. У разі процес сповільнюється, скорочується й у кінцевому підсумку зупиняється. Така ситуація загрожує депресивним станом суспільства, загрозливим спадом виробництва та економічною та соціальною кризою.

Прискорення темпів економічного зростання можливе на основі досягнутих прямих і непрямих технічних та економічних результатів, а також змін у поведінці та поглядах людей, які в тій чи іншій мірі залучені до інноваційного процесу або впливають на тенденцію його розвитку. Адже умови так само формують людей, у яких люди формують умови життя та діяльності. [72, 107]

Однак сучасні негативні соціальні тенденції в суспільстві (апатія, політична індиферентність, низький рівень довіри до влади, прагнення змін) настільки сильні, що тільки економічне зростання не може розв'язати ці протиріччя. Іншими словами, суспільство не готове і не здатне до змін, що підтверджується, зокрема, індексом соціопсихологічного стану, який у 2,5 раза нижчий ніж у розвинених країнах .

Для трансформації суспільної свідомості у так зване «інноваційне» сприйняття життя потрібне не лише зростання рівня матеріального добробуту суспільства, а й підвищення якості життя, яке включає систему охорони здоров'я, екологію, освіту, доступність первинних благ та продуктів харчування.

Базовою умовою для проведення такої модернізації є не стратегія перетворень, а інвентаризація та моніторинг соціально-економічного потенціалу країни. Зокрема, застосування практично будь-яких моделей економічного розвитку, які не враховують особливостей культури, може призвести до зовсім інших результатів, ніж передбачалося поставленими цілями.

На підставі вищесказаного можна констатувати, що при розробці та реалізації української інноваційної політики виділяються два види проблем: методологічні, та організаційні.

Висновки до першого розділу

Підводячи підсумки першого розділу дисертаційного дослідження, слід зазначити наступне

1) Завдяки проведеного аналізу під інноваціями розумітимемо результат трансформації ідей, досліджень, розробок у нове чи вдосконалене науково-технічне чи соціально-економічне рішення, результат якого має отримати громадське визнання, тобто, знайти застосування у практичній діяльності. У цьому контексті інновації розглядаються як особливий вид економічної діяльності у сфері матеріального виробництва з перетворення потенційних науково-технічних досягнень на реальні, що втілюються в нових продуктах, технологіях і спирається на стратегію соціально-економічного розвитку країни.

2) Всі основні сфери життєдіяльності суспільства розвиваються за рахунок інноваційних технологій; причому, залежність економіки від науки стає сильнішим і очевиднішим. Інновації набувають все більшого значення для підвищення конкурентоспроможності та сталого зростання національних економік. Країни, які здійснюють інноваційну політику, розвивають економіку знань, демонструють свою ефективність та високі темпи економічного розвитку. Формування державної політики, здатної забезпечити інноваційний розвиток національної економіки, є одним із найскладніших, але важливих викликів для України сьогодні. Якщо традиційна науковотехнічна політика орієнтується на створення нового знання, й значно меншою мірою з його практичним використанням, то інноваційна політика передбачає більш цілісний підхід і фокусується як у створенні, так і практичному використанні знань. Складність вироблення та здійснення інноваційної політики пояснюється не лише потребою в якісних змінах у суспільній свідомості, а й необхідністю залучення великої кількості суспільних та економічних інститутів для інтеграції можливостей науки, бізнесу та освіти.

3) У сучасних умовах сфера ІР та інноваційна діяльність розглядаються як найважливіша основа для забезпечення сталого економічного зростання та конкурентоспроможності економічної системи. Розвиток високих технологій у передових країнах сприяють формуванню в них моделі неоіндустріального чи постіндустріального суспільства, де пріоритетними по відношенню до інших видів економічної діяльності стають виробництво, накопичення, розподіл та використання знань та інформації.

4) У разі постіндустріального суспільства, в економіці якого головну роль грає конкретний працівник, поняття інновацій, як і інноваційної діяльності, має бути поширене в більш широку область - освіту, охорону здоров'я, соціальну сферу, культура тощо. Крім того, в економіці постіндустріального суспільства знання стають товаром, отже, можна стверджувати, що економіка знань є найвищим рівнем розвитку інноваційної

економіки.

5) Дослідження різних підходів до визначення НІС дозволило зробити таке визначення: національна інноваційна система — це сукупність суб'єктів господарювання (підприємства, науково-дослідні організації, споживачі) та інститутів (правових, законодавчих, фінансових, соціальних), що взаємодіють у процесі виробництва, поширення та використання конкурентоспроможних знань та технологій, сприяють підвищенню конкурентоспроможності її суб'єктів, зокрема держав на міжнародному рівні.

Найважливішими характеристиками НДС є:

- а) взаємодія між суб'єктами інноваційної діяльності;
- б) наскрізний та багаторівневий характер;
- в) включає низку взаємопов'язаних складових (елементів);
- г) вирішальна роль у її формуванні та розвитку належить державі;
- д) є складовою економічної системи країни і виконує роль сполучної ланки між макроекономічною політикою, наукою, освітою, наукомісткою промисловістю та ринком;
- ж) спрямовано досягнення стратегічних цілей макросистеми, підпорядкуванні їм всіх стадій інноваційного процесу;
- з) вироблені знання, технології, інновації в рамках НІС мають бути конкурентоспроможними як усередині країни, так і на світовому ринку.

РОЗДІЛ II

АНАЛІЗ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

2.1. Оцінка економічного механізму державного регулювання інноваційної діяльності.

Аналіз економічного розвитку країн - лідерів світових рейтингів конкурентоспроможності національних економік свідчить, що прискорене зростання України може бути досягнуто шляхом переходу національної економіки на інноваційну модель розвитку та формування в країні якісно іншого інвестиційного середовища.

Курс на розвиток національної економіки на основі інноваційної моделі Україна обрала, підписавши 14 червня 1994 року Угоду про партнерство та співпрацю з Європейськими співтовариствами, яка набула чинності 1 березня 1998 року. Обрання такого курсу означало, що головним джерелом економічного зростання України стають нові (наукові) розробки та ідеї [118].

У відповідність до висновків, зроблених фахівцями Національної академії наук України в рамках прогнозно-аналітичних досліджень реалізації Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку, однією з причин такого стану економіки є «слабкість державної політики у науково-технологічній та інноваційній сферах, зокрема недоліки у визначенні державних пріоритетів». [104]

Слід зазначити, що інновації є найважливішим засобом вирішення основних соціально-економічних проблем, як-то: підвищення економічної ефективності, поліпшення умов праці, охорони навколишнього середовища, як наслідок, удосконалення матеріально-технічної бази виробництва та т.д. Але сьогоднішню ситуацію, що склалася в Україні, вирізняє те, що наявність у країні значних фундаментальних та технологічних засобів не сприяє

підвищенню активності інноваційної діяльності, це пов'язано з нестачею власних коштів у підприємств та недостатністю бюджетного фінансування. [92] У цьому питанні можна виділити два види факторів, що перешкоджають інноваційній діяльності:

1) економічні чинники, що створюють великі труднощі та характеризуються відсутністю власних коштів, високими кредитними ставками, недостатньою фінансовою підтримкою з боку держави, високим економічним ризиком та тривалими термінами окупності нововведень;

2) виробничі фактори, що включають низький інноваційний потенціал підприємств, слабку поінформованість про нові технології та ринки збуту, відсутність можливостей кооперування з іншими підприємствами та науковими організаціями.

Нині система стратегічного управління інноваційним розвитком ще не сформована. Державні інноваційні програми практично відсутні, а науково-технічні – вкрай розпливчасті. Виходячи з чого можна сказати, що держава не виконує свою інноваційну функцію, що неприпустимо в сучасних умовах за необхідності підвищити ефективність роботи економіки і «вийти» на світовий ринок. За словами голови Товариства збереження британської науки Річарда Джойнера: «Якщо ми не конкуруємо у науці, якщо ми не конкуруємо у технологіях, то ми не конкуруємо взагалі – і крапка». Виходячи з досліджень зарубіжної практики, можна стверджувати, що однією з основних цілей державної політики має бути розвиток науково-технічного прогресу. Рекомендації щодо нововведень найбільш розвинених країн досить значні та великі - від державної підтримки технологічних нововведень та інвестицій в інфраструктуру до постачання маркетингової інформації та субсидування експорту. Інноваційна діяльність, у широкому сенсі, передбачає реалізацію процедур зі створення, придбання, освоєння та розповсюдження нових та вдосконалених видів продукції, послуг, технологій, сировини та матеріалів, методів організації виробництва та управління. Отже, можна назвати такі пріоритети інноваційного розвитку, (див. рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Державні пріоритети інноваційного розвитку

Оскільки основною метою інноваційної політики є перебудова та модернізація виробничого потенціалу (див. таблицю 1), зниження його енерго-матеріало- та трудомісткості, підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності на світовому ринку, а також використання нових механізмів інноваційного процесу, забезпечення процесу його комерціалізації на основі підвищення інтенсивності виробництва, створення інноваційного суспільства в Україні може стати прототипом національної ідеї.

З метою активізації інноваційної діяльності має бути вироблена нова інноваційна політика, яка є сукупністю принципів та заходів, що забезпечують створення сприятливого інноваційного клімату в Україні, необхідного для успішного інвестування в українську економіку. Вона має об'єднувати спільними завданнями науку, техніку, виробництво, споживання, фінансову систему, освіту і бути орієнтована на використання інтелектуальних ресурсів,

розвиток високотехнологічних виробництв і пріоритети економіки. [125]

Таблиця 2.1

Показники науково-технічної діяльності України [122-123]

Науково-технічна діяльність							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2023
Витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, млн.грн	4 386,30	5164,4	6149,2	8024,8	7822,2	8995,9	17020,7
З них:							
за рахунок держбюджету		2017,4	2815,4	3909,8	3398,6	3704,3	7614
Чисельність виконавців наукових та науково-технічних робіт	170 579	160788	155 549	149699	146800	141086	135750
З них:							
дослідників	85 246	80 497	78 832	77355	76147	73413	70779
техніків	20 266	19 748	17 988	16783	16256	16151	15450
допоміжного персоналу	32 052	30 204	28 896	27988	27086	26032	25026
докторів наук	4 180	4 265	4 390	4459	4443	4481	4489
кандидатів наук	16 983	16961	16989	17145	17135	17009	16242

По-перше, слід зазначити, що для України характерний низький рівень інноваційної активності. За даними статистичних досліджень, частка інноваційних підприємств у промисловому секторі скоротилася з майже 30%.. [ПО] Ці сектори мають простішу технологічну базу, вони зазвичай менш інноваційні, ніж високотехнологічні сектори, що сприяло загальному зниженню частки інноваційних підприємств. Відсутність стабільної, законодавчо закріпленої стратегії модернізації національної економіки України та недостатність наявних стимулів для розвитку високотехнологічних секторів є ключовими проблемами для країни. Україна дедалі більше спеціалізується у виробництві на базі простих (навіть примітивних технологій), таких як продукція чорної металургії та виробництво базових

хімічних речовин, які становлять близько 60% українського експорту. Попит на інноваційну продукцію з боку вітчизняних споживачів суттєво знизився ще у 1990-2000 роках по відношенню до рівня кінця 1980-х.

Друга група причин, що пояснюють низьку ефективність нововведень, пов'язана з несприятливим інвестиційним кліматом (бізнес-середовищем), коли показники реєстрації, кількості необхідних документів та витрати на створення нового бізнесу є найгіршими у регіоні Центральної та Східної Європи [130].

На сьогодні необхідно створити нову систему, де частка фінансів розподілених на основі конкурсних процедур буде істотно вищою, а кількість джерел можливого фінансування НДДКР збільшиться. Крім того, показники "виходу" наукової продукції будуть більш ефективно використовуватися для оцінки результатів (у тому числі міжнародно визнані показники - такі, як кількість статей у журналах, що рецензуються). У той же час, реальна система стимулів для компаній, які проводять НДДКР, має бути запропонована та розроблена на державному рівні. Це може вплинути на перерозподіл спеціалістів та підвищення зайнятості у промислових секторах.

На даний момент Україна має низку різних законів та інших нормативних правових актів у науковій сфері. Важливо, щоб існуючі закони виконувались, а нові закони мали чіткі положення щодо механізмів реалізації та набору кількісних показників для моніторингу їхнього впливу. У той час як майже всі заходи, спрямовані на підтримку інноваційної діяльності, «натикаються» на суперечності у законодавстві між різними нормативними документами, зокрема Законом про бюджет, який фактично може блокувати інноваційно-орієнтовані заходи різних органів державної влади. Відсутність у бюджеті коштів фактично зводить «нанівець» заходи щодо підтримки інноваційної активності. Зокрема виконання науково-технічних та інноваційних складових державних програм. Значною мірою це можна пояснити тим, що існуючі механізми гармонізації правової системи не завжди добре скоординовані. Таким чином, існує нагальна необхідність внесення змін

до правової системи. Також важливо визначити та розмежувати функції та обов'язки існуючих державних установ, пов'язаних з бізнесом та інноваційною діяльністю, щоб уникнути дублювання та невизначеності їхньої ролі у підтримці інноваційних процесів. [107]

Таким чином, реалізація інноваційної політики передбачає:

- впровадження високих технологій, що забезпечують значне підвищення продуктивності праці та якість продукції;
- виконання комплексних програм з енерго- та матеріалу-заощадження;
- застосування інформаційних технологій, телекомунікаційних мереж, нано-матеріалів;
- використання нових біотехнологій для сільського господарства, переробних галузей, легкої та харчової промисловості, а також для фармацевтичної галузі;
- організацію фінансово-промислових груп, зокрема транснаціональних (ТНК), науково-технічних центрів, технополісів, венчурного бізнесу;
- експорт продукції високотехнологічних виробництв та ін.

На сучасному етапі розвитку держави інноваційна політика України повинна базуватися на створенні економіко-правових умов, що забезпечують перетворення інновацій на суттєвий механізм економічного зростання, на ефективному розвитку та використанні власного науково-технічного потенціалу та його реформування відповідно до цілей економічної політики, а також оптимальному поєднанні інтересів розробників, виробників. доходів.

Реалізація цієї програми вимагає проведення експертизи та формування законодавства з погляду найбільш ефективного стимулювання інноваційної діяльності та забезпечення розвитку інноваційних процесів в основних сферах промисловості, сільського господарства та соціального комплексу. [100]

Основні питання державної інноваційної політики України, які необхідно вирішити найближчим часом:

1. Кардинально покращити систему науково-технічних та інноваційних пріоритетів, внести зміни до чинного законодавства, а також необхідно проводити реалізацію державного регулювання, що передбачає формування пріоритетних напрямів на основі детального прогнозування та великого набору аналітичних досліджень. Доцільно ввести до пріоритетних напрямів інноваційного розвитку більш чітку ієрархічну структуру, що необхідно для деталізації громіздких всеосяжних формулювань та виключення «підміни» понять.

2. Необхідно розробити та юридично забезпечити механізми реалізації пріоритетних напрямів інноваційного розвитку, оскільки їх відсутність є одним із найбільших недоліків нормативно-правового регулювання державної політики у цій сфері [134].

3. Одним із найефективніших механізмів реалізації державної інноваційної політики може стати застосування та забезпечення до необхідного рівня як на стадії формування науково-технічних програм, так і на стадії їх реалізації..

4. Інноваційна політика України має передбачати державне управління на основі сучасних принципів та стратегічного планування, та розробляти і регулювати їх спеціальним законом, включати ефективні механізми реалізації стратегічних концепцій та програм, а також передбачати відповідальність органів виконавчої влади та конкретних державних службовців.

5. Необхідно вжити ефективних та цілеспрямованих заходів, націлених на підвищення стандартів інноваційної культури як серед керівного складу, так і серед виконавців: усі мають усвідомлювати відповідальність та сприймати безальтернативному переходу України на інноваційний шлях розвитку як складову частину національної ідеї.

Якщо узагальнювати позитивні та негативні моменти національної інноваційної політики України за останні роки, то серед позитивних змін можна виділити такі [137]:

- підготовка великої кількості законодавчих документів в інноваційній сфері, що охоплюють різноманітні аспекти інноваційної діяльності;
- декларація інноваційного розвитку як ключовий пріоритет на національному рівні;
- спроби реалізації різних інноваційних програм, у тому числі й національних;
- створення національної патентної системи та її розвиток відповідно до міжнародних стандартів;
- створення спеціалізованих державних органів, відповідальних за інноваційний розвиток;
- стимулювання розвитку інструментів підтримки інноваційної діяльності (технопарків, бізнес-інкубаторів, прямого фінансування та сприятливого податкового режиму для інноваційно-активних організацій).

Негативні аспекти процесу формування інноваційної політики [138]:

- елементи української правової системи не узгоджені між собою (так деякі лобістські групи за допомогою закону про бюджет можуть вплинути на реалізацію найважливіших положень законів, спрямованих на підтримку інновацій);
- численні інноваційні програми (розмивання як фінансових коштів, і одержуваних результатів, неузгодженість більшості програм, відсутність системного підходу);
- дублювання (у деяких випадках розмитість) функцій спеціалізованих державних органів, які мають підтримувати інноваційний розвиток;
- підтримка за допомогою спеціалізованих інструментів та елементів інноваційної інфраструктури не дуже ефективна, тому що попит на інновації є низьким і правила функціонування технопарків суттєво переглянуті (і здебільшого на гірший бік) протягом відносно короткого періоду часу.

Метою розвитку державної інноваційної політики в рамках НІС України є забезпечення постійного підвищення продуктивності праці та конкурентоспроможності вітчизняних товаро-виробників на основі технологічної модернізації національної економіки, підвищення рівня їхньої інноваційної активності, впровадження нових продуктів, послуг, технологій, методів організації та управління господарською діяльністю для покращення добробуту людини та забезпечення стабільного економічного зростання. [104]

Вирішення проблеми відсутності дієвих інституційних механізмів реалізації стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності можливе шляхом оптимального об'єднання можливостей та зусиль освітніх, наукових, виробничих та ринкових структур, як основних учасників інноваційного процесу: через утворення спеціальних об'єднань усіх, зацікавлених у кінцевому результаті суб'єктів господарювання. У спеціальній літературі такі комплекси називають "інноваційними кластерами", "кластерами компетенції", "центрами компетенції", "точками зростання" тощо.

Основні напрями діяльності держави у системі підтримки досягнень науково-технічного прогресу на підприємствах можна подати схематично (див. рис. 2.2). [72]

Так само має бути передбачено забезпечення захисту прав на результати інтелектуальної праці, розвиток малого науково-інноваційного підприємництва, тобто сприятливих економічних, правових, організаційних та інших умов виникнення нових фірм, зайнятих створенням та комерціалізацією науково-технічних нововведень. Крім того, важливим аспектом інноваційної політики держави є розвиток науково-технічного співробітництва із зарубіжними країнами. [90]

Основні напрями діяльності держави у системі підтримки
досягнень науково-технічного прогресу на підприємствах

розвиток системи страхування інноваційних проектів	розвиток, інформаційної передових технологій та стан їхніх ринків	реалізація інноваційних проектів із залученням венчурного капіталу	Кваліфікований моніторинг, реінжиніринг, консалтинг та аудит

Рис.2.2. Основні напрямки діяльності держави у системі підтримки досягнень науково-технічного прогресу

Виходячи з національних пріоритетів України, можна сформувати вектори інноваційного розвитку (у тому числі й міждержавного):

- у формуванні нових транспортних магістралей, транс- та євразійських транспортних коридорів, розробці та реалізації комплексу заходів щодо створення системи технологічного, митного, інформаційно-логістичного та сервісного забезпечення перевезень вантажів на ділянках міжнародних транспортних коридорів у сфері паливно-енергетичного комплексу;
- у формуванні ринку екологічно чистих продуктів харчування на базі сільськогосподарських підприємств з виробництва та переробки продукції за інноваційними технологіями «замкнутого» циклу, за єдиними міжнародними стандартами безпечного харчування;
- у сфері ресурсо- та енергозбереження створення таких правових умов, за яких максимально можливе заміщення природної сировини;
- у формуванні повноцінного ринку нанопродукції;
- у сфері інформатизації та забезпечення доступності сучасних інформаційно-комунікаційних послуг для населення;
- у поглибленні та розширенні співробітництва в космосі;
- у формуванні сучасних механізмів фінансування міждержавних пілотних програм та окремих адресних інноваційних проектів;
- у розвитку регіональної інноваційної політики з питань конкурентоспроможності національного бізнесу на сучасному світовому

ринку;

- у формуванні міждержавної системи підготовки та перепідготовки кадрів [147].

Інноваційний розвиток, як основний фактор економічного співробітництва та зростання, поки що не став на міждержавному та національному рівнях основою у плануванні та вжитті антикризових заходів.

Аналіз сучасного стану інноваційної сфери показує, що за рівнем інноваційної активності, місцем високотехнологічної продукції у структурі виробництва та експорту, розвитку інноваційної інфраструктури та іншими показниками держава ще відстає від світових економічно розвинутих країн.

Характерний показник частки ВВП, що прямує на наукові дослідження. У США він становить 2,1%, у Швеції – 3,6%, у Фінляндії – 3,4%. Японія за цим показником стоїть на 4-му місці у світі, Німеччина на 9-му, Франція - на 10-му, Великобританія - на 18-му. Слід зазначити, що в останні 15 років у країнах із розвинутою економікою частка ВВП на витрати у галузі науки становить 2,5-3%. [106]

Формується перелік міждержавних технологічних платформ інноваційної співпраці у:

- галузі нанотехнологій;
- галузі енергобезпеки;
- галузі інформаційних технологій;
- галузі космічних технологій;
- галузі технічного регулювання інноваційної продукції;
- галузі транспорту;
- галузі продовольчої безпеки;
- галузі екологічної безпеки;
- водно-енергетичній сфері;
- соціальній сфері – інноваційні підпрограми.

Пріоритетні напрямки економічного співробітництва:

- завершення запровадження повномасштабного режиму вільної

торгівлі;

- розробка узгоджених рішень використання енергетичних ресурсів та транспортних послуг, розвиток спільних ринків та, насамперед, сільськогосподарської продукції;
- розвиток взаємодії у сфері транспорту, зокрема формування мережі міжнародних транспортних коридорів;
- поглиблення співробітництва у галузі енергетики;
- багатостороннє співробітництво в галузі видобутку, транспортування та транзиту вуглеводнів;
- розвиток виробничих коопераційних зв'язків між підприємствами та технологічно взаємопов'язаними виробництвами;
- розробка міждержавних програм з технічного переозброєння, інноваційних технологій, взаємодія на передових напрямках науково-технічного співробітництва;
- розвиток військово-економічного співробітництва заінтересованих держав;
- розробка та реалізація великих спільних інвестиційних проєктів, насамперед у галузі транспорту, енергетики та телекомунікацій;
- створення ефективних механізмів платіжно-розрахункових відносин;
- створення фінансово-промислових груп, транснаціональних компаній, спільних підприємств та інших форм економічного співробітництва; інтеграція у світову економіку та ін.[101]

В Основних напрямках визначено міждержавні пріоритети у галузевому та технологічному аспектах, що реалізуються у Міждержавній цільовій програмі інноваційної співпраці, а саме.:

- освоєння сучасних інформаційних технологій та розвиток інформаційної інфраструктури на основі систем супутникового та оптоволоконного зв'язку;
- розвиток нанотехнологій та створення наноматеріалів із

заздалегідь заданими властивостями;

- розвиток біотехнологій, генної інженерії, які забезпечують ефективність охорони здоров'я, АПК, фармакологічної, харчової та інших видів промисловості;
- розвиток сонячної, вітрової, водневої енергетики, а також інших відновлюваних джерел енергії;
- розвиток комплексу технологій ядерного циклу;
- розвиток лазерних технологій;
- застосування технологій регенерації тканин;
- комплексний розвиток ракетно-космічної промисловості;
- розвиток цивільної авіації;
- розвиток сучасних транспортних технологій з метою підвищення швидкості та надійності комбінованих перевезень;
- впровадження сучасних технологій із забезпечення житлового будівництва та модернізація ЖКГ;
- модернізація невиробничої сфери з урахуванням сучасного устаткування;
- підвищення якості довкілля з урахуванням сучасних «чистих» технологій;
- технології моніторингу довкілля, запобігання природним і техногенним катастрофам, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [49].

Попит партнерів на українські науково-технічні послуги об'єктивно історично визначається тісними науково-виробничими зв'язками та спільністю завдань інтеграції до сучасного міжнародного науково-технологічного середовища. Результативність співробітництва у цій сфері багато в чому пов'язана з організацією роботи над реалізацією спільних науково-технічних проектів, основна частина яких реалізується за участю та під патронажем національних академічних спільнот [93]

Проте в Україні не виконуються визначені Законом України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» стратегічні

пріоритетні напрямки інноваційної діяльності. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом невідкладного впровадження пріоритетів через створення національних інноваційних кластерів [66, 128].

Вищесказане свідчить про необхідність якіснішого опрацювання питань щодо пошуку механізмів залучення державної та міждержавної політики для максимального використання наявних конкурентних переваг галузей та підприємств держави.

Також, слід зазначити, що попри заявлену пріоритетність європейського вектора її інтеграційних напрямів, реалізація національних економічних інтересів не може обмежуватися лише цією площиною. Особливої актуальності дана проблематика набуває з урахуванням необхідності розробки нової концептуальної основи для формування міжнародного співробітництва на засадах відкритості, незалежності від політичних впливів, прозорості, взаємовигідності, прагматичності, соціальної спрямованості.

2.2. Зарубіжний досвід реалізації державного регулювання інноваційної діяльності.

Для ефективного функціонування діяльності у науковій та інноваційній сферах держава формує цілі та принципи своєї політики, власні пріоритети у цій галузі. При цьому необхідно враховувати різницю між науково-технічною та інноваційною політикою держави. У першому випадку держава націлена на здобуття нових наукових знань та їх реалізацію у новій техніці та технологіях. Мета інноваційної політики - створення та споживання інновацій, здатних задовольнити особисті та суспільні потреби. Основний вектор інноваційної політики спрямовано існуючу систему господарювання, оскільки застосування науково-технічних досягнень, які у основі створення інновацій,

безпосередньо залежить від різних елементів HR (Human resources) політики виробництва [4].

На державному рівні інноваційна політика здійснюється за трьома напрямками:

- планування - постановка цілей та завдань на основі пріоритетів інноваційного розвитку;
- програмування - розробка, створення та реалізація державних науково-технічних та інноваційних програм;
- регулювання інноваційної політики державою за допомогою прямих та непрямих методів.

Напрямок науково-технічних знань функціонально залежить від інституційного оточення суб'єктів інноваційної діяльності. Державна політика стимулює інноваційні процеси економіки, знаходяться під прямим впливом загального соціально-економічного становища країни. [100] Для регулювання інноваційної сфери держава формує цілі, принципи та пріоритети політики.

В інноваційній політиці можна виділити низку основних принципів:

- законодавче забезпечення прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- свобода науково-технічної творчості;
- комплексний та взаємопов'язаний характер поєднання прямих та непрямих заходів державного регулювання;
- субсидіарний принцип фінансування суб'єктами інноваційної діяльності (державними органами управління та приватними структурами) проектів, що мають найважливіше економічне та соціальне значення для країни;
- концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках наукових досліджень;
- узгодженість інноваційної політики із загальною соціально-економічною;
- захист національних інтересів та стимулювання міжнародної

інноваційної інтеграції.

Вибір пріоритетних напрямів державної інноваційної політики здійснюється за допомогою забезпечення сталого економічного зростання, підвищення якості виробництва вітчизняних товарів на внутрішньому та зовнішньому ринках, на основі аналізу існуючих та прогнозованих наукових, технічних, трудових, інфраструктурних та інших бар'єрів для розвитку [16].

Розглянемо особливості інноваційної політики у країнах, з найбільш розвиненою наукою та технологічними розробками.

Однією з країн азіатсько-тихоокеанського регіону, що найбільш динамічно розвиваються, сьогодні є Індія. Основна роль управлінні процесами інноваційного розвитку в цій країні належить державі. Інноваційну політику з 2010 року здійснює Національна інноваційна рада (National Innovation Council. NIC).

Сучасна Індія демонструє позитивний приклад того, як утворюється демократичне суспільство. Країна з обмеженим запасом природних та фінансових ресурсів зробила ставку на єдину свою ринкову перевагу – людей [75].

Крім цього, питаннями інноваційного розвитку займаються:

- Товариство інновацій та розвитку (Society for Innovation and Development)
- Рада з наукових та промислових досліджень (Council of Scientific and Industrial Research)
- Рада розвитку технології (Technology Development Board)
- Рада з наукових та технологічних досліджень (SERC).

В Індії має місце розвиток кластерної політики, реалізація якої розпочалася у 2000 році. На її реалізацію було виділено близько 1,4 млрд. доларів. За допомогою кластерної політики Індія розраховує знизити рівень бідності, створити нові робочі місця та зміцнити конкурентоспроможність підприємств. Департамент науки та технологій міністерства науки та технологій Індії ще у 2007 році ініціював 5-річний план програми зі сприяння

розвитку інноваційних кластерів (Promoting Innovative Clusters, PIC), яка націлена на сприяння інноваційному розвитку малих та середніх підприємств.

[97] Основними аспектами програми є:

- сприяння інноваційному розвитку та креативності існуючих кластерів з метою досягнення малими та середніми підприємствами високої продуктивності;
- розвиток інноваційної моделі для малих та середніх підприємств з урахуванням індійських реалій;
- розробка «дорожньої карти» та розвиток можливостей організацій щодо заохочення створення інноваційних кластерів в Індії;
- технічне та фінансове сприяння в рамках цієї програми йде на створення місцевих інноваційних екосистем у формі заохочення взаємовигідного співробітництва з такими структурами:
 - 1) глобальні науково-дослідні організації;
 - 2) компанії-лідери місцевих кластерів у сфері малого та середнього бізнесу та наукові організації всередині та за межами кластера;
 - 3) венчурні фонди, ангели-інвестори (бізнес-ангели) та банківські/фінансові структури;
 - 4) інвестори всередині та за межами кластера та ін.

В даний час програма реалізується в рамках шести кластерів:

- кластер інформаційно-комунікаційних технологій у Нью-Делі;
- фармацевтичні кластери в Ахмедабаді (Вадорара) та Хайдерабаді;
- кластери розвитку ливарної промисловості у Самалкха, Фарідабаді та Каїтхалі.

Відповідно до пропозиції департаменту наукових та промислових досліджень міністерства науки та технологій уряд Індії у 2009 році затвердив програму «Заохочення розвитку та комерціалізації винаходів та інновацій». Ця програма заохочує створення та розвиток діючих технологічних інкубаторів. Держава надає часткове фінансування у межах їх створення. Також Міністерство науки та технологій Індії підтримує інновації та в рамках інших

програм [103]:

- Програма "Розвитку підприємництва у сфері інноваційних технологій" (Technopreneur Promotion Program);
- Програма "Розвиток науково-технологічного підприємництва" (Science and Technology Entrepreneurship Development);
- "Фармацевтичні дослідження" (Drugs and Pharmaceuticals Research, Open Source Drug Discovery);
- "Підтримка малих підприємств" (Small Business Innovative Research Initiative, SBIRI);
- "Програма біотехнологічного промислового партнерства" (Biotechnology Industrial Partnership Programme, BIPP);
- Ініціатива щодо досягнення Індією технологічного лідерства у новому тисячолітті (New Millennium Indian Technology Leadership Initiative, NMITLI);
- Програма розвитку підприємництва у сфері інноваційних технологій (Technopreneur Promotion Program, TePP);
- Програма розвитку технологій та інновацій (Technology Development and Innovation Program, TDIP);
- Програма поглиблення досліджень у високотехнологічних галузях (IRHRA) та ДР [149].

Найближчим часом Міністерством науки та технологій Індії спільно з асоціаціями підприємців планується внести на розгляд парламенту законопроект про інновації (Indian Innovation Act). Він передбачає заходи щодо підтримки малого підприємництва, заохочення фінансування інновацій. Планується також створити спеціальні інноваційні зони з метою концентрації підприємств, залучених до наукових, математичних, технологічних та інжинірингових досліджень або послуг з метою інноваційного розвитку.

В даний час політика Китаю в галузі інновацій спрямована на реалізацію середньо- та довгострокового стратегічного плану з розвитку науки та технологій.

Основні завдання політики Китаю у сфері інновацій		
побудова інноваційної економіки шляхом стимулювання власного потенціалу інновацій	сприяння підприємствам, орієнтованим на інноваційні технології, та підвищення інноваційної потужності китайських фірм	досягнення основних проривів за цільовими стратегічними напрямками технологічного розвитку та у базових дослідженнях

Рис.2.2. Завдання інноваційної політики Китаю [150]

З цією метою Державною радою Китаю було оголошено заходи, що охоплюють чотири основні категорії:

- підвищення фінансування НДДКР не тільки за рахунок розширення державного фінансування, а й через розширені податкові стимули для НДДКР, державну підтримку розвитку ринку каналів фінансування, збільшення державного фінансування для підтримки поглинання імпортованих технологій і т.д.
- сприяння інноваціям шляхом покращення рамкових умов: активне використання прав інтелектуальної власності, активна участь у розробці міжнародних стандартів, технологій, державних закупівель та будівництва інноваційної інфраструктури, у тому числі лабораторій, наукових парків, інкубаторів тощо.
- підготовка вчених та підключення їх до світових басейнів науково-технічних кадрів, у тому числі китайських, реформування вищої освіти;
- вдосконалення управління державними НДДКР шляхом запровадження нової системи оцінки [154].

Державне управління в галузі науки, технологій та інновацій у Китаї здійснюють різні державні структури. Найвищим органом управління інноваційної системи Китаю є Керівний комітет Державної Ради з науки, технологій та освіти.

Керівний комітет Державної Ради з науки, технологій та освіти. Можна стверджувати, що нова інноваційна стратегія розвитку китайської економіки («наздоганяюча» модернізація з використанням ринічних інститутів без зміни національної ідентичності) є черговим етапом її модернізаційного проекту, започаткованого ще наприкінці 70-х років минулого століття реформами Ден Сяопіна.

Сьогодні КНР для багатьох залишається своєрідною виробничою резервацією, придатною для «шиття зп лекалами». Що ж до китайських технологій, то досі багато найбільш просунуті дослідження в Китаї були спрямовані в основному не на реальні інновації, а на «винахід західних технологій». Саме тому зараз Китай домінує на світовому ринку насамперед як виробник дешевих і не завжди якісних товарів [77]

Китайська модель модернізації національної інноваційної системи з погляду інституційних позицій має на меті зведення ролі приватного сектора до розробки технологій на основі власних досліджень та до ринкового освоєння інновацій, а ролі держави – до сприяння виробництва фундаментального знання, а також до створення сприятливих інституційних умов для інноваційної діяльності. У цій моделі держава є «основним гравцем», що переважає джерелом фінансування НДДКР та головним ініціатором модернізації економіки з орієнтацією на власні розробки.

Найближчими роками Китай планує завершити створення сучасної національної інноваційної системи, до 2030 р. – суттєво скоротити розрив зі світовим передовим рівнем, а до 2050 р. – провести індустріалізацію нового типу на основі науки та освіти, інформатизації та «економіки знань». Вже сьогодні Китай є світовим лідером за кількістю людей, зайнятих науковою діяльністю та впровадженням технологій [154].

Про те, що китайські вчені відіграють важливу роль у світовій науці, свідчить зростання кількості китайських наукових публікацій. За основними параметрами, що характеризують розвиток науки і техніки, країна виходить на лідируючі позиції, поступаючись сьогодні лише США. Для залучення

іноземних учених створюються китайські технопарки там. Число дипломованих фахівців у галузі інформаційних технологій щорічно зростає на 200 тис. осіб, це вп'ятеро швидше, ніж у США.

В даний час економіка Китаю гостро потребує висококласних фахівців, здатних просувати інновації. За кордоном, у найбільших університетах світу, навчається понад півмільйона китайських студентів. Їхня підтримка здійснюється за рахунок зарубіжної китайської діаспори, ділових кіл Китаю, різних фондів. Вчених та інженерів китайський уряд регулярно відправляє на перепідготовку за кордон за державний рахунок, більшість із них потім повертаються на батьківщину [166].

Китай поки що не став країною, яка розвивається на основі знань та інновацій. Але він швидкими темпами рухається до цієї мети. Інноваційна сфера не існує без держави, яка формує відповідні інститути - закони, норми, правила і в цьому сенсі забезпечує підтримку розвитку національної інвестиційної системи. Китайська держава створила сприятливий клімат для інновацій за рахунок податкового режиму, субсидій, масштабного фінансування, стимулювання інвестицій, нового законодавства у сфері бізнесу та інших ініціатив. Крім держави, істотним чинником у створенні китайської НІС виступає вплив міжнародних корпорацій, які привнесли в країну розвинену інноваційну культуру та широкий спектр західних технологій.

У бюджеті США на 2023 рік було передбачено \$140,8 млрд, доларів на фінансування НДДКР, спрямовуються цільові ресурси на фінансування сфер, які сприяють створенню трансформаційних технологій, що забезпечують створення підприємств та робочих місць у майбутньому [132].

Бюджетна політика в галузі інновацій спрямована на:

- Підвищення рівня інвестицій у НДДКР на 5% порівняно з 2023 і 2024 рр., незважаючи на загальне прискорення бюджету.
- Збільшення бюджетів трьох основних дослідницьких установ: Національний науковий фонд, Міністерство енергетики США, Національний Інститут стандартів та технологій за рахунок спрямування коштів у розмірі

13,1 млрд. доларів на науково-дослідні програми та проекти. В рамках цих установ, кошти будуть спрямовані на фундаментальні дослідження, в таких пріоритетних галузях, як екологічно чисті енергетичні технології, біоекономіка, передові виробничі технології, "розумна" ТХТ.

- Підтримка біомедичних досліджень у Національному інституті охорони здоров'я, спрямованих на покращення стану здоров'я американського народу (NIH). Досягнення в охороні здоров'я залежать від сьогоденних інвестицій у фундаментальні дослідження причин та механізмів захворювань, нові технології для прискорення відкриттів, інновацій у галузі клінічних досліджень. Бюджетом передбачено 30,7 млрд доларів на НДДКР в галузі охорони здоров'я (як і в 2024 р.)

- Фінансування програми з розвитку інноваційних підходів та технологій для забезпечення більш гнучкого та ефективного доступу до спектру радіочастот у розмірі 51 млн. доларів, що відображає велику та зростаючу важливість сектора бездротового зв'язку.

- Надання 1,3 млрд. доларів Національному управлінню з повітроплавання та дослідження космічного простору для розроблення інноваційних технологій авіації та космічних досліджень, які будуть застосовуватися в аерокосмічній промисловості – одній з найбільших експортних галузей у Сполучених Штатах [131].

Федеральний уряд США підтримує інновації за допомогою розвитку інфраструктури, створення заходів підтримки інтелектуального права, регулювання фінансових ринків та торгівлі між штатами.

Існують численні та різноманітні структури, які представляють уряд, наукові кола, приватний сектор та некомерційні організації, які беруть участь в американській інноваційній системі.

Структури, що регулюють інноваційну політику на федеральному рівні:

Білий дім та Управління США з науки та технічної політики (ОБТР) координують діяльність виконавчих органів влади. Заповідь США з науки та технічної політики, очолювана Радником Президента з науки, координує

міжвідомчі бюджети на НДДКР, виділяють найважливіші проблеми у сфері інновацій.

Рада Президента США з науки та технологій та Національна науково-технічна рада займають чільне місце серед експертних комісій, які розглядають та надавати консультації з інноваційних питань.

Особливо пов'язаним із нововведенням є Міністерство Торговлі США. Воно несе відповідальність за такі заснування, як Управління США з патентів та товарних знаків, Національний інститут стандартів та технологій, Управління з перепису населення, а також Управління Міжнародної торгівлі.

Національний науковий фонд фінансує фундаментальні дослідження, але деякі з його програм (таких, як інженерно-дослідні центри та галузеві центри університету), орієнтовані на промисловість. Крім того, Національний науковий фонд є визнаним джерелом статистичної інформації, необхідної для розробки інноваційної політики та фінансування науково-дослідних проектів у галузі аналізу та виміру інновацій [125].

Інші державні організації, такі як Міністерство Охорони Здоров'я або Міністерство оборони, також мають свої інтереси в питаннях, пов'язаних з комерціалізацією, а також інноваціями в їхній галузі. Управління з питань малого підприємництва підтримує інноваційні підприємства.

Є ціла низка посередницьких організацій, які відіграють важливу роль в управлінні національною інноваційною політикою:

- Рада з конкурентоспроможності та Національна академія, яка була створена Конгресом для надання консультативної допомоги у науковій та технологічній галузях, проводять дослідження, а найголовніше – забезпечують можливість для різних суб'єктів інноваційної системи США зібратися разом та обговорити питання інноваційної політики, розглянути нові стратегії.
- Державний науково-технічний інститут є провідною організацією в організації обміну знаннями.
- Роль освітньої інфраструктури відіграє у інноваційній системі

США, особливо лише на рівні вищої освіти. Університети є не лише джерелами інновацій, а й посередниками для сприяння інноваційним процесам, їм належить функція передачі технологій, вони стають центрами для інкубаторів. Національні лабораторії фінансовані з федерального бюджету науково-дослідних центрів, які виконують державні замовлення на НДДКР. Міністерство енергетики США має найбільшу мережу національних лабораторій, чотири з яких перебувають у підпорядкуванні приватних підприємств, чотири некомерційні організації, а також вісім університетів [176].

Вони спрямовані на впровадження інноваційних технологій, які характеризуються найбільшою доданою вартістю, мінімізацією витрат матеріалів та споживання енергії, що сприяють створенню нових видів товарів та послуг, сучасної екологічно безпечної та чистої продукції та забезпечують виробництво удосконалених товарів та послуг з новими технічними характеристиками та властивостями, які не досягнуті в рамках попередніх.

В країні має місце розвиток низки високотехнологічних напрямків:

- інформаційні технології;
- авіаційна та космічна промисловість;
- фармацевтична промисловість;
- мікробіологічна та біотехнологічна промисловість;
- приладобудування, електронна та електротехнічна промисловість;
- нанотехнології;
- ядерна енергетика.

Також діє Республіканський центр трансферу та комерціалізації нано- та біотехнологій, навчальний центр з перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у сфері біотехнологій, інкубатора малого та середнього бізнесу у сфері біотехнологій.

Для забезпечення досягнення основної мети розроблено комплекс заходів за такими напрямками [154]:

- організаційно-структурний розвиток сучасних високотехнологічних галузей національної економіки;
- розробка концепції формування та розвитку нових галузей з обов'язковим відображенням питань організації управління;
- прогнозування необхідного для інноваційного розвитку обсягу інвестицій;
- формування інституційного середовища, сприятливого для прискореного інноваційного та технологічного розвитку;
- перетворення моделі державного управління промисловістю;
- перехід до формування державної структурної та промислової політики на основі кластерного підходу;
- навчання та підготовка кадрів, які володіють сучасними організаційно-управлінськими та виробничими технологіями, підготовка висококваліфікованих фахівців з вищою освітою за профільними спеціальностями.

В останні роки у багатьох розвинених країнах найважливішим елементом промислової та інноваційної політики держави стає кластерна стратегія. Особливий інтерес має досвід Франції, яка з 2005 р. бере курс на розвиток у країні інноваційно-технологічних кластерів чи полюсів конкурентоспроможності.

Найважливішими засадами нової промислової стратегії держави стають: курс на розвиток широкомасштабного інноваційного процесу, що зачіпає всю територію країни, та стимулювання взаємодії основних учасників цього процесу (підприємств, наукових лабораторій, вищої школи). Для вирішення цього подвійного завдання у країні створюються спеціальні регіональні кластери так звані полюси конкурентоспроможності (*rôles de compétitivité*), які стають ключовим інструментом нової промислової, інноваційної та регіональної політики країни. Саме від них уряд Франції очікує посилення конкурентних переваг національної промисловості, створення умов для появи та розвитку нових високотехнологічних галузей, формування інституційних

механізмів та середовища для розвитку інноваційної економіки. Інноваційно-технологічні кластери або полюси конкурентоспроможності починають розглядатися як базовий організаційний рівень національної системи нововведень. Створення інноваційно-технологічних кластерів, що розташовані на конкретній території, стає стрижнем промислової політики Франції [14].

Для підтримки розвитку полюсів конкурентоспроможності держава створює цілий арсенал спеціальних фінансових механізмів та виділяє дуже солідні кошти. Ця фінансова допомога здійснюється у 3 основних формах:

1. Кредити на пільгових умовах для закупівлі устаткування (половина, яких посідає Міністерство промисловості, економіки та фінансів). Загальна сума цих кредитів – 400 млн. євро;

2. Фінансування зі спеціалізованих державних фондів - Національного агентства з наукових досліджень (ANR - Agence Nationale de Recherche), Агентства з промислових інновацій (АІІ - Agence d'innovation Industrielle), Єдиного міжміністерського фонду (Fonds unique interministriel FUI), групи OSO та ін.

3. Зниження податкового та соціального навантаження. Загальна сума цих пільг складала 300 млн. євро. Поки що щодо полюсів конкурентоспроможності використовуються досить традиційні податкові важелі впливу (звільнення від податку на прибутки, від щорічного податку на сукупну суму доходів, від професійного та поземельного податку), стимулюючий ефект яких на сьогоднішній день дуже незначний.

Необхідно також відзначити такі недоліки у механізмі фінансування як концентрація державного фінансування на обмеженій кількості полюсів конкурентоспроможності та складність системи фінансування у зв'язку зі зростанням кількості джерел фінансування [16].

Крім того, полюси конкурентоспроможності стають найважливішим інструментом регіональної політики у галузі мобілізації факторів конкурентоспроможності кожної конкретної території, а також створення

сприятливих умов розвитку науково-технологічного та промислового потенціалу територій.

Найважливіша умова успіху інноваційної політики Франції – вироблення нового соціального компромісу, заснованого на одностайному визнанні всіма учасниками соціально-економічного життя країни (від органів державної влади до пересічних громадян) гострої необхідності для Франції створення потужної конкурентоспроможної промисловості, яка має стати локомотивом економічного розвитку та процвітання країни.

Німеччина має активно підтримувати таланти. Інноваційний потенціал Німеччини значною мірою залежить професійної кваліфікації населення. Прискорення структурних змін відбувається у галузях, у яких зайняті високопрофесійні кадри, тому потреба у них швидко зростає. Незважаючи на це, питома вага німецької молоді з гарною професійною освітою суттєво поступається показникам передових у цьому відношенні країн. Демографічна ситуація в найближчому майбутньому ще більше погіршить становище. Загрожує дефіцит добре підготовлених фахівців, які мають основний ресурс із забезпечення провідних позицій Німеччини у галузі високих технологій. Для малого бізнесу це загрожує драматичними наслідками. У зв'язку з цим найвищим політичним пріоритетом є розвиток сфери освіти та професійної підготовки. В інтересах національної економіки необхідно створити у всіх сферах освіти достатню кількість центрів професійної підготовки гарної якості, насамперед залучаючи туди найактивнішу частину осіб працездатного віку. Для людей похилого віку, які шукають роботу, потрібно створювати курси підвищення кваліфікації високого рівня. Бізнес-спільнота також має створювати умови підвищення кваліфікації персоналу своїх підприємств [32].

Федеральний уряд буде використовувати наявні можливості для заохочення високо-обдарованої молоді, стимулюючи її представників займатися науковою діяльністю на батьківщині, а також надавати підтримку вищій школі у справі підготовки в найближчому майбутньому числа фахівців високого рівня. Талановиті фахівці, які працюють у науці та виробництві,

повинні отримувати підтримку, їх зусилля заохочуватись та надаватися свобода творчості. Німеччина хоче стати кузнею талантів.

З інтересу кожного у придбанні нових знань зростає перспектива розвитку. Не можна при цьому забувати, що з можливостями, що відкриваються наукою і технікою, необхідно поводитися з усвідомленням власної відповідальності. З 2004 р. Наукова рада на прохання Федерального уряду атестує федеральні організації у сфері НДДКР, які у цей період отримали найвищі оцінки. Зростаючу роль у підтримці НДДКР відіграє Європейська Комісія (Німеччина є одним із найбільших донорів ЄС), яка спрямовує великі фінансові кошти на наукові дослідження та розробки в Європі. Так, у 2024 р. у рамках Програми ЄС для розвитку науки було надано 19,2 млрд. євро, з них у Німеччині було освоєно 19% коштів [62].

Відповідно до стратегії розвитку Великобританії, основні напрями політики держави у просуванні розвитку науки, технологій та інноваційної діяльності включають:

- постійне підвищення залучення приватних інвестицій у R&D та підвищення залучення бізнесу до наукової діяльності у Великій Британії. У цьому напрямі ключовим механізмом державної стратегії є надання податкових пільг у галузі R&D, а також окремі державні проекти щодо залучення приватних інвестицій;

- інвестиції в дослідницькі роботи світового рівня, що виробляються в британських дослідницьких центрах, а також фінансово-технічна підтримка провідних університетів та державних лабораторій. Дослідження світового класу є найважливішими для багатьох видів підприємницької діяльності, які найчастіше залежать від їхніх результатів;

- досягнення більшої сумісності досліджень, що фінансуються з бюджетних коштів, з потребами економіки та бізнесу. Прагнення дотримання економічного імперативу, у тому, що наукові дані мають бути максимально використані бізнесом збільшення загального добробуту. Держава підтримує перенесення результатів наукової діяльності з науки до площини

підприємницької діяльності, наприклад, за допомогою Інноваційного фонду вищої освіти (Higher Education Innovation Fund);

- стійке забезпечення наукового сектора вченими, інженерами та технологами. Підвищення якості професійного рівня фахівців, зайнятих у науковій сфері, а також підвищення професійних навичок наукових викладачів та лекторів у кожній школі, кожному коледжі та університеті;

- підвищення кількості студентів закладів вищої освіти та учнів старших класів та коледжів, які обирають спеціальність, пов'язану з науково-дослідною діяльністю, а також збільшення кількості висококваліфікованих студентів, які мають намір побудувати кар'єру в галузі K&E;

- збільшення суспільного залучення до науки. Держава взяла на себе зобов'язання здійснити низку заходів, спрямованих на підвищення суспільної свідомості та розуміння важливості наукової бази, наголошуючи на необхідності вирішення певних регулятивних та етичних питань на окремих етапах розвитку нових технологій, а також на необхідності підприємства певних кроків для успішного проходження таких етапів [75].

Стратегія реалізація державної політики ґрунтується на таких механізмах та елементах:

- податкові пільги в галузі інноваційної діяльності в частині звільнення компаній, що займаються K&O, від сплати корпоративного податку на доходи, отримані від такої діяльності;

- податкові пільги у сфері амортизаційних відрахувань;

- забезпечення довгострокової фінансово-економічної стабільності в державі, що дозволяє з більшою точністю прогнозувати на довгостроковій основі державні вкладення в область високих технологій, а також з найбільшою ймовірністю оцінювати фінансові ризики в цій галузі та здійснювати управління ними;

- співробітництво та діалог між індустрією та науковими колами.

У цьому питанні держава безпосередньо фінансує науково-дослідні партнерства між британською індустрією та базовою наукою, розвиток K&B у

регіонах, у тому числі через роботу агентств з територіального розвитку, пряме державне фінансування К&Г у вигляді субсидування та надання грантів.

Ключовим механізмом державної підтримки розвитку науки та високих технологій у Великій Британії з фінансової точки зору є застосування податкових пільг у сфері інноваційної діяльності. Після активних консультацій з представниками бізнес-спільноти в 2000 р. були введені податкові пільги для малих та середніх підприємств, а потім у 2002т. , вони були поширені на великі компанії (Відповідно до законодавства Євросоюзу в Великобританії великими компаніями вважаються всі компанії, які не підпадають під критерії «малих» і «малих і середніх» компаній (small, small and medium enterprises, SME). У свою чергу, SME - це ті компанії, оборот у грошах не перевищує 50 млн. євро, а баланс перебуває в межах 43 млн. євро.

Необхідно відзначити, що в рамках реалізації державної політики у галузі розвитку науки компаніям, залученим до наукової діяльності, можуть бути надані гранти на проведення науково-дослідних розвідок. Якщо інноваційна діяльність малої або середньої компанії була профінансована державою у вигляді гранту, податкові пільги щодо такої діяльності не застосовуються щодо розміру такого гранту [89].

Керівництво Італійської Республіки приділяє серйозну увагу стимулюванню інноваційної діяльності, розглядаючи її як необхідну складову розвитку конкурентоспроможності національної економіки. Управління фінансовими ресурсами ФКР здійснюється міністерством економічного розвитку за погодженням з іншими зацікавленими міністерствами та відомствами з урахуванням рішень засідання Ради Європи у Брюсселі, що стосуються економічного розвитку. Діяльність фонду спрямована на розвиток високотехнологічних галузей промисловості, енергетики, просування на міжнародні ринки товарів національних виробників, а також захист культурно-історичної спадщини.

Крім того, Законом 296/07 регламентуються питання порядку розгляду заявки про фінансування інноваційного проекту. Зокрема, Міністерство

економічного розвитку, розглянувши думки міністерств та відомств, зацікавлених у реалізації проекту, призначає відповідального за проект, який уповноважений підібрати підприємства та структури, здатні брати участь у його реалізації.

Надалі Міністерство економічного розвитку Італії з урахуванням думок інших учасників схвалює проекти, які після попередньої згоди Міжвідомчого комітету з економічного планування виносяться на розгляд уряду під керівництвом Голови Ради Міністрів (Уряду). Міністерство має право продовжити реалізацію інноваційного проекту, навіть якщо Міжвідомчий комітет з економічного планування не надасть протягом 30 днів свого висновку.

Таким чином, аналіз досвіду державного регулювання інноваційної діяльності в розвинених країнах дозволяє зробити висновок про те, що в ринковій економіці держава визначає національну стратегію розвитку, забезпечує правове регулювання діяльності суспільства, розробляє науково-технічну та інноваційну політику [92].

Необхідність активної ролі держави в інноваційній сфері обумовлена низкою об'єктивних причин:

- держава безпосередньо бере участь у формуванні інституційних умов функціонування суб'єктів господарювання, від яких значною мірою залежить ефективність ринкової економіки в цілому;
- зростаюче значення НТП у генеруванні сучасного економічного зростання супроводжується посиленням значення інститутів прямої державної підтримки інноваційної діяльності а її сфері.

2.3. Механізм формування інноваційної діяльності в державі

Науково-технічний та інноваційний потенціал є головним джерелом

зростання в сучасних ринкових економіках, оскільки інноваційна діяльність пов'язана у високій частці невизначеності та ризику, схильність до фінансування інновацій приватним сектором, орієнтованого на максимізацію поточного прибутку, набагато нижча порівняно з державою.

Для інноваційного розвитку економіки необхідні мінімум дві складові: потужні інтелектуальні центри — генератори інновацій та ефективний інноваційний механізм, що дозволяє суб'єктам економіки підхоплювати нові розробки та інтегрувати їх у свої процеси, продукти та послуги. Все це має бути регульоване за допомогою державної інноваційної політики [94].

Таким чином, економічна позиція, що займає Україною на зовнішньому ринку, свідчать про дуже низьку конкурентоспроможність українських підприємств. Для підвищення конкурентоспроможності української продукції державі необхідно стати активним учасником світового ринку технологій. Україна поки що не є високотехнологічною державою, і її формування та розвиток науково-технічного потенціалу має стати головним фактором виходу з кризи. Діяльність самих підприємств у сфері інновацій має бути заснована на міжгалузевому технологічному обміні, державному фінансуванні, венчурному інвестуванні у нові прогресивні розробки.

Крім того, найважливішу роль у стимулюванні інноваційної діяльності з боку держави відіграє формування сприятливого інноваційного клімату в економіці та інфраструктурі забезпечення досліджень та розробок, включаючи національні служби науково-технічної інформації, патентування та ліцензування, стандартизації, сертифікації, статистики; аналітичні центри для вивчення закордонного досвіду, підготовки прогнозів науково-технічного розвитку та формування на їх основі системи національних наукових пріоритетів у забезпеченні інформацією осіб, які приймають рішення; оцінка можливих негативних наслідків інновацій [103]

Стимулювання інноваційної діяльності з боку держави поділяється на два види (див. таблицю 2.2.).

Таблиця 2.2.

Способи стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні.

Спосіб стимулювання Інноваційної діяльності	Характеристика
Пряме державне стимулювання НДДКР	Розподіл державних ресурсів (замовлень, грантів, кредитів) між різними сферами наукових досліджень та розробок залежно від структури державних наукових пріоритетів, виконання досліджень у державних наукових центрах
Непряме державне стимулювання науки	Освоєння досягнень науки у державному та приватному секторах господарства за допомогою податкової, амортизаційної, антимонопольної, патентної, зовнішньоторговельної політики та особливо шляхом підтримки малого бізнесу

Для створення інноваційного механізму необхідно майже з нуля вибудувати інноваційну інфраструктуру, під якою ми розуміємо систему інститутів, які забезпечують прискорене проходження всіх стадій інноваційного продукту: від зародження ідеї до масового виробництва. Крім того, має бути створена законодавча база, яка стимулює впровадження інновацій у реальному секторі економіки. Тоді національні компанії зможуть масово впроваджувати та адаптувати нові методи виробництва, підвищуючи свою конкурентоспроможність і, як наслідок, виходити на світовий ринок високотехнологічної продукції, яка перевершує за своїми параметрами аналоги зарубіжних.

Функції державного регулювання інноваційної сфері представлені на рис.2.3 [112]

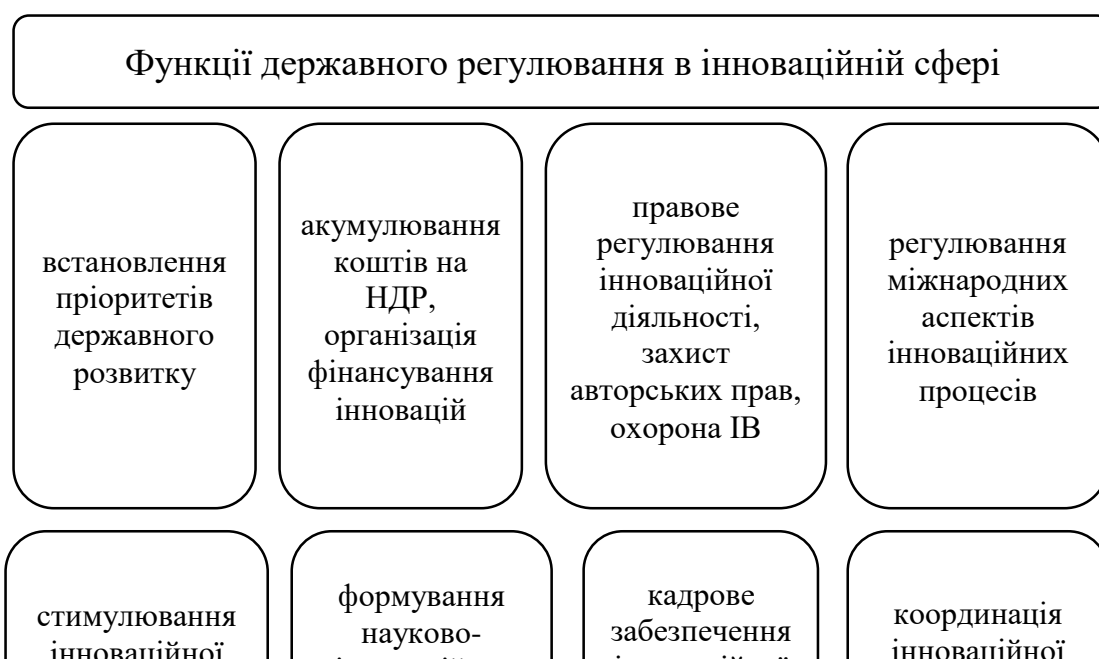

Рис.2.3. Функції державного регулювання інноваційної сфери.

Види державного регулювання інноваційної діяльності - організаційної, економічної, фінансової, нормативно-правової, що докладно викладено в таблиці 2.3.

У рамках реалізації ДРПІ може використовуватися технологічна платформа, як комунікаційний інструмент, спрямований на активізацію зусиль зі створення перспективних комерційних технологій, нових продуктів (послуг), на залучення додаткових ресурсів для проведення досліджень та розробок на основі участі всіх зацікавлених сторін (бізнесу, науки, держави, суспільства), удосконалення нормативно-правової бази в галузі науково-технологічного, інноваційного розвитку [78]

Таблиця 2.3

Види державного регулювання інноваційної діяльності

Види державного регулювання інноваційної діяльності			
організаційні фактори	економічні чинники	фінансові фактори	нормативно-правові фактори
державна підтримка інноваційних проектів, включених до державних та регіональних інноваційних програм;	розвиток ринкових відносин;	провадження бюджетної політики, що забезпечує фінансування інноваційної діяльності;	встановлення правових засад взаємовідносин суб'єктів інноваційної діяльності;

сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;	проведення податкової політики та політики ціноутворення, що сприяють зростанню пропозиції на ринку інновацій,	направлення в інноваційну сферу державних ресурсів та підвищення ефективності їх використання;	гарантування охорони прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності, зокрема охорони таких найбільш суттєвих для розвитку інноваційної діяльності прав, як права інтелектуальної власності
кадрова підтримка інноваційної діяльності,	створення вигідних податкових умов ведення інноваційної діяльності усіма суб'єктами;	виділення прямих державних інвестицій для реалізації інноваційних програм та проектів, важливих для суспільного розвитку, але не привабливих для приватних інвесторів	
сприяння підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації кадрів, які здійснюють інноваційну діяльність;	забезпечення ефективної зайнятості в інноваційній сфері;	створення сприятливого інвестиційного клімату в інноваційній сфері;	
моральне стимулювання інноваційної діяльності (звання та нагороди);	розширення попиту інновації;	надання дотацій, пільгових кредитів, гарантій українським та іноземним інвесторам, що беруть участь в інноваційній діяльності;	
інформаційна підтримка інноваційної діяльності	надання фінансової підтримки та податкових пільг що освоює та поширює інновації;	зниження відрахувань податків у державний бюджет у разі використання ними коштів на фінансування інноваційних програм, і проектів;	

сприяння інтеграційним процесам, розширенню взаємодії суб'єктів економіки в інноваційній сфері, розвитку міжнародного співробітництва у цій галузі;	сприяння модернізації техніки;	проведення бюджетної політики, що забезпечує фінансування інноваційної діяльності;	
захист інтересів суб'єктів інноваційної діяльності у міжнародних організаціях;	розвиток лізингу наукомісткої продукції;	направлення в інноваційну сферу державних ресурсів та підвищення ефективності їх використання;	
	активізація підприємництва;	виділення прямих державних інвестицій для реалізації інноваційних програм	
	припинення недобросовісної конкуренції;	створення сприятливого інвестиційного клімату в інноваційній сфері;	
	підтримка вітчизняної інноваційної продукції на міжнародному ринку;	надання дотацій, пільгових кредитів, гарантій українським та іноземним інвесторам, що беруть участь в інноваційній діяльності;	
	розвиток експортного потенціалу країни;	зниження відрахувань податків у федеральний бюджет	
	розвиток зовнішньоекономічних зв'язків у інноваційній сфері;	проведення бюджетної політики, що забезпечує фінансування інноваційної діяльності;	

	Зовнішньо-економічна підтримка, включаючи надання митних пільг для інноваційних проектів, включених до державних інноваційних програм.	направлення в інноваційну сферу державних ресурсів та підвищення ефективності їх використання;	

Також серед методів ДРІП виділимо такі:

- Створення сучасних високотехнологічних підприємств у державній власності або на умовах приватно-державного партнерства, їх просування на міжнародний рівень та можливий продаж;
- Визначення пріоритетних напрямів державної промислової політики та їхнє пряме фінансування з державного бюджету. У цьому випадку політика ціноутворення не повинна віддаватися на відкуп ринку та бізнес-структурам. Участь держави у визначенні ціни на продукцію, випущену за участю бюджетних коштів.

Але головною проблемою є проблема кваліфікованих кадрів. Роздача держвласності так званим «ефективним управлінцям» призвела зрештою до руйнування наукомісткої промисловості країни. За минулі 20 років у країні мало створювалися високотехнологічні підприємства, конкурентоспроможні світовому ринку. Серед критеріїв, що враховуються під час відбору інноваційних проектів, можна назвати такі: [119]

- проект повинен мати відношення до національних пріоритетів у галузі науки та технології та інноваційної сфери (ці пріоритети змінюються кожні п'ять років Верховною Радою України);
- проект має бути спрямований на практичну реалізацію нових, високотехнологічних та енергозберігаючих технологій та випуск конкурентоспроможної продукції;
- фінансові показники проекту мають бути обґрунтовані та

документація повинна відповідати технічним, екологічним та соціальним стандартам України;

- технічні характеристики нового продукту мають відповідати національним та світовим стандартам;
- заздалегідь мають бути вирішені питання юридичного захисту та підтримки продукту чи технології;
- фінансовий, правовий статус, а також «запас міцності» підприємства при реалізації окремого проекту має відповідати критеріям прийнятності та реалізації проекту.

Спеціальна Міжвідомча комісія, сформована зі співробітників різних організацій та міністерств, повинна нести відповідальність за відбір проектів повинна мати підвідділи, що відповідають за різні галузі економіки (машинобудування, сільське господарство, легка промисловість тощо). Якщо проект здійснюється в рамках одного міністерства чи агентства, то можливе формування комісії представниками конкретного міністерства чи відомства для розгляду проекту. Конкурс є відкритим, стартує після оголошення в Інтернеті та у засобах масової інформації (у спеціалізованих журналах). Умови конкурсу мають бути оголошені задовго до встановленого терміну міністерствами, які відповідають за програми з профілю їхньої діяльності. Наприклад, Міністерство транспорту відповідає за модернізацію залізничної системи, програма модернізації може включати кілька проектів, спрямованих на створення нового обладнання, товару або послуги [125].

Формально конкурс на фінансування інноваційних проектів є безкоштовним та відкритим, проте, насправді, найчастіше переможця визначено ще до початку конкурсу та інші учасники створюють видимий ефект конкурентної боротьби. Якщо в проекті визначено ключові показники ефективності, то результати реалізації проекту співвідносяться з спочатку заданими показниками. Дуже часто цілі інноваційного проекту чітко не визначені, крім того, не всі проекти мають достатній бюджет для досягнення зазначених цілей, що досить часто є причиною відсутності досягнення

поставлених завдань після завершення реалізації проекту.

Істотним значенням для осмислення державної інноваційної політики в Україні є процес селекції інноваційних проектів для надання підтримки та виділення фінансування. Нині відсутня пряма підтримка із боку держави організацій, здійснюють інноваційну діяльність, та їх окремі інноваційні проекти можуть претендувати різні форми держ. підтримки, вибір яких відбувається на конкурсній основі. Ця ситуація різко контрастує за допомогою R&E, де держава надає основний обсяг фінансування для організацій у рамках різних грантів, а не на конкурсній основі. Узагальнивши позитивні та негативні сторони національної інноваційної політики України за останні роки, можна подати їх у вигляді SWOT-аналізу (див. табл. 2.4) [126].

Інноваційні проекти відбираються на підставі Закону України "Про наукову та науково-технічну експертизу" [67], який визначає правові, організаційні та фінансові засади експертної діяльності в науково-технічній сфері, а також загальні засади та принципи регулювання суспільних відносин у сфері організації та проведення наукової та науково-технічної експертизи з метою забезпечення наукового обґрунтування техніки, науково-технічних, соціально-економічних, екологічних програм та проектів, визначення напрямів науковотехнічної діяльності, аналізу та оцінки ефективності використання науково-технічного потенціалу, результатів досліджень.

Таблиця 2.4

SWOT-аналіз інноваційної політики України.

Сильні сторони	Слабкі сторони

• частково збережений науковий потенціал, наявність певних заділів, кваліфіковані фахівці з вищою освітою, ряд К&Ц організацій, що має інноваційний потенціал; • відбувається становлення інфраструктури інноваційної діяльності (технопарки, бізнес-інкубатори та інші елементи інноваційної інфраструктури); • поширення інформаційних технологій; • підготовка, розгляд та прийняття законів та інших законодавчих актів, що регулюють інноваційну діяльність (особливо у сфері захисту прав інтелектуальної власності).	• низький попит на інновації в промисловості (низька частка інтелектуальної ренти у продукції); • спеціалізовані позабюджетні кошти, спрямовані на підтримку інноваційної діяльності; • обмежене кількість джерел інвестиційних ресурсів для фінансування інноваційної діяльності на конкурсних засадах; • низька якість бізнес-середовища, адміністративні та фінансові бар'єри для малого бізнесу, у тому числі інноваційного; • протиріччя нормативних актів та законів, у законодавстві мізерно представлені кількісні показники інноваційного розвитку та заходи для його активізації.
Можливості	Загрози
• можливості розвитку інноваційних підприємств у секторі малого та середнього бізнесу; • розширення ЄС та зростання цін – умови для передачі виробничих потужностей в Україну з країн ЄС.	• збереження в господарстві ресурсомістких галузях та консервація технологічної відсталості; • відсутність політичного консенсусу з питань модернізації та інноваційного розвитку, що зумовлює нестабільні умови для інноваційної діяльності.

Таким чином, первинною метою модернізації є об'єднання суспільства шляхом взаємодії держави, бізнесу, населення, ЗМІ, громадських організацій для розробки єдиної ідеологічної концепції інноваційного розвитку, де буде відображено економічні, соціальні, політичні та культурні можливості держави, а також потенційні вигоди, які може отримати країна від структурних перетворень.

Визначення чітких завдань розвитку економіки, які відповідають умовам сучасного етапу. За роки ринкових реформ державні органи влади, наукова та експертна спільнота розглядали різні сценарії соціально-економічного розвитку, проте жоден не був успішно реалізований.

Визначення стартових умов змін та оцінка ресурсного потенціалу держави Відправною точкою будь-яких великих державних перетворень вважається виявлення потенційних можливостей економіки, бізнесу та суспільства до їхнього проведення.

Отже, в поточних умовах основою державного регулювання у сенсі має стати не протиставлення ролі інституційного чи технологічного підходу, а взаємопов'язаний симбіоз обох підходів із чітко орієнтованим планом використання тих чи інших інструментів. На початковому етапі переважно застосовувати проектно-технологічні рішення, включаючи механізми «адміністративного» примусу сировинних галузей до перерозподілу коштів на інноваційні. При цьому найбільш важливим є не сам факт використання проектно-технологічного інструментарію як елемента економічних реформ, а його органічне вбудовування у політику розвитку, що має бути основним пріоритетом інноваційного розвитку [73].

У той самий час необхідно чітко розмежування управлінських функцій, у якому регулятивні (інституціональні) закріплюються органами структури державної влади, а проведення проектно-технологічних рішень перерозподіляється на користь державних економічних агентів (підприємств, створених з урахуванням ДПП, агентств розвитку, компаній). Такий підхід, з одного боку, дозволить сконцентрувати зусилля органів влади на якісному покращенні інституційного середовища, а з іншого – забезпечить належну конкурентоспроможність усієї економіки та ефективний перерозподіл фінансових ресурсів як з метою модернізації, так і інноваційного розвитку економіки.

При формуванні міждержавного інноваційного простору вирішуються завдання:

- розвиток міждержавної кооперації в інноваційній сфері, зокрема розвиток інститутів інноваційної співпраці для отримання найбільшого ефекту від збігу національних економічних інтересів, створення необхідних умов для розвитку ринків інноваційних товарів та послуг;

- мобілізації та розвитку науково-технологічного потенціалу, визначення зон взаємних інтересів, виділення в них пріоритетних технологічних галузей для спільних інноваційних проєктів, створення умов для їх реалізації на користь держави;
- розвиток системи кадрового забезпечення міждержавного інноваційного співробітництва, розвиток людського капіталу та підготовка кадрів сучасних керівників та активних учасників інноваційних програм та проєктів;
- стимулювання підприємницької активності та формування сучасної культури учасників інноваційного процесу;
- спільне ефективне використання та розвиток інноваційної інфраструктури, впровадження нових форм взаємодії держави, суб'єктів науково-технічної та інноваційної діяльності та підприємницького сектору, розвиток інвестиційних інструментів, що спираються на механізми державно-приватного партнерства під час комерціалізації результатів інноваційної діяльності, використання потенціалу інститутів розвитку;
- розвиток системи міждержавного регулювання інноваційної діяльності, усунення можливих правових та адміністративних бар'єрів, створення умов для поступової гармонізації та розвитку національних систем нормативно-правового регулювання інноваційної діяльності, стандартизації та сертифікації продукції (послуг) у сфері розробки та виробництва високотехнологічної наукомісткої продукції (послуг), технічного регулювання та саморегулювання [59].

Таким чином, інноваційний розвиток української економіки — це процес, який має:

1. забезпечити вільний споживчий вибір над ринком з допомогою диверсифікації внутрішнього виробництва;
2. забезпечити інноваційну орієнтацію вітчизняного виробництва, що відроджується. [78]

Міждержавна інноваційна співпраця, з одного боку, може бути дієвим

інструментом інноваційного прориву, а з іншого – нагальною, необхідністю, реалізація якої передбачає:

- створення міждержавного інноваційного простору, що поєднує ресурси НІС низки країн, що надає системний характер інноваційному розвитку та сприяє більш широкому використанню науково-технічних розробок та винаходів;
- посилення інноваційної детермінанти економічного зростання на основі формування НДС та міждержавних інноваційних проектів;
- здійснення заходів щодо створення імпортозамінних виробництв в окремих сегментах економіки;
- збільшення частки галузевої науки у формованих системах науково-технічних та інноваційних фондів (промислових кластерах);
- формування повноцінного ринку нанопродукції [74].

Все це дасть змогу не лише оцінити реальні перспективи ситуації, наявних інноваційних потенціалів і ресурсів, а найголовніше — забезпечити вихід із фінансово-економічної кризи та закласти основи переходу національних економік на стійку інноваційну модель розвитку.

Основні напрямки базуються на:

- результати системного аналізу всеосяжної глобалізації та тенденцій розвитку;
- визначення реального стану світової господарської системи із встановленням причинно-наслідкових зв'язків та тенденцій її подальшого розвитку;
- постеконічної ситуації, що склалася у ході економічних реформ та інтеграційних процесів;
- прогноз глобальних викликів та ризиків, з якими доведеться зіткнутися людству в середньостроковому та довгостроковому періодах;
- тенденції розвитку інноваційного простору [19, 50].

Побудова інноваційної економіки – складний та багатоетапний процес. Потреба в інноваціях та попит на них не виникають у неготовому до цього

середовища, а є наслідком того, що конкретні споживачі (суспільство, бізнес) потребують системних покращень. Початковий зсув акцентів та пріоритетів у бік побудови інноваційної економіки, з одного боку, звичайно, виправдано, що підтверджується думкою низки вчених, з іншого – ризики надмірного витрачання коштів в умовах невизначеності та нерозуміння пріоритетів інноваційного розвитку у довгостроковій перспективі значні [22]

Серед методів державного регулювання можна виділити створення системи стратегічного та індикативного планування, де до системи стратегічного планування включаються: довго-, середньо- та короткострокові прогнози показників, що характеризують соціально-економічне зростання, вибір шляхів техніко-економічного розвитку, інструменти та механізми їх реалізації. При цьому в рамках інноваційного сценарію необхідно поєднувати методи науково-інноваційного прогнозування та індикативного планування.

Комплексне науково-інноваційне прогнозування на довгострокову перспективу дозволить визначити необхідні напрямки державної політики розвитку інноваційних галузей економіки, а запровадження елементів індикативного планування – визначити ключові показники соціально-економічного зростання. [45]

Однак в Україні повноцінне застосування таких моделей неможливе. Японське економічне середовище є «феноменом», який значною мірою базується на неформальних «поважних» відносинах між державою та бізнесом, що визначається історичними особливостями розвитку японського суспільства в цілому. Французька модель заснована на усталеному розвиненому інституційному середовищі, де кожен індивід, господарюючий суб'єкт і держава чітко дотримуються «правил гри» [52]

В Україні держава, з одного боку, намагається стати домінуючою силою в економіці, а з іншого - не прагне розвитку інституційного середовища. Наслідком такого підходу є відсутність мотивації у компаній до формування своїх чи виконання державних планів інноваційного розвитку. У зв'язку з цим прийнятним і привабливим може виглядати китайський варіант, коли

індикативне планування — це державне планування за збереження самостійності підприємств.

Оскільки науково-технічний прогрес на сьогоднішній день є основною складовою економічного зростання, то розвиток науки, інноваційна інфраструктура, генерація та розповсюдження інновацій, національна інноваційна система загалом перетворюються на об'єкт державного регулювання. У зв'язку з цим виникає найважливіша галузь державної діяльності — державна інноваційна політика, спрямована на підтримку та розвиток національного науково-технічного, інтелектуального, індустріального потенціалу, фундаментальної та прикладної науки, дифузії інновацій у всі сфери національної економіки з метою підвищення її конкурентоспроможності.

Відповідно до закону України про інноваційну діяльність, головною метою державної інноваційної політики є створення соціально-економічних, організаційних та правових умов для ефективного відтворення, розвитку та використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій, виробництва.

Основними засадами державної інноваційної політики є:

- орієнтація на інноваційний шлях розвитку економіки України;
- визначення державних пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності;
- створення умов для збереження, розвитку та використання вітчизняного науково-технічного та інноваційного потенціалу;
- забезпечення взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- ефективне використання ринкових механізмів для сприяння інноваційній діяльності, підтримка підприємництва у науково-виробничій сфері;

- здійснення заходів на підтримку міжнародної науково-технологічної кооперації, трансферу технологій, захисту вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та її просування на зовнішній ринок;
- фінансова підтримка, здійснення сприятливої кредитної, податкової та митної політики у сфері інноваційної діяльності;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури;
- інформаційне забезпечення суб'єктів інноваційної діяльності;
- підготовка кадрів у сфері інноваційної діяльності [77]

У світовій практиці при реалізації державної інноваційної політики (ДІП) існують три основні підходи:

1. Фронтальний, коли ДІП будується на здійсненні максимально широкого охоплення фінансування всіх можливих наукових напрямів, тобто фінансові ресурси, виділені державою на інноваційну діяльність, розподіляються широким полем інновацій. Фронтальна політика стимулює появу та розвиток нових наукових напрямів, розширення наукового пошуку на стиках спеціальностей. Даний підхід характерний для етапу становлення та розвитку науково-технічного потенціалу країни, в умовах необмеженості інвестиційних ресурсів, такий підхід був би ідеальним і визначив перманентний нескінченний розвиток. У принципі такий підхід можна вважати ідеальним, оскільки наука отримує стільки коштів, скільки їй потрібно у розвиток.

2. Селективний підхід, коли проводиться свого роду «інвентаризація» об'єктів інтелектуальної власності за кожним окремо взятим напрямом та оцінюється доцільність його подальшого розвитку за рахунок державного бюджету. Одним з основних критеріїв розвитку наукового спрямування має стати можливість досягнення конкурентоспроможності за однією або рядом галузей, яку можна виміряти обсягом експорту продукції з використанням результатів, отриманих у цьому науковому напрямі, а також у інтенсивному обміні інформаційними ресурсами щодо нього, у тому числі й на комерційній основі. [62] У рамках селективної ДІП має бути створено низку умов: система

заходів щодо забезпечення технологічних проривів, механізм моніторингу перспективних наукових напрямів, механізм селекції.

3. Асиміляція зарубіжного науково-технічного досвіду. У цьому випадку країна не розвиваючи власні інновації, користується досягненнями науково-технічного прогресу інших країн, які мають більш розвинений та новітній інноваційний потенціал. При такому підході до державної інноваційної політики в рамках індикативного або директивного планування на державному рівні встановлюються пріоритети промислового розвитку (орієнтація на розширення експорту, на заміщення імпорту, на забезпечення оборони, на вирішення соціальних проблем тощо), які підкріплюються закупівлею ліцензії та обладнання [97].

Результатами такого підходу до формування ДПП стає суттєва економія коштів на виконання досліджень, розробок, створення наукової інфраструктури, він може забезпечити конкурентоспроможність та стати відправною точкою розвитку та нарощення власного інноваційного потенціалу. Очевидно, що за такої залежності національної економіки від іноземної політичної та економічної волі забезпечено втрату власного науково-технічного потенціалу.

Розглянуті підходи можуть поєднуватись один з одним, забезпечуючи гнучкість державної інноваційної політики, за умови збереження повного набору функцій державного регулювання в інноваційній сфері

Органам влади необхідно зберегти наявні високотехнологічні виробництва та максимально використовувати наявні технології, а також задіяти наукові та висококваліфіковані кадри, зайняті на цих виробництвах. Для вирішення цієї проблеми, на нашу думку, необхідно вирішити такі завдання [103]:

- реалізувати на цих підприємствах проекти на основі державно-приватного партнерства;
- сприяти розміщенню замовлень цих підприємствах з обов'язковим страхуванням контрактів між державними замовниками та підприємствами-

постачальниками;

- сприяти широкому доступу наукових та технічних кадрів на отримання грантів на наукові дослідження та впровадження їх результатів у промислове виробництво, що надаються вітчизняними та зарубіжними науковими фондами та організаціями;
- розробити додаткові механізми прямого цільового фінансування виконавців з пріоритетних науково-технічних напрямів із державного бюджету.

Передбачається, що високотехнологічні підприємства, які мають інноваційний потенціал, можна використовувати так само для здійснення імпортозамінної політики як «викруткові виробництва».

В даний час при формуванні інноваційної політики на державному рівні найбільш переважним, на наш погляд, є селективний підхід, тому що підтверджується досягненням науково-технічного лідерства або технологічних проривів у певних наукових напрямках, також при формуванні та реалізації селективної інноваційної політики держава визначає пріоритети науково-технічного розвитку, повністю організаційний, економічний та правовий механізми, що сприяють реалізації проектів у рамках обраних пріоритетних напрямків [112].

Складність вибору пріоритетних напрямів досліджень та розробок, їх ранжування за важливістю для розвитку національної економіки України полягає в тому, що вона має науковий потенціал, який практично охоплює всі галузі знань, але не має достатніх коштів, щоб вибрати ті з них, які більшою мірою сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності та соціально-економічного розвитку.

Як головні цілі, що відображають інтереси національної економіки України при модернізації та інноваційному розвитку промислового потенціалу, можна виділити такі:

- розвиток експортного потенціалу підприємства або промислового кластера шляхом доведення продукції до світових стандартів;

- стимулювання сприйнятливості промисловості до інновацій як єдиного джерела розвитку за умов світової конкурентної боротьби.

У цьому пріоритетними об'єктами впровадження інновацій виступатимуть підприємства зі сприятливими інвестиційними можливостями, тобто. високим рівнем прогнозованості ринкової кон'юнктури та прибутковості продукції та технічним потенціалом [14].

Стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності, є:

- 1) освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;

- 2) освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа та суднобудування, озброєння та військової техніки;

- 3) освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх обробки та з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;

- 4) технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

- 5) впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;

- 6) широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього середовища;

- 7) розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки [26]

Для фінансування науково-дослідних розробок та впровадження інновацій, а також для здійснення пільгового кредитування ризикових нововведень та безприбуткових науково-технічних організацій держава має стимулювати створення спеціальних інноваційних структур, процес передачі знань для відкритого, публічного використання; здійснювати фінансування з громадських фондів тих дослідницьких розробок, відкритий суспільний доступ до результатів яких ускладнений і досить важко підтримувати їхню правову охорону. [62]

Для активізації інноваційної діяльності держава, по-перше, повинна взяти на себе певну частину витрат на НДДКР, створення відповідної інфраструктури, оскільки регіони не завжди в цьому зацікавлені через неможливість отримання швидкого прибутку з результатів цієї діяльності та високого рівня ризику;

по-друге, органи влади мають:

- фінансувати процес зниження невизначеності перспективних напрямів інновацій, організовуючи процедуру вибору пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, часткове чи повне субсидування та пільгове кредитування витрат підприємців на реалізацію високоризикових інноваційних проектів, створюючи бази та поширюючи науково-технічну інформацію;
- стимулювати інноваційну активність організацій через надання різноманітних податкових пільг та особливих умов господарювання;
- надавати необхідну фінансову підтримку у сфері підготовки та перепідготовки висококваліфікованих кадрів;
- забезпечити правову основу науково-технічної та підприємницької діяльності, а також опрацювати на законодавчому рівні питання інтелектуальної власності [34].

Державна підтримка великих, системних інновацій має здійснюватися через цільові інноваційні програми. Необхідно продумано проводити політику залучення іноземних інвестицій. Фінансовий капітал має, безумовно, забезпечувати потреби реального сектора економіки. Потрібна реалізація додаткових заходів щодо регулювання діяльності комерційних банків, їхньої переорієнтації на кредитування та інвестування виробничої сфери.

По-перше, об'єктивний аналіз світового досвіду та українських реалій дає змогу виробити підходи до формування інноваційної політики. Роботодавці мають стати однією з реальних рушійних сил інноваційних перетворень. Сьогоднішній уряд не усвідомлює, як виконати цілі, поставлені Президентом на найближче десятиліття.

По-друге, можливості держбюджету вкрай обмежені — і такими будуть найближчими роками через проблеми у соціальній сфері. Держава, на наш погляд, має зосередитися на створенні ефективного законодавства та заходів щодо стимулювання високотехнологічного виробництва, щоб стимулювати не лише внутрішні інновації, а насамперед експортно-орієнтовані високотехнологічні галузі.

По-третє, необхідно створити реальні механізми приватного партнерства, де держава стане партнером бізнесу та братиме участь у розподілі як прибутку, так і ризиків. Одним із перших кроків на цьому шляху, на нашу думку, має стати Рада з інновацій, що складається з представників реального бізнесу, вчених та професіоналів з апарату уряду з розвитку інноваційної політики

- забезпечити правову основу науково-технічної та підприємницької діяльності, а також опрацювати на законодавчому рівні питання інтелектуальної власності.

Державна підтримка великих, системних інновацій має здійснюватися через цільові інноваційні програми. Необхідно продумано проводити політику залучення іноземних інвестицій. Фінансовий капітал має, безумовно, забезпечувати потреби реального сектора економіки. Потрібна реалізація додаткових заходів щодо регулювання діяльності комерційних банків, їхньої переорієнтації на кредитування та інвестування виробничої сфери [44].

По-перше, об'єктивний аналіз світового досвіду та українських реалій дає змогу виробити підходи до формування інноваційної політики. Роботодавці мають стати однією з реальних рушійних сил інноваційних перетворень.

По-друге, можливості держбюджету вкрай обмежені — і такими будуть найближчими роками через проблеми у соціальній сфері та військовий стан. Держава, на наш погляд, має зосередитися на створенні ефективного законодавства та заходів щодо стимулювання високотехнологічного виробництва, щоб стимулювати не лише внутрішні інновації, а насамперед

експортно-орієнтовані високотехнологічні галузі.

По-третє, необхідно створити реальні механізми приватного партнерства, де держава стане партнером бізнесу та братиме участь у розподілі як прибутку, так і ризиків. Одним із перших кроків на цьому шляху, на нашу думку, має стати Рада з інновацій, що складається з представників реального бізнесу, вчених та професіоналів з апарату уряду з розвитку інноваційної моделі економіки країни. Функція цієї Ради має бути не лише законотворчою, а й експертною — виділення коштів на реальні проекти приватно-державного партнерства. На сьогоднішній день це світова практика, що склалася, практично у всіх розвинених країнах.

Необхідно створити умови для розвитку інновацій «знизу» із реального сектору, максимально зосередившись на стимулюванні підприємств високотехнологічних галузей, особливо експортно-орієнтованих. Це локомотиви інноваційних перетворень у країні. За кожним робочим місцем на такому підприємстві має стояти 10-12 робочих місць у суміжних галузях економіки.

По-четверте, необхідно створити сприятливі умови для ведення бізнесу (про що сьогодні багато говориться, але, на жаль, поки що робиться недостатньо)[49].

Одним із кроків, що підтверджують реальні наміри держави щодо розвитку приватно-державного партнерства, є надання гарантій внутрішньому та зовнішньому інвестору у вигляді страхування ризиків (бажано у провідних західних страхових компаніях) на випадок невиконання взятих на себе зобов'язань.

І, нарешті, по-п'яте, хоч як це парадоксально, інноваційна політика дозволяє багато в чому вирішувати проблему малого та середнього бізнесу та переорієнтації людей, які сьогодні змушені виживати, займаючись перепродажем дешевого імпорту, причому нерідко — у тіньовому секторі економіки (а на 70% це люди, які здобули вищу освіту).

Приватно-державне партнерство в інноваційній сфері є

безальтернативною можливістю вивести з тіні сотні тисяч інженерів, які стали приватними підприємцями, які часто працюють не за перетвореннями та політичною волею еліти країни провести ці перетворення в життя. [84]

Практика участі у спільних двосторонніх та тристоронніх проектах дозволяє констатувати про наявність багатьох проблем науково-технологічного співробітництва, відкладення вирішення яких, насамперед на державному політичному рівні, суттєво гальмує і процес створення ефективного інноваційного простору, здатного впливати на реалізацію стратегічних рішень у сфері забезпечення соціально-економічного розвитку на якісній основі.

У плані інноваційного розвитку Україна стоїть перед вибором [51]:

1) або зосередити свої зусилля на формуванні економіки за схемою наздоганяючого розвитку з урахуванням сировинного сектора. Це, можливо, створить умови у розвитку виробництва, та дасть можливість сформувати сучасну інноваційну економіку;

2) або, використовуючи власний науковий, освітній, промисловий та ресурсний потенціал, а також адаптуючи кращу зарубіжну практику до потреб країни, забезпечити перехід до постіндустріального суспільства.

Ефективність здійснення державної інноваційної політики значною мірою пов'язана з вирішенням наступних завдань [58]:

- реорганізація академічної, ЗВО та виробничої науки з метою активізації фундаментальних та прикладних наукових досліджень на користь розвитку інноваційної сфери;
 - мобілізація всіх наявних фінансових та організаційних ресурсів на реалізацію інноваційно-орієнтованих інвестиційних процесів;
 - сприяння розвитку ринкового інноваційного сектора з урахуванням галузевої науки;
 - стимулювання підвищення конкурентоспроможності промисловості на основі досягнень інноваційної сфери та наукомісткої продукції;

- надання податкових та фінансових пільг науковим організаціям та промисловим підприємствам, які виконують проекти.

При розгляді державної інноваційної політики можна виділити такі пропозиції, без яких неможливо забезпечити реалізацію інноваційних проектів [62]:

- 1) формування ефективної інноваційної інфраструктури;
- 2) посилення бюджетного фінансування
- 3) вдосконалення чинного податкового законодавства як непрямого механізму фінансування науки та інноваційних проектів;
- 4) запровадження комплексу заходів щодо стимулювання взаємодії банківської системи та страхового бізнесу з реальним сектором економіки;
- 5) створення системи стимулювання діяльності венчурних фондів та компаній в інноваційній сфері;
- 6) забезпечення зацікавленості фізичних та юридичних осіб в інвестуванні українських підприємств.

Оцінку ефективності інноваційної політики є доцільним проводити з результатів, досягнутих під час її реалізації. При такому підході як узагальнений критерій ефективності зазначеної політики виступають стан та можливість здійснення інноваційної діяльності в країні.

Запропоновано методику оцінки ефективності державної інноваційної політики на основі визначення значення її інтегрального показника.

Активною складовою державної інноваційної політики є програмування, до якого включаються види програм, подані в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Державні цільові програми [78]

Критерії	Види
Рівень значущості	Міждержавні, державні, федеральні, регіональні.
Терміновість дії	Надзвичайні, зокрема. надзвичайно-превентивні, державні програми націоналізації та приватизації, звичайні

Функціональна ознака	Науково-технічні (інноваційні); соціально-економічні; виробничо-технічні; організаційно-господарські, екологічні
Зміст розв'язуваних завдань	формування територіально-виробничих комплексів; створення нових виробництв та робочих місць; повного та ефективного використання ресурсного потенціалу та інші.
Територіальний аспект	Міжрегіональні, внутрірегіональні: обласні, міські, районні
Джерела фінансування	Централізовано-фінансовані; фінансовані за рахунок коштів бюджету області, змішаного фінансування
Час дії	Короткострокові, середньострокові, довгострокові
Ефективність фінансування	Самоокупні; дотовані
Масштаби програмного опрацювання	Комплексні (багатоаспектні); вузькоспеціалізовані (моноцільові)

Фінансовий механізм прямої участі держави у створенні сприятливого інноваційного клімату та стимулюванні інноваційної активності організацій полягають у фінансуванні державних науково-технічних програм різного рівня та розподілі ресурсів через спеціально створені фонди.

Даний показник характеризує, з одного боку, провідну роль держави у здійсненні науково-технічної діяльності, а з іншого - обмежені можливості приватного сектора у проведенні науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, відсутність ефективних механізмів комерціалізації результатів наукових досліджень і, отже, низьку зацікавленість підприємств приватного сектору у проведенні приватних секторів. [10, 15, 17]

Фінансування базової частини досліджень із коштів державного бюджету призводить до виникнення наступних ризиків:

- відсутність позитивного економічного ефекту від державного фінансування НДДКР внаслідок незатребуваності розробок до строку закінчення завдяки зміні кон'юнктури ринку. Оскільки більшість українських компаній знаходяться поза глобальним високотехнологічним ринком, існує

велика ймовірність подальшого збільшення технічного відставання та консервації відсталості;

- зниження бюджетного фінансування, зумовленого несприятливою економічною кон'юнктурою;
- завершення розробок лише на рівні випуску промислового зразка внаслідок слабо розвиненого механізму комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності.

Загалом близько половини від загальної вартості відібраних проектів припадають на паливно-енергетичний комплекс: електроенергетику, модернізацію ТЕЦ, будівництво атомних енергоблоків, розвиток енергомереж, використання альтернативних джерел енергії та розвиток нафто- та газотранспортної системи.

Висновки до другого розділу

У процесі реалізації програми інноваційного співробітництва створюються необхідні економічні, інформаційні, організаційні, кадрові умови для реалізації пріоритетних напрямів, а це у свою чергу забезпечить можливість поєднання різних методів та інструментів прямої та непрямой підтримки міждержавної діяльності.

В Україні за роки незалежності, законодавці та уряд схвалили сотні науково-технічних та соціально-економічних програм (з великою часткою науково-технічного компоненту), і переважна більшість із них була спрямована на вирішення справді важливих та актуальних проблем. Але жодна з них серйозно не вплинула на розвиток економіки. Причини полягають у наступному:

- відбулася деградація самого механізму застосування цільових програм: не приділяється належна увага взаємовигідному узгодженню та процесу

формування, по суті, позбавленого будь-якого реального управління, а керівники програм не мають реальних важелів контролю за процесом її реалізації.

Пріоритети науково-технічної та інноваційної політики формуються та визначаються практично у всіх країнах ЄС, хоча підходи до їх формування та регулятивні схвалення у них різні. У той же час, аналіз показує, що у більшості випадків формування їх методів нагадують методи, які застосовуються в Україні – це правда щодо пріоритетів окремих країн та спільних пріоритетів ЄС.

Серед завдань державної інноваційної політики можна виділити такі напрямки:

- досягнення стабілізації економіки та подальшого стійкого економічного зростання не нижче 5% на рік;
- здійснення комплексу інституційних перетворень, спрямованих на створення національної інноваційної системи (інноваційної інфраструктури, зокрема);
 - розширення сфери та форм державного підприємництва;
 - забезпечення структурних зрушень у виробництві та експорті у бік продукції з високою часткою інтелектуальної ренти;
 - заняття сегментів на міжнародних ринках;
 - досягнення збалансованого розміщення продуктивних сил;
 - стабілізація та поетапне підвищення доходів та рівня життя населення.

Проведено комплексний аналіз стану інноваційної діяльності в Україні. Розглянуто напрями інноваційної політики та методи її реалізації, економічні та фінансові засади активізації інноваційної діяльності. Аналіз показав, що суспільство, яке не здатне соціально-політично змінюватися одночасно з науково-технологічною революцією, неминуче виявляється не здатним ефективно використовувати нові технології і поступово перетворюється на відстале суспільство в економічному, технологічному, політичному і

культурному відносінах.

Нами визначено можливості використання накопиченого досвіду інноваційного розвитку інших країн при формуванні в Україні національної інноваційної системи з урахуванням аналізу переваг та недоліків існуючих моделей інноваційного розвитку.

Було визначено основні закономірності розвитку інноваційної економіки, що становлять основу для формування національної інноваційної системи та включають:

- зростання інвестицій у знання;
- якісне "вдосконалення" людського капіталу;
- зростання частки послуг із просування високих технологій;
- формування нових наукомістких галузей та технологічне лідерство;
- активізація процесів інтернаціоналізації НДДКР та аутсорсингу інновацій;
- посилення інтеграції науки, освіти, виробництва та ринку;
- розширення трансферу технологій;

Нами показано, що для ефективного інвестування необхідні соціально-орієнтовані ринкові механізми, при цьому роль регулятора та налаштування цих механізмів має взяти на себе держава (зокрема через податкову, тарифну та фінансово-кредитну політику, що стимулює розвиток національного виробництва);

Доведено, що досвід налаштування інвестиційного середовища, що використовується в країнах з розвиненою ринковою економікою, може застосовуватися в нашій країні тільки як методологічна основа, конкретні механізми налаштування повинні враховувати специфіку перехідного моменту, що переживається нашою країною.

Оцінюючи результативність національної інноваційної системи України (окремих її складових) відповідно до різних методик, наведених у дисертації, робимо висновок про низьку ефективність вітчизняної НІС, насамперед, за такими напрямками: державне регулювання, нерозвиненість венчурного

підприємництва та інших форм взаємодії НІС, нерозвинена матеріально-технічна база, обмеження у досягненні цільових орієнтирів соціально-економічного розвитку.

РОЗДІЛ III.

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ .

3.1. Методичні основи сучасного розвитку державного регулювання інноваційної діяльності.

Динамічний соціально-економічний розвиток багатьох країн світу ґрунтуються виключно на інноваціях, що мають стратегічно важливий характер. Якщо Україна не прийме інноваційний виклик, то країна буде відкинута назад не тільки за обсягом продукції, а й за технологічними, можливостями, істотно відстане у своєму розвитку від передових країн [94].

В даний час існують різні точки зору щодо рівня розвитку і ступеня результативності національної інноваційної системи в Україні. Важко не погодитися із твердженням про низький рівень ефективності даної системи та її складових, наявність ряду серйозних обмежень (див. табл. 3.1.) та проблем її формування.

Висока конкурентоспроможність зарубіжних наукомістких товарів проходить за наступними фактами [94, 97]:

1) продовжується структурний ухил економіки у бік добувної промисловості (передусім, нафтогазової та гірничодобувної). Україна відстає від промислово розвинених країн за рівнем наукомісткості ВВП. У 2019 р. в Україні цей показник становив 1,08% від ВВП, тоді як у США – 2,7%; а середній показник по країнах ЄС наближався до: 1,9 %. Причому важливо наголосити; що цей показник в Україні нижчий від порогового значення технологічної безпеки, що становить 2%. При такій ситуації українська наука, що займала донедавна, одну з лідируючих позицій у світі, приречена на відставання, щоб свою чергу, веде до посилення технологічної залежності від розвинених країн;

Таблиця 3.1.

Основні передумови та обмеження формування НІС

Передумови	Обмеження
Зростання рівня інноваційної активності	Висока вартість впровадження та комерційного освоєння нововведень.
Наявність технологій, визнаних на світових ринках здатних скласти фундамент інноваційної економіки	Недостатнє інвестування інноваційних процесів, зокрема, внаслідок обмежень державного фінансування, не розробленості механізму цільового використання коштів державного бюджету, недостатнього обсягу власних інвестиційних коштів підприємств тощо. Низький техніко-технологічний рівень виробництва, високий ступінь фізичного та морального зносу устаткування, що експлуатується, низьке значення коефіцієнта оновлення промислової продукції нестача інвестицій для реконструкції застарілих потужностей
Потенціал освоєння внутрішнього ринку	Нерозвиненість інфраструктурного блоку, в якому практично відсутня національна система венчурного фінансування, не створено розвитку інформаційне середовище, низькі темпи комерціалізації проектів, слабо використовуються інноваційні інвестиції.
Високий рівень освіти населення.	Зниження стимулювання наукової праці та падіння престижу наукової діяльності, відтік вчених та фахівців за кордон або перехід до структур, не пов'язаних з інноваційною діяльністю, старіння наукових кадрів
Ухвалення закону про комерційну таємницю, схвалення концепції передачі інтелектуальної власності, напрацьованої на бюджетні гроші, суб'єктам інноваційної діяльності	Зниження стимулювання наукової праці та падіння престижу наукової діяльності, відтік вчених та фахівців за кордон або перехід до структур, не пов'язаних з інноваційною діяльністю, старіння наукових кадрів. Висока конкурентоспроможність зарубіжних наукомістких товарів.
Можливості розвитку інноваційної активності темпами, що випереджають загальний рівень інвестиційної активності в промисловості	Низька самозабезпеченість економіки високотехнологічної системної продукції. Відсутність стимулів для підприємств впроваджувати інновації та нові технології. Відставання науки від потреб у технологічному перетворенні комплексу. Низька матеріально-технічна оснащеність наукової праці. Слабка організація коопераційних та інтеграційних процесів. Не завершено формування великих науково-виробничих структур. Недостатня розвиненість банківської системи та інститутів фондового ринку. Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази (у

	тому числі щодо ліцензування, сертифікації, оформлення патентів). Відсутність довгострокової державної інноваційної політики з урахуванням відмінностей регіонального розвитку. Високий ступінь диференціації соціально-економічного розвитку регіонів. Низький рівень системи податкового та страхового стимулювання вкладень коштів приватного сектору в інноваційну діяльність, а також консалтингових послуг для учасників інноваційного процесу. Низька інноваційна активність промислового виробництва

2) . майже повна відсутність високотехнологічних галузей-промисловості, що виробляють товари масового споживання;

3) державний контроль над основними технологічно складними галузями (підприємства аерокосмічного комплексу; атомної енергетики та оборонного сектора), обмежена кількість малих інноваційних компаній та високотехнологічних стартапів;

4) частка принципово нових розробок у витратах на технологічні інновації становить приблизно 18% (у країнах ЄС- 33%); з-поміж використаних передових технологій всього 2,6% мають патент на винаходи вартість імпорту технологій у 2,1. рази перевищує вартість їхнього експорту, більше. 90% машинотехнічної продукції неконкурентоспроможно порівняно з іноземними аналогами; вітчизняний експорт машин та обладнання становить лише близько 9% від загального обсягу, тоді як сировинний експорт — понад 77%;

5) питома вага інноваційно-активних організацій становить менше 10, а частка витрат на технологічні інновації в загальному обсязі їх відвантаженої продукції - трохи більше 4%. Порівняння з такими країнами як Португалія (26%) та Греція (29%), які замикають Європейський Союз, показує, що їх відрив від України становить три рази. Щодо Австрії (67%), Німеччини (69%), Данії (71%) та Ірландії (79%), то розрив перевищує 8 разів.

Розглядаючи конкретніше інноваційну ситуацію в промисловості України, зазначимо, що провідну роль у ній займають чотири галузі, серед яких хімічна

та харчова промисловість, машинобудування та металургія, сучасні пріоритети інноваційної діяльності зумовлені недостатньою конкурентоспроможністю вітчизняних товарів для широкого виходу на світові ринки. Підприємства, орієнтуючись на максимальне задоволення внутрішнього попиту, більшою мірою схильні до диверсифікації виробництва та впровадження імпортозамінної продукції. Звідси як основна мета інноваційної діяльності виступає розширення асортименту продукції [106].

Низький рівень інноваційної активності чималою мірою торкнувся і процесів технологічного обміну. Вони протікають мляво, мають нестійку динаміку та не займають провідного місця в інтенсифікації інноваційних процесів. Нерозвиненість власного наукового потенціалу підприємств призводить до зниження якісного рівня нововведень у вітчизняній промисловості. На 60% витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки (НДДКР) забезпечуються за рахунок державного бюджету, в розвинених країнах 2/3 і більше витрат покривається приватним сектором. Незважаючи на спостерігається в останні роки абсолютне їх зростання, відносний рівень цих витрат постійно знижувався. І якщо в економічно розвинених країнах рівень витрат на науку в державному бюджеті становить 4-5%, то в Україні він коливається в межах 1,6-2,0% [104].

Витрати на технологічні інновації в промисловості України становлять незначну величину і явно непорівнянні з реальними потребами економіки нової конкурентоспроможної вітчизняної продукції. Головним джерелом витрат продовжують залишатися власні кошти підприємств, на частку яких припадає чотири п'яті загального обсягу витрат на інновації, нижче наводяться дані, що характеризують джерела фінансування.

Як бачимо, державна участь у фінансуванні інноваційної діяльності в промисловості, включаючи державний бюджет не перевищує 4%, тоді як своїй питомій вазі іноземні інвестиції більш ніж удвічі перевищують бюджетні асигнування і займають у загальних інноваційних витратах друге за значимістю [106]. Зрозуміло, прямують вони в основному в галузі, що

забезпечують їх швидку окупність.

При характеристиці інноваційної системи України, що формується, розглянемо такі основні елементи:

- 1) відповідні органи влади;
- 2) бізнес;
- 3) науково-дослідні організації;
- 4) організації з трансферу технологій;
- 5) організації громадянського суспільства;
- 6) закордонні партнери з інноваційної діяльності.

1) Владний елемент НІС складається з наступних організацій:

а) визначальні політики та координуючі організації, міністерства та відомства;

б) фінансуючі агентства: більша частина коштів державного фінансування, сфери науки, технологій та інновацій (НТІ) направляється безпосередньо організаціям сфери НТІ у формі цільових перерахувань; порівняно невелика частина коштів розподіляється на конкурсній основі через агенції;

в) світовий досвід показує, що основна частина інновацій створюється в підприємницькому секторі і, перш за все, у великих корпораціях, які займаються організацією, фінансуванням і комерціалізацією досліджень фундаментального і прикладного характеру, розробкою великих проектів, що інтегрують результати інноваційного пошуку малих наукомістких компаній, глобальним скануванням.

Ряд нових технологічних розробок окупається лише за умови їх комерціалізації тільки на рівні світового ринку, доступного транснаціональним корпораціям. У нашій країні практично відсутні великі наукомісткі компанії, досить повільно зростає кількість малих інноваційних компаній. Загалом, український бізнес характеризується низькою, за світовими стандартами, інноваційною активністю компаній підприємницького сектора - частка інноваційно-активних підприємств (що

витрачають інновації понад 5% виручки), за результатами дослідження Міжвідомчого аналітичного центру (МАЦ), становить -20%¹. За іншими даними, питома вага інноваційно-активних підприємств у 2021 р. склала 8,5%, а питома вага витрат на технологічні інновації лише 2,8% [97].

Крім того, як показали результати опитування, виділені на реалізацію інновацій кошти витрачаються в основному на «удосконалення існуючого продукту» (43% респондентів) та на «удосконалення існуючого процесу» (32%). Лише 16% компаній вказали на впровадження нововведень, що покращують вироблений продукт. «Удосконаленням виробничого процесу» займається ще менша частка респондентів – лише 9%\

г) реформи початку 1990-х років. дуже важко позначилися на вітчизняній науково-технічній сфері. І за радянських часів тут далеко не все було гаразд: створений в умовах панування тоталітарної системи та відповідно до її потреб науково-технічний потенціал країни структурно нагадував гомункулуса, вирощеного у спеціально деформованій колбі. Галузі, що обслуговували військово-промисловий комплекс і напіввоєнні космічні програми, були гіпертрофовані, щедро забезпечувалися всім необхідним, домагалися блискучих результатів і підтримували до певного часу паритет щодо США та їх союзників [94]. У той час як цивільні галузі науки і техніки не відповідали ні масштабам країни, ні рівню потреб її населення, погано оснащувалися і не мали достатньої промислової бази, а та, яку вони мали в своєму розпорядженні через панування планової економіки, відсутність ринку і конкуренції, була вкрай несприйнятлива до нововведень. Ці галузі в основному намагалися повторювати досягнення зарубіжних фірм, але й на цьому шляху успіхів практично не було, громадянська наука та техніка України, як і всього СРСР, набагато відставали від світового рівня, і це відставання з часом наростало.

До реформ, які вилилися в шокову терапію, жоден із секторів вітчизняної науки готовий не був. Фундаментальна наука втратила левову частку фінансування (за наявними даними, рівень фінансування вітчизняної

науки знизився приблизно в 5 разів), обсяги робіт різко скоротилися, молоді та середніх років вчені стали їхати за кордон або йти у сферу бізнесу, лише небагато суто теоретичних підрозділів трималися на плаву.

Науково-дослідний сектор України у 2021 р. включав організації, у яких працювало близько 840 тис. співробітників (всіх рівнів). Більшість цих організацій - інститути галузевої науки, також і оборонного характеру. Академія наук України є найбільшою та найвідомішою в країні науково-дослідною організацією, є також кілька галузевих академій наук. Ці академії проводять не лише фундаментальні, а й низку прикладних досліджень [105].

Нажаль невеликою є роль університетів у наукових дослідженнях та розробках. Менше 50% установ вищої освіти в Україні залучені до наукових досліджень та розробок. Сектор науки і до ринкових реформ був дуже слабким, таким в основному і залишається, хоча постраждав завдяки комерціалізації освіти найменше. Дослідницьких університетів у нас у повному розумінні цього слова немає, і лише кілька вишів наближається до цього статусу, якщо орієнтуватися на університети світового класу, такі як Стенфорд, Калтех чи МФТІ, Кембридж, Оксфорд тощо.

Крім академій та університетів існує значний науково-дослідний потенціал у промисловості (в основному прикладні дослідження), що відноситься до різних міністерств та агентств. Ці інститути є спадщиною радянського часу, коли кожне галузеве міністерство мало власні науково-дослідні комплекси. У 1990-ті роки багато з цих комплексів були приватизовані або закриті, а найбільші галузеві науково-дослідні центри набули статусу державних наукових центрів, що мають право отримання державної підтримки. Крім того, зростає кількість українських компаній, які використовують власні дослідницькі потужності, багато з яких було утворено в результаті приватизації галузевих інститутів [86].

Світовий та вітчизняний досвід, прогнози науково-технологічного розвитку дозволяють зробити висновок про те, що XXI століття стає віком економіки знань. Саме знання перетворюються на головний чинник

економічного зростання, основу соціального благополуччя, тому, щоб Україна могла повноцінно використовувати плоди інноваційної економіки, їй необхідно перетворити результати фундаментальної та прикладної науки на конкретні ефективні та затребувані споживачем товари, послуги та технології.

4) Однією з найбільш критичних «вузьких» місць української інноваційної системи є зв'язок між дослідженнями, проведеними державними інститутами та приватними компаніями. «Інституційний розрив між інститутами знань та виробництвом насамперед позначається на нерозвиненості конкурентного середовища. Крім того, на величину цього розриву істотно впливає і збережена традиційна «відірваність» української науки від потреб виробництва.

Існує ряд структур, покликаних заповнити цю нішу, таких як технопарки (що з'явилися наприкінці 1980-х років), центри з комерціалізації інновацій (з'явилися 1996 р.) та центри трансферу технологій (з'явилися 2003 р.). Однак, незважаючи на зусилля, розрив між державним і приватним секторами досліджень і розробок поки що не подоланий [105].

Зупинимось докладніше на технопарках. Перший у світі технопарк був організований на початку 1950-х на базі Стендфордського університету в Каліфорнії. Невеликі високотехнологічні компанії, що розташовувалися в Силіконовій долині, виконували військові замовлення уряду США. Тут розпочинали такі відомі фірми, як Hewlett-Packard та Polaroid. Але стає очевидним, що та сама Силіконова долина, яка багато років подавалася як зразок для наслідування, у наші дні фактично втрачає свої провідні позиції. Загалом у світі налічується близько 700 технопарків, що різняться за розміром та об'єктами. Основне завдання, поставлене перед технопарками у країнах, не змінилася з часів організації Силіконової долини. Технопарк створює всі умови для того, щоб висококласні співробітники працювали та ділилися з колегами ідеями, не відволікаючись на вирішення побутових проблем, а компанії не турбувалися про виживання серед конкурентів та не вимагали від персоналу миттєвих результатів. За оцінками західних фахівців, понад 50%

усіх інноваційних проєктів, пов'язаних із високими технологіями, закінчилися невдачею. Фінансування таких проєктів дуже ризиковане, проте ефект, що отримується при сприятливому результаті, не йде ні в яке порівняння зі звичайною нормою прибутковості. Як тільки інноваційна компанія досягає комерційного успіху, вона, як правило, змушена залишити технопарк і втратити пільги, а невдах після певного терміну виселяє керівництво технопарків [87].

Більшість технопарків, створюваних нині в Україні, за своїм профілем можна віднести до науково-дослідних і науково-технологічних парків. Одним із ключових елементів даного виду парків є бізнес-інкубатор [87]. Саме на його основі відбувається управління інноваціями, а результати його діяльності затребувані великими компаніями-резидентами, що розміщуються в технопарку. Бізнес-інкубатор є структурою, призначеною для підтримки малих підприємств, що знаходяться на початкових стадіях розвитку, шляхом надання офісних площ, фінансових, інформаційних та інших ресурсів. Бізнес-інкубатор має створити умови, за яких мале підприємство отримає можливість зосередитися на розвитку свого бізнесу, а не на вирішенні організаційних проблем.

Більшість технопарків перебувають у стадії проектування чи початкових етапах будівництва. У перспективі вони можуть і (за задумами їхніх організаторів) мають стати точками зростання інноваційної економіки. Насправді деякі технопарки вироджуються в девелоперські проєкти, керівники яких забувають про пряме призначення об'єктів. Загалом можна сказати, що концепцію управління технопарками ще не формалізовано.

Реалізація даних програм дозволить забезпечити: формування перспективних науково-технічних заділів, націленість НДДКР та інновацій на вирішення найбільш актуальних проблем підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку, безперервність циклу від фундаментальних досліджень до промислового випуску наукомісткої продукції, залучення коштів з

позабюджетних джерел, а також на максимальну ефективність інноваційно-активного промислового виробництва на стадію стабільного зростання. Так, у програмі «Підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників» із чотирьох підпрограм слід виділити «Інноваційно - технологічну підпрограму», в рамках якої виконується [105]:

- розширення вітчизняної сировинної бази, залучення у виробництво нових видів сировини,
- удосконалення процесів вилучення, збагачення та глибини переробки сировини, створення нових високоякісних матеріалів;
- організація нових робочих місць;
- розробка прогресивного технологічного обладнання, у тому числі модульного, та освоєння його виробництва;
- розробка та освоєння принципово нових ресурсозберігаючих технологій, створення та застосування нових видів технологічного обладнання, впровадження машин нового покоління;
- розробка та освоєння виробництва елементів, частин, деталей, вузлів, агрегатів машин та комплексів машин;
- створення та впровадження у виробництво ефективних видів зносостійких інструментів для застосування у галузях промисловості;
- проведення заходів у галузі розробки та освоєння сучасних методів та технічних засобів автоматизації управління та контролю технологічних процесів, що застосовуються у галузях економіки;
- розробка та освоєння заходів, що підвищують технічний рівень, якість, довговічність та зносостійкість виробленої продукції;
- розробка та освоєння широкого кола нових видів конкурентоспроможної продукції, що володіють високими параметрами якості та заданими споживчими властивостями;
- створення та освоєння виробництва ефективних засобів захисту від збудників небезпечних та особливо небезпечних інфекційних хвороб людини та тварин, а також від небезпечних біологічних агентів, що

викликають ушкодження (псування) фізичних об'єктів довкілля.

5) Існує кілька громадських організацій, які впливають на розвиток інновацій;

б) Закордонні партнери з інноваційної діяльності представлені у всіх сегментах НІС України. Функціонують спільні підприємства, партнерства у рамках контрактних досліджень та спільних науково-дослідних проектів [94]. Зростає кількість зарубіжних підприємств, які укладають контракти з українськими НДІ для проведення комерційних досліджень. Кошти іноземних партнерів становлять близько 10% всіх витрат України на наукові дослідження та розробки. Однак тут необхідно мати на увазі таке. За справедливим зауваженням багатьох експертів, іноземні інвестиції у багатьох випадках як стимулюють, так і навіть уповільнюють інноваційну діяльність, здійснювану національними фірмами, «процес інтернаціоналізації, що з діяльністю багатонаціональних корпорацій, насправді може послабити інноваційний потенціал як окремих національних систем, а й глобальної економіки загалом. Саме тому, ставлячи собі за мету залучення іноземних інвестицій, уряд має реально оцінювати загрози власним національним інноваційним здібностям [82].

Ми вважаємо, що підприємницька діяльність вимагає диференційованого себе ставлення: є чимало ТНК, які можна віднести до групи «сумлінних» інвесторів, але водночас не можна не враховувати негативну практику діяльності ТНК (транснаціональних корпорацій) у країнах - одержувачах іноземного капіталу, зокрема у нашій країні.

Науково-технічний прогрес і прогрес у галузі інновацій у сучасну епоху базується на складній системі взаємозв'язків між елементами, що виробляють різні типи знань, що керують їх потоками та забезпечують їх додатком. Ефективність інноваційного процесу багато в чому визначається тим, яким чином його основні суб'єкти взаємодіють між собою як елементи колективної системи створення та використання знань

При виборі стратегії інноваційного розвитку України можна назвати

кілька моделей науково-технологічного розвитку, які реалізувалися у різних країнах світу. В основі класифікації цих моделей лежить механізм поєднання наукових відкриттів з технологією, технології – з виробництвом, виробництва – із суспільством.

Сутність першого варіанта стратегії полягає в інтеграції національних технологій у глобальні міжнародні інноваційні ланцюжки. Йдеться про формування транснаціонального інноваційного модуля, створюваного на користь кількох країн світу, наприклад, це міжнародні програми освоєння космічного простору, захисту довкілля, відкриття нових джерел енергії тощо. (Рис. 4..).

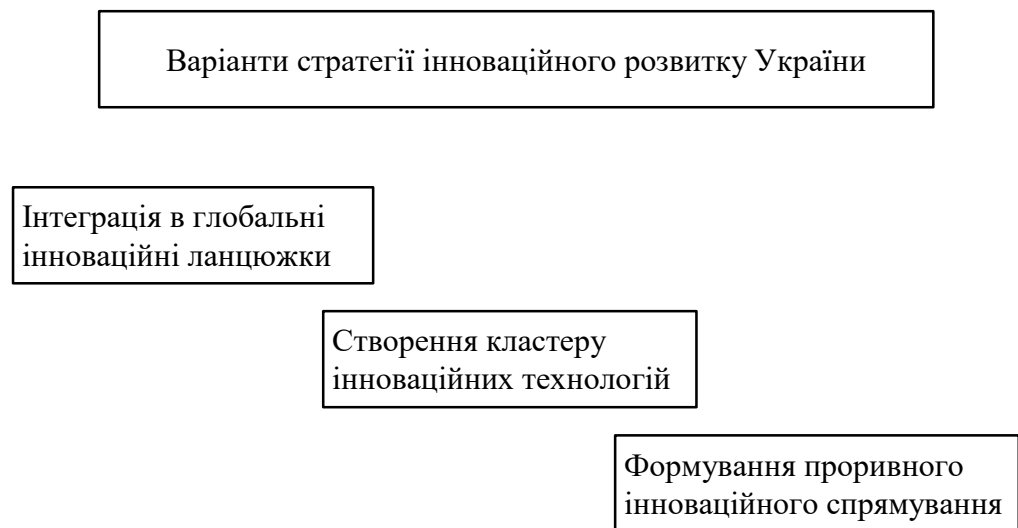

Рис. 3.1. Варіанти стратегії інноваційного розвитку

Другий варіант стратегії передбачає створення кластеру інноваційних технологій, які забезпечують формування конкурентоспроможного ешелонованого інноваційного сектора в Українській економіці. Практична реалізація стратегії зводиться до розміщення пріоритетів, вибору головного вектора інноваційного розвитку економіки та напряму інвестицій у відповідні найбільш перспективні галузі. Загальною характерною особливістю двох розглянутих варіантів стратегії є їхній вибіркового характеру. Вибіркова стратегія можлива у тому випадку, якщо вона спирається на здорову економіку, яка генерує, підтримує та сприймає нововведення.

Третій варіант. Стратегія заснована на формуванні проривного інноваційного напрямку в Україні. Ставка робиться на виконання інноваційного суперпроекту загальнонаціонального рівня, конкурентоспроможного на світових ринках. Наприклад, у 1930-ті роки минулого століття таким напрямом у США було розвиток автомобілебудування, що привело в рух усі галузі економіки. Ми вважаємо, що країні необхідно вибрати стратегію проривного інноваційного спрямування.

Відповідно до цієї стратегії існують кілька основних моделей інноваційного розвитку. Спробуємо виділити відмінні риси кожної з них.

Перша модель заснована на тому, що ініціюванням інновацій, доведенням їх до реалізації займається велика транснаціональна компанія (ТНК), що володіє необхідним капіталом, має комплекс підприємств з сучасним рівнем виробничих процесів, на яких працюють кваліфіковані фахівці. Компанія має власні науково-дослідні центри чи фінансує такі розробки на великих підприємствах. Прикладом таких ТНК є IBM, Ford, Дженерал Моторе, що є найбільшими у світі корпораціями. Вони співпрацюють з урядами та компаніями різних країн світу через поширення «інноваційного середовища» за національні рамки. Однією з характерних рис сучасних ТНК є великі Витрати НДДКР. Сьогодні немає жодного значного процесу у світовій економіці, який би відбувався без участі ТНК [81].

Другу модель інноваційного розвитку можна умовно назвати «інноваційним середовищем». Відмінною рисою цієї моделі є створення мережі взаємозв'язків із високим ступенем децентралізації. Прикладом такої моделі є Силіконова Долина в Каліфорнії (США), де на площі 3240 га зосереджено 8 тис. підприємств, що спеціалізуються в галузі інформаційних технологій [103].

Третя модель ґрунтується на розвитку військово-промислового комплексу (ВПК). Ця модель має великі перспективи, оскільки є дуже сильним стимулом підтримки динаміки державного сприяння технологічної галузі.

Очевидно, що не існує однієї гарної моделі. Аналіз позитивних та негативних характеристик даних моделей залежить від конкретних проблем, які ставить суспільне життя.

Перша модель поки що не дуже прийнятна для України, тому що відсутні великі ТНК, здатні генерувати в собі елементи, необхідні науково-технологічного прогресу. Формування та розвиток таких корпорацій займе досить багато часу та не забезпечить необхідних темпів зростання інновацій.

У вітчизняних умовах децентралізована мережа взаємозв'язків, характерна для другої моделі, не може швидко виникнути з причини відсутності великого приватного капіталу на інноваційному ринку, значної розосередженості технологій по країні, слабких горизонтальних зв'язків між підприємствами.

Звісно ж, що третя модель найбільш близька українському менталітету, вона лежить в основі тих, що ще залишаються від супердержави технологічно високих позицій, якими володіє Україна в даний час. Елементи військової моделі лежать й у основі американського досвіду технологічного розвитку. Але, на відміну спроби її застосування у колишньому СРСР «чистому вигляді» (модель 3), в США військова модель працювала одночасно з ринковою моделлю, відкритий ринок постійно стимулював військові технології [112].

3.2. Стратегічні напрями розвитку державного регулювання інноваційною діяльністю

Вектором інноваційного розвитку України мають стати нанотехнології, які в найближчі 10-12 років призведуть до створення пристроїв, здатних синтезувати з атомарною точністю будь-які матеріальні об'єкти практично з будь-якої сировини.

Найважливішим ресурсом інноваційного прориву України є досягнення ВПК (Военно-промислового комплексу). Незважаючи на глибоку економічну кризу 1990-х рр., він зберіг свій високий статус і потенціал, а його кадровий склад - здатність до створення нових зразків техніки. ВПК здатний стати локомотивом, що забезпечує довгострокове, незалежне від сировинних галузей, якісне зростання вітчизняної економіки [117]. За своєю структурою ВПК - багатопрофільний, з великою кількістю галузей та унікальних підприємств. До нього входить багато підприємств різних галузей діяльності: електронної, авіаційної, ракетно-космічної та інших галузей.

Сама структура ВПК - це спадщина планової економіки, де основний наголос робився на розвиток військово-технічних галузей, що багато в чому пояснює високий розвиток унікальних військових технологій за дуже низької якості виробництва цивільної продукції, наприклад, автомобіле-будування. Для зміни ситуації на краще нами пропонуються такі заходи:

По-перше, державі слід активніше підтримувати ключові сфери високотехнологічної промисловості: ракетно-космічну, авіаційну, суднобудівну, окремі види інженерно-будівельної індустрії через надання державних замовлень із бюджетів різних рівнів.

По-друге, необхідно більш активне створення спільних із зарубіжними партнерами виробництв. Багато українських компаній мають на своєму балансі незадіяні виробничі фонди, включаючи високотехнологічне обладнання, а у своєму розпорядженні висококваліфіковані наукові та

виробничі кадри. Це дозволяє зацікавити іноземних партнерів у складі провідних світових виробників у створенні спільних виробничих підприємств із випуску інноваційної продукції [119].

По-третє, для українських високотехнологічних підприємств вкрай важлива активна взаємодія з великими українськими промисловими компаніями, що набувають з метою розвитку суттєвих обсягів інноваційної продукції та послуг.

По-четверте, необхідно нарощування експорту інноваційної продукції шляхом виходу на нові ринки збуту, насамперед, на ринки розвинених країн із диверсифікацією напрямів збуту та отримання додаткових стабільних прибутків, які можуть бути спрямовані на модернізацію виробничих фондів, освоєння нових видів продукції та підготовку кадрів [120].

Для забезпечення необхідних умов переходу економіки країни до інноваційної моделі розвитку потрібний сучасний механізм ефективного управління інноваційними процесами. Найважливіша складова цього механізму - система стимулювання та державної підтримки інноваційно орієнтованої діяльності українських компаній. Насамперед йдеться про посилення прямої фінансової та іншої підтримки найбільш пріоритетних інноваційних сфер, створення сприятливих умов для стимулювання інноваційної діяльності. Підтримка інновацій потребує скоординованих зусиль багатьох державних міністерств та відомств [126].

В урядових колах триває активне обговорення питання щодо вибору ключового інституційного суб'єкта НІС. Однак, як свідчить світовий досвід, такий підхід не завжди виправдовує себе. Якщо взяти для порівняння досвід Фінляндії (однієї з найбільш успішних економік інноваційного типу) у формуванні ефективної НІС, то очевидно, що в ній існують кілька державних (повністю або частково) структур, що виконують свої функції у створенні та просуванні інновацій.

З огляду на це, для НІС України можлива наступна структура державного управління:

- 1) Академія наук України із залученням інших незалежних структур могла б виконувати функції об'єктивної оцінки реальних перспектив інноваційного розвитку;
- 2) однією з умов формування та розвитку НІС є створення міцних зв'язків із промисловістю;
- 3) професійні сфери діяльності (патентування, сертифікація, авторські права та ін.) залишаються у віданні відповідних відомств та організацій;
- 4) поряд з державними структурами науково-технічних утворень необхідно активно розвивати мобільні асоціативні організації у вигляді малих інноваційних фірм [22].

Від рівня інноваційної активності економіки, становища світовому ринку наукомісткої продукції безпосередньо залежить і національна безпека країни. Якщо ситуація докорінно не зміниться, то вже найближчим часом українські підприємства зіткнуться з руйнуванням виробничого та кадрового потенціалу, що зрештою призведе до посилення залежності країни від імпорту продукції, іноземного капіталу, перетворення її на галузевий та освітній придаток.

Нині там виробництво наукомісткої продукції забезпечують лише 50-55 макротехнологій. Сім найбільш розвинених країн, маючи 46 макротехнологій, контролюють 80% цього ринку. США щорічно отримують від експорту наукомісткої продукції близько 700, Німеччина – 530, Японія – 400 млрд, доларів [106].

За оцінками вітчизняних фахівців, Україна, використовуючи зарубіжний досвід, цілком могла б поборотися за 17 макротехнологій із 50-55, які визначають науково-технічний потенціал розвинених країн. Це авіаційні та космічні технології, нові «мислячі матеріали» - кераміка, метали, полімери, композити, які можуть реагувати на навколишнє середовище, це технологія нафтовидобутку та переробки, мембранна технологія, електронноіонні, плазмові технології, технології моніторингу природно-техногенного середовища, біотехнології, рекомбінантні вакцини, атомна енергетика та

паливні елементи, інформаційні технології.'

Є ще приблизно 22-25 напрямків, у яких можна розраховувати вийти на світовий рівень через 5-7 років. Проте загалом, є підстави вважати, що суть державної інноваційної політики в Україні фактично лише у декларуванні своїх загальних намірів. Політика держави в інноваційній сфері багато років була позбавлена ефективних механізмів дієвої реалізації націленої на кінцевий конкурентоспроможний на світовому ринку інноваційний продукт.

Незважаючи на прийняття в роки реформ десятків правових актів, які так чи інакше належать до сфери інноваційної діяльності або зачіпають її, відсутність цільної системи комплексного нормативного правового регулювання є одним з важливих факторів, що стримують її розвиток [25]. У літературі висловлено цілком обгрунтовану думку, що серед невідкладних законопроектів у цій галузі можуть бути такі закони: «Про статус інновацій», «Про використання інновацій» та інших.

Виходячи зі сказаного, можна дійти невтішного висновку у тому, що існуючі інноваційні механізми мало придатні до будівництва інноваційної економіки. Відсталість інноваційної сфери країни багато в чому пояснюється ще й тим, що головним для численного проширення учасників інноваційного процесу, по суті, є не формування інноваційної економіки, а власне «годування» навколо сфери інновацій.

Крім того, в нинішніх умовах покладати великі надії на ринкове саморегулювання, що спонукає виробників широко використовувати інновації навряд чи має сенс, оскільки існуючі умови (високий ступінь ризику, невизначеність у ситуації кризи, великі витрати, та воєнний стан в державі) явно недостатні для активізації інновацій. Крім того, самі інтереси приватного підприємництва поки що слабо узгоджуються з національними інтересами у виборі пріоритетів інноваційних проектів.

Отже, серед чинників, які стримують здійснення інновацій, можна назвати дві основні групи - економічні та виробничі. До економічних віднесемо: недолік власних коштів, слабку фінансову підтримку з боку

держави, високу вартість нововведень, низький платоспроможний попит на основні продукти, високий економічний ризик та тривалі терміни окупності нововведень.

Серед факторів виробничого характеру слід зазначити такі: слабкий рівень розвитку дослідницької бази на виробництві, неготовність підприємств до освоєння новітніх науково-технічних досягнень, брак інформації про нові технології, ринки збуту, можливості кооперування з іншими підприємствами та науковими організаціями.

Проте, проблеми розвитку інноваційного потенціалу цим не вичерпуються. Сам процес формування інноваційно-сприйнятливої середовища надзвичайно складний. Ще К.Е. Ціолковський у своїй статті «Двигуни прогресу», розглядаючи проблему використання нововведень, зазначав, що причина неправильного ставлення до відкриттів та винаходів криється в людських слабкостях. Він вивів цілу систему чинників, які стоять на шляху реалізації нововведень [17]:

інертність, відсталість, консерватизм;

недовіра до невідомих імен, себелюбство, вузький егоїзм, нерозуміння загальнолюдського та власного блага;

тимчасові збитки, протидія незвичному з боку працівників, небажання переучуватися, корпоративні інтереси, професійна заздрість тощо.

Висновки вченого, зроблені багато років тому, і сьогодні ще актуальні. Сучасний світовий досвід, проаналізований нами, також свідчить про те, що подолати інноваційну стагнацію лише за допомогою інвестицій неможливо [94]. В Україні її інноваційна культура суспільства виявилася неприпустимо низькою. За останні десять років негативні наслідки не тільки усувалися, а деякі, більш того, інтенсивно поглиблювалися. Прикладом чого може бути бюрократизм чиновників, який і залишається силою тотального відторгнення нового, як у сфері управління, і у багатьох корпораціях. Просування всяких, тобто. як нових, так й звичайних рішень потребує величезних зусиль. Тому перебудова мотиваційної сфери, формування нової суспільної системи

цінностей стає необхідною умовою інноваційного соціокультурного та економічного розвитку, а отже, відродження країни.

Стратегія інноваційно-технологічного прориву впливає із необхідності переходу до інноваційного шляху розвитку країни та прискорення темпів економічного зростання на основі підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції[26]. Основні положення цієї Стратегії полягають у наступному.

1. Держава та бізнес мають сконцентрувати інноваційно-інвестиційні ресурси на вузькому полі стратегічних інноваційних пріоритетів, що забезпечують поширення сучасного п'ятого та піонерне освоєння окремих напрямків перспективного шостого технологічних укладів, де для цього є необхідні заділи та передумови, інноваційне освоєння перспективних ринкових. Лише на цій основі можна підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів та послуг, забезпечити високі темпи економічного зростання.

2. Потрібно створити достатню законодавчу базу, інфраструктуру, ефективні організаційні форми, надійну кадрову складову реалізації стратегії інноваційного прориву, орієнтувати на це систему освіти, громадські організації, засоби інформації.

3. Державі необхідно взяти на себе стартове фінансування базисних інновацій у виробничому секторі та забезпечення інновацій у неринковому секторі, створити сприятливий інноваційний клімат, розвивати венчурне фінансування малого та середнього інноваційного бізнесу, підтримувати експорт вітчизняної наукомісткої продукції та імпортозаміщення на вітчизняне.

4. Слід розвивати стратегічне партнерство в інноваційнотехнологічній сфері з зацікавленими країнами Сходу та ЄС з освоєння та поширення нових поколінь техніки (технологій) та щодо спільного освоєння перспективних ніш на світових ринках.

Стратегія інноваційного прориву спирається на наявний у країні заділ

фундаментальних, прикладних і дослідно-конструкторських робіт та їхній подальший розвиток в умовах наукової революції, що розгортається, на створення наукових і конструкторських основ освоєння поколінь сучасного п'ятого і перспективного шостого технологічних укладів.

Україна немає можливості вести дослідження надмірно широким фронтом. Має проводитися селективна науково-технічна політика, надаючи державну підтримку, насамперед, тим напрямкам досліджень, науковим, інженерним та конструкторським школам, які можуть бути світовими лідерами або перебувати у складі лідерів, забезпечуючи перспективну конкурентоспроможність вітчизняної продукції в умовах глобалізації та відкритості економіки [29].

Слід здійснити реальну та велику інтеграцію науки та вищої освіти, насамперед у галузі стратегічних інноваційних пріоритетів, що дозволить ефективніше використати творчий потенціал ЗВО, що сприятиме омолодженню кадрового складу науки, залученню талановитої молоді до інноваційної діяльності. Перспективною формою такої інтеграції можуть стати стратегічні технологічні альянси, що поєднують НДІ, КБ, великі ЗВО та передові підприємства для реалізації інноваційних пріоритетів.

Реальну стійку конкурентоспроможність дає нова продукція, що має патенти на винаходи. Необхідно докорінно покращити використання вітчизняних винаходів як найважливішої складової частини інтелектуального багатства країни, для чого:

із залученням кваліфікованих експертів провести інвентаризацію фонду вітчизняних винаходів, виділивши ті з них, які можуть стати основою для створення нової продукції та технології;

у програмах соціально-економічного розвитку України на середньострокову перспективу передбачати заходи щодо використання найбільших винаходів та сприяння підвищенню винахідницької активності;

надавати державну підтримку патентуванню значних винаходів в Україні та за кордоном;

створити умови для стимулювання винахідників, а також осіб та організацій, які сприяють використанню винаходів в інноваціях;

здійснювати патентну експертизу нових видів продуктів та технологій, інноваційних та інвестиційних проєктів;

забезпечити ефективний захист інтелектуальної власності як у країні, так під час експорту та імпорту товарів, послуг та технологій;

сприяти підвищенню винахідливої активності, залученню до технічної творчості молоді, розвитку громадських організацій винахідників.

Найцінніша частина науково-технічного та інноваційного потенціалу країни сконцентрована в оборонно-промисловому комплексі. Як ми вже наголошували, необхідно повною мірою використати цей потенціал при розробки та реалізації стратегії інноваційного прориву [32]. Для цього потрібно здійснити такі заходи:

- провести інвентаризацію та оцінку науково-технічного доробку, винаходів та використовуваних технологій оборонно-промислового комплексу з точки зору використання для поширення новітніх поколінь п'ятого технологічного устрою;

- розробити та забезпечити фінансовими ресурсами довгострокову цільову програму використання конверсійних технологій та технологій подвійного призначення при реалізації інноваційних пріоритетів;

- розробити принципово нову техніку, що забезпечує підвищення ефективності правоохоронної діяльності та діяльності у надзвичайних ситуаціях;

- при оцінці винаходів та нових виробів в оборонному комплексі розглядати можливість їх використання для інновацій у цивільному секторі економіки;

- під час експорту озброєнь передбачати достатні заходи захисту вітчизняної інтелектуальної власності.

Потреба в інноваційно-інвестиційному оновленні застарілих, неконкурентоспроможних основних фондів та продукції у багато разів

перевищує ресурси, які держава та бізнес можуть виділити, на ці цілі. Здійснити інноваційне оновлення на колишній технологічній базі практично неможливо. Вихід, на наш погляд, у тому, щоб здійснювати інноваційне оновлення на принципово новій, ресурсозберігаючій основі, насамперед тих галузей та виробництв, де може бути забезпечена конкурентоспроможність, розширення продажів на ринку для того, щоб використовувати отримані додаткові доходи для розширення фронту прориву, модернізації відстаючих галузей та виробництв.

При виборі системи пріоритетів інноваційно-технологічного розвитку України на перспективу необхідно виходити з таких критеріїв:

- технологічного рівня одержуваних на основі інновацій та інвестицій товарів (послуг) і технологій, їх принципової новизни та перспективної конкурентоспроможності, що впливає з цього, відповідності останнім поколінням п'ятого першим поколінням шостого технологічних укладів;

- технологічних потреб економіки України у перспективному плані, можливостей освоїти інноваційну продукцію та ринкові ніші на внутрішньому та зовнішньому ринках, відповідність вимогам прискорення економічного зростання, відтворення та поліпшення людського капіталу, екологічного оздоровлення;

- наявності доробків для інноваційного прориву, освоєння базисних інновацій - результатів фундаментальних наукових досліджень, великих вітчизняних винаходів, конверсійних технологій подвійного призначення, наукових та конструкторських шкіл світового рівня, можливості забезпечення фінансовими ресурсами;

- соціально-економічної ефективності інноваційних програм та проектів, що відповідають наведеним вище трьом критеріям, перспективного обсягу реалізації, маси та норми прибутку, терміну окупності для комерційних інноваційних проектів, а також величини іншого корисного ефекту (соціального, екологічного, оборонного, управлінського) для інновацій у

неринковому секторі.

Зазначені критерії можуть використовуватись спільно для інтегральної оцінки інноваційних програм та проектів, проведення їх інноваційно-технологічної експертизи та відбору для державної підтримки, визначення пріоритетних напрямків розвитку науки, технологій та техніки.

Пріоритетні напрями та критичні технології державного рівня повинні відповідати зазначеним критеріям та по можливості носити взаємопов'язаний, комплексний характер, забезпечуючи розширення фронту інноваційного прориву[41].

На перспективу до 2030 р., виходячи з прогностичних технологічних потреб української економіки, оцінок ефективності, необхідно сконцентрувати ресурси на наступній системі інноваційно-технологічних пріоритетів:

1) міждисциплінарні фундаментальні дослідження та довгострокові прогнози (людина та суспільство XXI ст., Формування нової наукової парадигми; фундаментальні основи шостого технологічного укладу та постіндустріального технологічного способу виробництва; становлення ноосфери та сталий розвиток; довгострокові прогнози соціально-економічного, науково-технічного, інноваційного);

2) біотехнологія та біомедицина (створення нових поколінь лікарських препаратів та харчових добавок, сільськогосподарських рослин та тварин, біотехнологічних засобів їх захисту; вилучення корисних компонентів з руд біотехнологічними методами; використання біотехнологічних методів з екологічною метою);

3) новітні нанотехнологічні та інформаційні технології та системи (нанотехнології, фотоніка, оптоінформатика; програмування та моделювання; національні інформаційні системи в галузі медицини, науки, освіти, культури, екомоніторингу);

4) енергозберігаючі технології та відновлювані енергоресурси (принципово нові генератори енергії та засоби її передачі, воднева та геліоенергетика; відновлювані енергоресурси; енергозбереження);

- 5) принципово нові матеріали (композити та пластмаси нових поколінь; кераміка; каталізатори; надтверді та інтелектуальні матеріали);
- 6) системи машин та технологій нових поколінь (нано-технології; робототехнічні комплекси; гнучкі виробничі системи; лазерні, плазмові, мембранні технології),
- 7) нові покоління авіакосмічних технологій, засобів транспорту та зв'язку (нові покоління космічних та літальних апаратів, систем зв'язку, залізничного, водного, автомобільного транспорту);
- 8) нові покоління оборонно-технічних систем та засобів безпеки (нові покоління озброєння, принципово нові технології подвійного призначення)[55].

При обґрунтуванні та коригуванні переліку пріоритетних напрямів та критичних технологій необхідно враховувати перспективні ринкові ніші, де інновації можуть дати найбільший економічний, соціальний та екологічний ефект [54]. На перспективу до 2030 р. такими нішами можуть бути:

виробництво високоякісного, екологічно чистого продовольства на основі розвитку вітчизняного сільського господарства, відродження агропромислового комплексу, скорочення частки імпорту та заповнення вітчизняними товарами основної частини приросту попиту зі збільшенням обсягу реалізації інноваційних продовольчих продуктів до 2030 р. до 20-25 млрд. дол. ;

відродження легкої промисловості та підтримка імпортозаміщення; збільшення обсягу продажів тканин, швейних, трикотажних виробів та взуття;

відновлення вітчизняного виробництва медикаментів та лікарських засобів та проведення активної політики імпортозаміщення та здешевлення ліків, особливо для пенсіонерів та дітей;

випереджальний розвиток виробництва на інноваційній основі інвестиційного обладнання, де спостерігається випереджаюче зростання інвестицій;

прискорений розвиток виробництва та експорту високотехнологічних

товарів та послуг, а також озброєнь для забезпечення модернізації вітчизняної економіки на основі технологій п'ятого та шостого технологічних укладів, а також реалізація військової доктрини;

прорив у галузі енергетики дозволить освоїти нові, екологічно безпечні джерела відновлюваної енергії, значно скоротити питому енергоємність ВВП, радикально покращити енергозабезпечення ЖКГ та населення, підвищити енерговіддачу, здійснити прорив у виробництві, передачі та споживанні енергії;

модернізація транспорту, що має виняткове значення для України. Має бути здійснено в найближчі роки технологічну реконструкцію транспорту на новітній технологічній основі, що відкриває ринкову нішу для інноваційних пріоритетів (особливо транспортного машинобудування) та розвитку міжнародних транспортних коридорів.

Необхідно розробити довгострокову програму освоєння інноваційних ринкових ніш на основі стратегічних пріоритетів, що є найважливішим чинником багаторазового збільшення частки інноваційної продукції та прискорення темпів економічного зростання.

Інноваційна діяльність - підсистема розвитку ринкової економіки, що відрізняється прогностично-стратегічним характером, високим ступенем невизначеності та ризику. Вона потребує особливого законодавчого регулювання, яке формує сприятливий інноваційний клімат [80]. Також важливо внести поправки до чинного законодавства для того, щоб створити більш сприятливі умови для здійснення базисних та покращуючих інновацій.

Основою для вироблення інноваційної стратегії та вибору пріоритетів є довгострокові прогнози науково-технічного та інноваційного розвитку. Необхідно запровадити у практику розробку довгострокових (на 20-30 років) прогнозів науково-технологічного та інноваційного розвитку та його соціально-економічних наслідків, коригуючи та продовжуючи прогнози кожні 4-5 років. Прогнози повинні розроблятися на альтернативній основі вченими та фахівцями (при державному фінансуванні), публікуватися та

доповнюватися галузевими та територіальними прогнозами. На базі прогнозів розробляються довгострокові (на 10-15 років) та середньострокові (на 3-5 років) стратегічні плани та програми розвитку науки, техніки та технологій, спрямовані на освоєння та поширення базисних інновацій як найважливіші складові довгострокових планів та середньострокових програм соціально-економічного розвитку країни. Довгострокові стратегічні плани коригуються та продовжуються кожні 4-5 років, середньострокові програми – щорічно. Узагальнюючі показники (індикатори) стратегічних планів розглядаються та затверджуються законодавчими органами. Вони є орієнтуючими для приватного сектора та обов'язковими для державного сектору та органів виконавчої влади [84]. Довгострокові науково-технічні та інноваційні прогнози та стратегічні плани є вихідною базою для вибору порівняно вузького кола стратегічних інноваційних пріоритетів, які затверджуються та коригуються кожні 4-5 років у вигляді переліків пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки та критичних технологій та користуються прямою та непрямою державною підтримкою. Стратегічні пріоритети реалізуються у вигляді державних цільових науково-технічних та інноваційних програм, що затверджуються Кабінетом міністрів України, та найважливіших інноваційних проектів державного значення. Зазначені програми та проекти відбираються на основі незалежної інноваційно-технологічної експертизи та користуються прямою (бюджетні асигнування) та непрямою (податкові та митні преференції) державною підтримкою.

Фінансування державних інноваційних програм та проектів здійснюється на багатоканальній основі за провідної ролі бюджетних асигнувань у стартовий період освоєння базисних інновацій та переважання позабюджетних інвестицій у період їх поширення. Інновації в неринковому секторі (оборона, управління, фундаментальна наука, культура, освіта, охорона здоров'я, великі екологічні проекти державного значення) здійснюються за рахунок бюджету розвитку, асигнувань на цільові інноваційні програми та найважливіші інноваційні проекти, спеціально створених

державних та регіональних інноваційних фондів та інших позабюджетних. Держава надає підтримку у створенні та діяльності мережі венчурних фондів, які здійснюють фінансування інноваційних проектів малого та середнього бізнесу.

Для залучення приватних інвестицій та інновацій формується високотехнологічна біржа чи аналогічний підрозділ. Здійснюється стимулювання залучення іноземних інвестицій до проектів, які реалізують стратегічні інноваційні пріоритети [91]. Для стимулювання інноваційного освоєння принципово нової техніки та технології держава застосовує податкові та митні преференції: звільнення на нормативний період освоєння принципово нової продукції від податків та митних платежів, виключення витрат на НДДКР та освоєння інноваційної продукції з податкової бази, податкові канікули тощо.

Організаційно-економічне забезпечення реалізації стратегічних інноваційних пріоритетів здійснюється шляхом створення цільових оргструктур:

консорціумів, холдингів, корпорацій, стратегічних альянсів щодо інноваційних проектів та програм;

територіальних зон інноваційного освоєння на базі наукоградів та технополісів;

міжнародних стратегічних технологічних альянсів та транснаціональних корпорацій для реалізації міждержавних інноваційних програм та великих проектів;

мережі інноваційних центрів, інкубаторів, центрів трансферту технологій;

формування національної, регіональних та міждержавних інноваційних систем.

Кадрове забезпечення інноваційних програм та проектів могло б здійснюватися на основі [53]:

- розширення викладання теорії та механізмів інноваційної діяльності

у політехнічних, економічних, юридичних вишах, установах перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, підрозділах з перепідготовки державних службовців та менеджерів;

- підготовки фахівців з комерціалізації технологій та менеджерів інноваційних проектів;

- цільового навчання кадрів за інноваційними програмами та проектами;

- розширення видання підручників та навчальних посібників щодо інноваційної діяльності, створення спеціалізованих освітніх сайтів (порталу) в Інтернеті.

Необхідно послідовно здійснювати у різних формах інтеграцію освіти, академічної та галузевої науки та виробництва за ключовими напрямками інноваційного прориву, що дозволить залучити талановиту молодь до їх здійснення.

Стратегія інноваційно-технологічного прориву реалізується на основі взаємодії та партнерства наступних соціальних суб'єктів [91]:

держава приймає на себе розробку інноваційної стратегії, вибір пріоритетів, формування стратегічних планів, інноваційних програм та проектів, здійснює захист інтелектуальної власності, підтримує експорт інноваційних продуктів та імпорт.

держава фінансує базисні та покращує інновації у державному та неринковому секторах економіки, створює сприятливий інноваційний клімат;

держава реалізує інноваційної стратегії і стає однією з найважливіших функцій.

Підприємці всіх форм власності беруть активну участь у реалізації державної інноваційної стратегії, розробляють та здійснюють за рахунок власних ресурсів корпоративну інноваційну стратегію, виробляють та продають на внутрішньому та зовнішньому ринках інноваційні товари та послуги;

наукові та проектно-конструкторські організації здійснюють розробку

та коригування довгострокових науково-технічних прогнозів, беруть участь у виборі пріоритетів, підготовці стратегічних планів, а також у реалізації інноваційних програм та проектів, формують наукові та конструкторські школи;

громадські наукові, інженерні та молодіжні організації та об'єднання, засоби масової інформації беруть активну участь у виробленні та проведенні інноваційної стратегії, пропаганді її ідей, здійснюють контроль громадянського суспільства за реалізацією стратегічних інноваційних планів, програм та проектів.

Соціально-економічна ефективність реалізації стратегії інноваційно-технологічного прориву знайде вираз у [108]:

переході до інноваційного шляху розвитку економіки країни на основі обраних пріоритетів із створенням адекватної йому наукової, законодавчої та організаційно-економічної бази, формуванням сприятливого інноваційного клімату;

випереджаючий розвиток експорту та зміну його структури на користь готової продукції, скорочення імпорту продовольства, продукції легкої промисловості, медикаментів, інвестиційного обладнання, транспортних засобів за рахунок інноваційного імпортозаміщення;

підвищення частки України у світовому високотехнологічному ринку з 0,3% у 2000 р. до 1,5-2% у 2015 р. та 3-4% у 2030 р. [106];

збільшення попиту економіки на результати наукових досліджень та конструкторських робіт, вітчизняні винаходи, формування нових наукових та конструкторських шкіл світового рівня, підвищення престижу наукової та інженерної праці, скорочення відтоку талановитої молоді за кордон та повернення частини раніше виїхали;

суттєве підвищення реальних доходів населення та зменшення їх диференціації, зростання попиту на висококваліфіковану працю.

Входження України до лідерів у галузі нанотехнологій має бути досягнуто на наступних головних напрямках: [120]

- Завоювання провідних позицій на світових ринках нанотехнологічної продукції.

- Визнання України у світовому нанотехнологічному співтоваристві, у тому числі як міжнародний майданчик для обговорення проблем розвитку наноіндустрії.

- Забезпечення вагомого внеску до світової «скарбнички» знань («генерація нових знань»).

Основні зусилля та ресурси корпорації планується зосередити на досягненні головної для корпорації мети — завоювання Україною лідируючих позицій на світових ринках нанотехнологічної продукції. Однак корпорація повинна приділяти належну увагу всім напрямкам, враховуючи взаємозв'язок між ними.

Виходячи з поставленої головної мети, визначаються основні завдання корпорації – забезпечення комерціалізації розробок наноіндустрії та координація інноваційної діяльності у сфері наноіндустрії.

Для досягнення головної мети та вирішення основних завдань корпорацією використовуються різні інструменти. Корпорація також створює необхідні умови для розширення числа учасників інноваційного процесу, вона не конкуруватиме з комерційними інститутами.

Стратегія діяльності корпорації в реалізації місії та поставлених цілей включає наступні структурні складові:

- Наукове прогнозування (форсайт)формування стратегічних цілей, способів їх досягнення учасників інноваційного процесу.

- Інфраструктурні програми -створення та розвиток інфраструктури, необхідної для генерації наукових знань, підготовки кадрів та комерціалізації технологій, інформаційне забезпечення інноваційних процесів.

- Інвестиційна діяльність (Інвестиційні проекти) - відбір, експертиза та фінансування проектів та програм, що відповідають цілям дорожніх карт, принципи та організація управління проектами [154].

- Освітні проекти (Розвиток системи освіти та підготовки кадрів) -

сприяння розвитку системи підготовки кадрів для інноваційної діяльності, включаючи наукові, технологічні та управлінські кадри, з урахуванням необхідності міждисциплінарного навчання та підготовки.

Популяризація та суспільні комунікації -підвищення суспільної поінформованості про процеси, що відбуваються в наноіндустрії, формування довірного ставлення до продукції наноіндустрії, підвищення привабливості наногалузі як сфери інвестування.

Розвиток ринкових умов та відносин (розкриття ринків) - формування умов та сприяння розвитку (розширенню) ринків збуту нанотехнологічної продукції та інтелектуальних продуктів наноіндустрії з метою забезпечення припливу приватних інвестицій. Сприяння просуванню української нанотехнологічної продукції на світові ринки.

Забезпечення безпеки нанотехнологій та продукції наноіндустрії.активне та випереджувальне проведення робіт, пов'язаних з виявленням та врахуванням усіх факторів безпеки наукових досліджень, випуску та використання (застосування) продукції наноіндустрії [157].

Сертифікація, стандарти та метрологічне забезпечення—сприяння формуванню систем стандартизації, сертифікації та метрологічного забезпечення наноіндустрії.

Участь у вдосконаленні законодавства та виявлення напрямів вдосконалення законодавчої бази інноваційних процесів у наноіндустрії, проведення заходів, вкладених у зниження (усунення) існуючих законодавчих бар'єрів і протиріч.

Міжнародне співробітництво та розвиток міжнародної взаємодії в науковій, комерційній та інвестиційній сфері, просування української нанопродукції на міжнародні ринки, участь корпорації у діяльності міжнародних організацій, формування позитивного образу України, як одного з основних учасників світового інноваційного процесу.

Створення міжнародного майданчика для обговорення проблем та перспектив розвитку наноіндустрії, створення та розвиток умов України для

обговорення глобальних наукових, технічних і екологічних проблем наноіндустрії, проведення відповідних заходів на постійній основі.

У разі, якщо правлінням корпорації затверджено рішення про фінансування проекту у сфері нанотехнологій за рахунок коштів корпорації, корпорація здійснює моніторинг реалізації такого проекту з метою контролю за ефективністю використання виділених коштів. Моніторинг реалізації проектів у сфері нанотехнологій здійснюється на основі збору та аналізу звітності про хід їх реалізації, що подається до корпорації юридичними особами, яким надано фінансову підтримку за рахунок коштів корпорації, та керуючими компаніями відповідних пайових інвестиційних фондів [159]. Юридичні особи, які отримали фінансову підтримку за рахунок коштів корпорації, а також керуючі компанії відповідних пайових інвестиційних фондів щорічно в строки, встановлені наглядовою радою корпорації, подають звіт про хід реалізації зазначених проектів за формою, затвердженою правлінням корпорації, а також звіти про надходження та використання коштів корпорації на реалізацію проектів корпорації.

Звіти про результати моніторингу реалізації проектів у сфері нанотехнологій надаються правлінням корпорації до наглядової ради. Фінансування проекту у сфері нанотехнологій за рахунок коштів корпорації припиняється на підставі рішення правління корпорації за наявності рекомендацій, науково-технічної ради корпорації про доцільність припинення фінансування, проекту у сфері нанотехнологій [152].

Таким чином, проведення інноваційної політики буде сприяти:

організаціям різних галузей промисловості, включаючи оборонно-промисловий комплекс, у розробці та виробництві високотехнологічної промислової продукції;

забезпеченню просування на внутрішній та зовнішній ринки та реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках високотехнологічної промислової продукції, а також пов'язаних зі створенням цієї продукції товарів та результатів інтелектуальної діяльності;

участі у реалізації державної політики у галузі військовотехнічного співробітництва України з іноземними державами та державної програми озброєння;

залученню інвестицій у організації різних галузей промисловості, включаючи оборонно-промисловий комплекс, зокрема у сфері створення конкурентоспроможних зразків високотехнологічної промислової продукції, включаючи продукцію військового призначення;

здійсненню в інтересах організацій різних галузей промисловості, включаючи оборонно-промисловий комплекс, рекламно-виставкової та маркетингової діяльності, участь в організації та проведенні виставок (показів) зразків продукції цивільного, військового та подвійного призначення на території держави та за її межами;

сприянню організаціям різних галузей промисловості, включаючи оборонно-промисловий комплекс, у проведенні прикладних досліджень з перспективних напрямів розвитку науки і техніки та у впровадженні у виробництво передових технологій з метою підвищення рівня вітчизняних розробок високотехнологічної промислової продукції, скорочення термінів та вартості її створення;

сприянню діяльності організації, що є державним посередником під час здійснення зовнішньоторговельної діяльності щодо продукції військового призначення;

здійсненню інших функцій відповідно до законів держави і рішень

3.3. Шляхи удосконалення економічного державного регулювання інноваційною діяльністю

Розвиток промислової інтеграції є об'єктивний економічний процес, пов'язаний, з одного боку, з громадським поділом праці та її спеціалізацією, з другого - необхідністю взаємодії між спеціалізованими галузями і видами промислового виробництва.

На основі теоретичних підходів різних учених будемо використовувати наступне визначення поняття «інтеграція», яке відображає об'єктивність соціально-економічних процесів, що відбуваються на сучасному етапі розвитку суспільства.

Інтеграцією є створення нової більш загальної надсистеми, що утворюється з урахуванням об'єднання низки підсистем, взаємодіючих між собою при просуванні продукції до кінцевого споживача. У цьому відбувається об'єднання деяких спільних функцій, вирішуються загальні завдання, розробляється стратегія та спільні програми розвитку, що у результаті призводить до повного чи часткового організаційного злиття [33].

Вирішальне значення при організації інтегрованого формування мають мотиви та фактори, що впливають на способи інтеграційної взаємодії.

Сукупна дія технологічних, економічних, соціальних та організаційних факторів створює такі умови, за яких виробництво промислової продукції може забезпечувати розширене відтворення

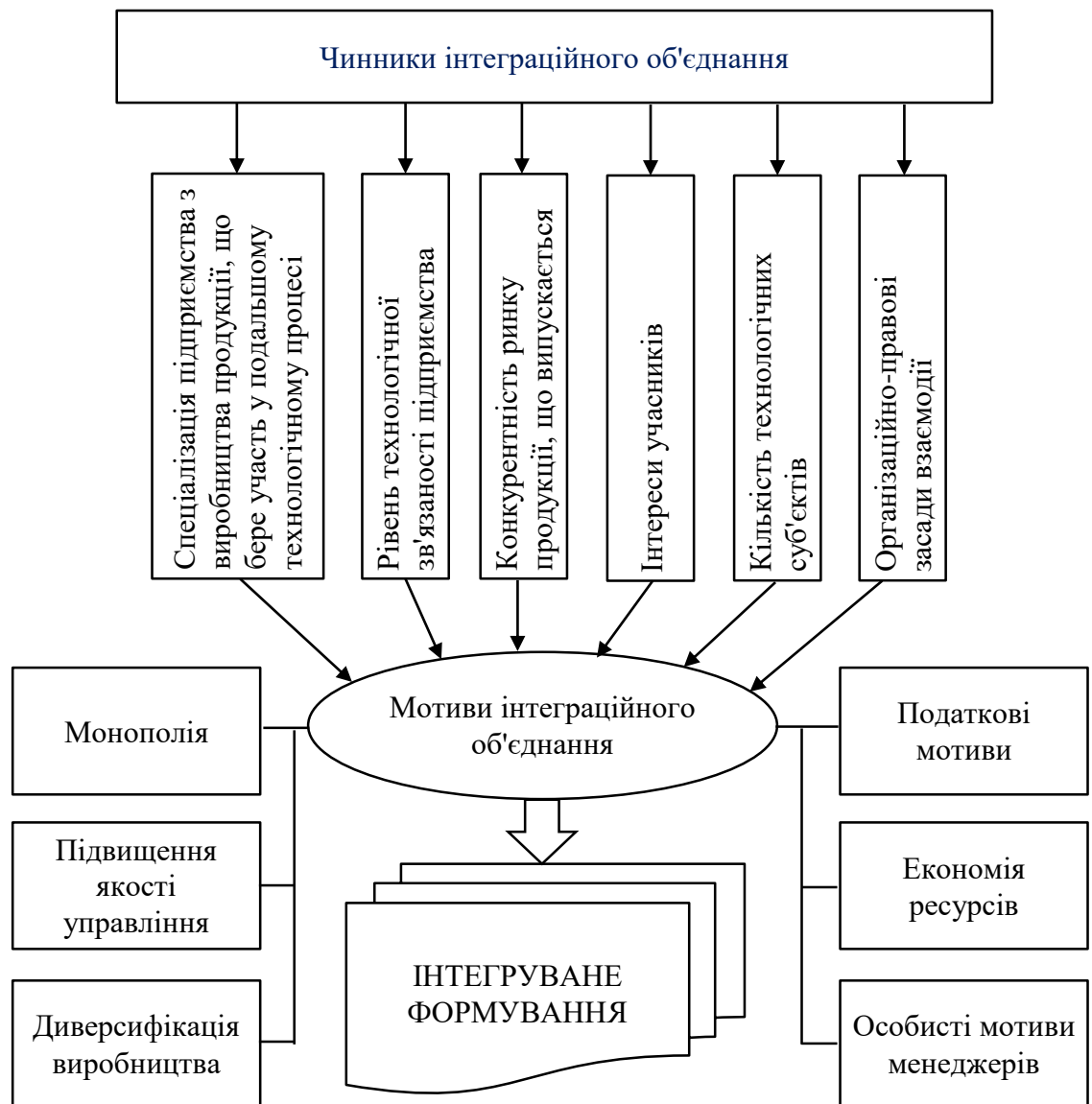

Рис. 3.3. Фактори та мотиви, що впливають на способи інтегрованої взаємодії

На основі концептуальних підходів до оцінки ефективності інтегрованих структур виділимо джерела підвищення ефективності інтеграційної взаємодії, які узагальним у табл. 4.

Таблиця 3.2..

Концептуальні підходи до оцінки ефективності інтеграції [50, 84]

Підходи до оцінки ефективності	Джерела підвищення ефективності інтеграційної взаємодії
1. Заснований на теорії трансакційних витрат	Специфічні активи взаємодіючих підприємств, тобто конкретні характеристики ресурсного потенціалу (основних засобів, кадрів, ноу-хау), забезпечення ефективності концентрації
2. Заснований на забезпечення конкурентних переваг	Підвищення якості та зниження ціни продажу виробу нарощування інноваційного потенціалу, достатність, виробничих та збутових потужностей; наявність довгострокової стратегії діяльності.
3. Підхід, що акцентує потенціал взаємовигідних довгострокових відносин	Розвиток реальних внутрішньофірмових зв'язків, включаючи обмін ресурсами; наявність загальної системи всередині корпоративного планування та кількісно визначених цільових завдань для учасників корпорації; розвиток системи перехресного володіння акціями усередині групи; нарощування інвестиційного потенціалу та підтримка у конкурентоспроможному стані виробничого апарату; оптимізація ролі банку в інтегрованій структурі
4. Заснований на теорії фінансового менеджменту	Синергічний ефект; операційна» економія на основі усунення дублювання управлінських функцій; економія у зв'язку із зростанням обсягу виробництва; економія на податкових платежах; ефективні засоби використання нових активів; можливість використання тимчасово вільних грошових фондів; диверсифікація; залучення позикових коштів; перехід вигоди від власників боргових зобов'язань до акціонерів; інформаційний ефект злиття
5. Пов'язаний зі специфікою взаємодії акціонерів та керуючих	Використання на користь учасників цінних управлінських технологій центральної компанії; повнота, прозорість та демократичність системи відображення» інтересів учасників та акціонерів у корпоративних планах, програмах.
6. Підхід з акцентом на "феномен головних банків"	Тісні зв'язки з банками дозволяють підприємствам краще орієнтуватися на фінансовому ринку; прогнозування фінансових потоків; оптимізація фінансово-економічної політики

Критерієм оцінки, будь-якого інтегрованого формування є синергічний ефект. На основі розгляду особливостей організаційно-економічних

трансформацій у сучасній економіці важливо виявити, що інтеграційна тенденція на мікрорівні стає дуже помітною за рахунок інкорпорування базових підприємств із постачальниками сировини, матеріалів, кредитно-фінансовими установами, виробниками аналогічної продукції щодо скоординованої «горизонтальної» політики на ринках. Оцінюючи процес створення інтегрованих структур, можна стверджувати, що щодо паливно-енергетичного комплексу, деяких інших галузей (атомна енергетика, зв'язок, оборонна промисловість), окремих унікальних виробництв, холдинги навколо основних конструкцій держави може вважатися виправданою, оскільки вона дозволяє зберегти керованість у ланці «підприємство — об'єднання» в рамках традиційних господарських зв'язків та запобігти розпаду унікальних виробничо-технологічних комплексів [91].

Іншим напрямом формування інтегрованих структур управління в реальному секторі економіки стало створення об'єднань підприємств на основі ініціативи господарюючих суб'єктів мікроекономічного рівня, коли держава не грала, принаймні формально, спрямовуючої ролі. Основними передумовами для такої інтеграції стала потреба багатьох приватизованих підприємств у капіталі та керуючому вплив організаційних структур, що виникла через руйнування колишніх господарських зв'язків, і навіть необхідність накопичення у фінансовому секторі економіки ресурсів для диверсифікації своєї діяльності за досить високому рівні-концентрації виробництва, досягнутому дореформений період.

У таблицях 4 та 5 представлені класифікації передумов інтеграції залежно від факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. Слід зазначити, що з класифікації розглядалися основні, найпоширеніші мотиви об'єднання. Показники середовища розглядалися незалежно від стану економіки (ринкова, перехідний до ринкових відносин період). Аналіз даних таблиць дозволяє зробити висновок, що до об'єднання підприємства «підштовхують» переважно фактори зовнішнього середовища.

Таблиця 3.3.

Вплив факторів середовища на мотиви інтеграції [109]

Характеристики зовнішнього середовища	Передумови та мотиви інтеграції	Вигляд інтеграції
1	2	3
<i>Кон'юнктура</i>		
Наявність та зростання конкуренції	1. Отримання синергетичного ефекту з допомогою зростання ринкової могутності (мотив монополії) 2. Прагнення взаємодоповнюваності в області НДДКР 3. Прагнення отримати стратегічні переваги у збуті чи постачанні 4. Прагнення підвищення значимості економіки, статусу (перед інвесторами, партнерами). Поліпшення ділового іміджу. 5. Прагнення визнати поділ сфер впливу 6. Можливість консолідувати інвестиційні ресурси 7. Захист від конкуренції, 8. збільшення частки ринку, зниження витрат на розробки, виробництво та просування	Горизонтальна Усі Вертикальна Усі Усі Усі Горизонтальна
Коливання ринкової кон'юнктури	Можливість легко переключитися на випуск продукції, що користується попитом	Горизонтальна
Конкуренція через сировинні бази	Закріплення сировинних джерел	Вертикальна
Зростання цін на сировину, матеріали, комплектуючі, рекламу, товарорух та ін.	Економія, зумовлена масштабами діяльності	Вертикальна, горизонтальна
Зростання попиту	Прагнення завоювати велику частку ринку, надії на поточні прибутки	Горизонтальна
Зміни, коливання попиту	Можливість проведення гнучкої асортиментної політики відповідно до коливань та змін попиту',	Комбінована

Зближення принципово різних секторів економіки	Диверсифікація, можливість збільшити прибуток, розширення сегментів ринку •	Вертикальна, діагональна
Ризики, падіння попиту, ціни продукції	Диверсифікація виробництва	Усі
Ризики	Зниження ризиків нереалізації продукції, непоставки сировини та ін.	Вертикальна, діагональна
Невизначеність зовнішнього середовища	Прагнення забезпечити стабільність за умов мінливих ринків	Горизонтальна
Надлишок пропозиції	Прагнення забезпечити стабільність за умов мінливих ринків	Горизонтальна, вертикальна
<i>Структура галузей економіки, характеристика ринків</i>		
Сильна концентрація виробництва та монополізація ринків	Реструктуризація промисловості.	Усі
Особлива роль для бюджету платежів та внесків від галузі, важливість галузі для держави	Контроль держави над діяльністю підприємств, отримання платежів до бюджету. Збереження керованості життєво важливими галузями. Збереження керованості в ланці «підприємство-об'єднання» в рамках традиційних господарських зв'язків, запобігання розпаду унікальних виробничо-технологічних комплексів	Усі
Неконкурентоспроможність галузей, підприємств, депресивний стан окремих секторів економіки	Прагнення посилити ринкову міць. Захисна реакція мікрорівня	Усі
<i>Регіональна економіка</i>		
Регіоналізація економіки, здобуття самостійності регіонами	Прагнення зберегти регіональні галузеві комплекси, забезпечити виживання підприємств регіону	Усі
<i>Інституційне середовище</i>		
Зростання трансакційних витрат	Зниження трансакційних витрат	Вертикальна

Руйнування господарських зв'язків. Труднощі пошуку партнерів та формування стабільної та ефективної системи контрактів з постачальниками та посередниками. Монополізм постачальників	Необхідність відновлення зруйнованих зв'язків та структурної перебудови виробництва. Надія на узгодженість дій під час виробничої кооперації. Прагнення стабільності зв'язків. Прагнення «прив'язати» постачальників, споживачів, партнерів, можливість безпосередньо впливати на партнерів. Захист від монополізму постачальників Потреба керуючого впливу організаційних структур. Скорочення трансакційних витрат та інших витрат	Вертикальна, діагональна
Складність пошуку компромісів із природними монополіями	Скорочення трансакційних витрат та виробничих витрат	Ар'єргардна
Відсутність, неповнота, низька якість інформації	Скорочення трансакційних витрат	Усі
<i>Економічні умови</i>		
Інфляція, неплатежі, скорочення бюджетного фінансування	Можливість знизити потребу в оборотних коштах, перейти на внутрішні взаєморозрахунки	Усі
Інвестиційна криза	Потреба капіталу	Усі
<i>Несприятливі умови ведення бізнесу, ускладнення «правил гри»</i>		
Наявність значного податкового навантаження та (або) його зростання	Прагнення знизити податкове навантаження	Усі
Висока вартість виведення надлишкових основних фондів	Комбінування взаємодоповнюючих ресурсів, можливість використання надлишкових фондів	Усі
Загроза банкрутства, кризи	Прагнення забезпечити стабільність, виживання, запобігти кризі	Усі
Висока значимість добрих відносин із органами влади. Міцні позиції бюрократичного апарату	Прагнення зміцнити зв'язки з місцевими органами влади. Надія на полегшення відстоювання інтересів у державних інстанціях. Прагнення легально використати механізми вдосконалення майнових відносин	Усі
<i>Макроекономіка</i>		

Глобалізація економіки	Прагнення забезпечити стабільність за умов мінливих ринків. Отримання синергетичного ефекту з допомогою зростання ринкової могутності (мотив монополії)	Усі

Таблиця 3.4.

Вплив показників внутрішнього середовища підприємства на передумови інтеграції [121, 123]

Характеристики зовнішнього середовища	Передумови та мотиви інтеграції	Вигляд інтеграції
Неефективність управління	Підвищення якості управління, усунення неефективності	Усі
Наявність зайвих, надлишкових ресурсів (фондів та ін.)	Можливість використання надлишкових ресурсів, комбінування взаємодоповнюючих ресурсів	Усі
Можливість придбати підприємство (на аукціоні тощо). Вільні кошти	Спекулятивні цілі (можливість перепродати дорожче). Мотив продажу «вразкид»	Усі
Можливість придбати підприємство (на аукціоні тощо). Вільні кошти	Прагнення взяти під контроль фінансові потоки, поточні прибутки, збільшити додану вартість	Усі
Слабкість позиції керівництва регіоні, галузі	Прагнення підвищити політичну вагу керівництва. Особисті мотиви менеджерів	Усі

Серед мотивів інтеграції промислових інтегрованих груп виділяються:

- забезпечення гарантованих умов постачання сировини та збуту продукції,
- зниження витрат,
- зростання завантаження обладнання, компенсація бізнес-ризиків, підвищення технологічного рівня.

Змінилися критерії формування інтегрованих структур (на відміну від колишніх фінансово-промислових груп):

Технологічна та фінансово-економічна доцільність приєднання нових активів (підприємств);

- значно вищий рівень корпоративного контролю дочірніх структур (75% і від);

- організаційно-правова трансформація (у тому числі злиття, консолідація в рамках та між холдингами, перехід на єдину акцію в холдингах та ін.) [128].

Якщо раніше учасниками всього циклу впровадження науково-технічних розробок була лише держава, то тепер у інноваційному циклі виникла багато-суб'єктність. З'явився власник ноу-хау в особі винахідника, комерційної чи державної структури. Необхідною ланкою став маркетинг. Ініціатором та менеджером всього інноваційного процесу виступає інноватор, який представляє переважно приватний капітал. Найважливішими компонентами інноваційного ринку є венчурний капітал та інноваційний продукт. Як правило, науково-технічна розробка в чистому вигляді ще таким не є. Її нові властивості мають бути переконливо підтвержені, юридично закріплені. Найголовніше ж, має бути визначена практична користь ноу-хау, найчастіше у вигляді можливого прибутку. Тільки після цього можна говорити про інноваційний продукт.

Таким чином, інноваційний процес - це зовсім не продовження, а тим більше не частина циклу науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок. Це абсолютно самостійна діяльність з реалізації інноваційної політики. Більше того, до її учасників висуваються зовсім інші вимоги, ніж до вчених-розробників.

Доводиться про це говорити, оскільки є спроби деяких державних науково-технічних структур оголосити інноваційну діяльність своєю «заповідною територією». Усе це є наслідок однієї з ключових проблем інноваційної політики в Україні – заплутаності функцій і відносин між її суб'єктами;

При цьому є ряд функцій з виявлення, представництва інтересів, реалізації потреб малих та середніх інноваційних підприємств, які зараз залишаються, по суті, низькими. І тут було б дуже корисним, організаційне об'єднання зусиль державних та громадських структур, що працюють на інноваційному напрямі[141].

Зокрема, однією з проблем є податкові пільги для інноваційних підприємств. Влада намагається, з податкової практики податкові пільги вилучити. Справді, багато економічних суб'єктів користувалися пільгами безконтрольно і незаслужено, але це зовсім не підстава, щоб цей інструмент економічного регулювання взагалі вивести з ужитку. У всьому світі інноваційна активність «стимулюється різними пільгами та преференціями, які є абсолютно необхідними при освоєнні наукомісткої продукції. Як показало дослідження, влада багатьох країн діє гнучко, вибірково у вигляді відстрочок, податкових кредитів, прискореної амортизації.

В Україні її налічується приблизно 11-12 тисяч малих підприємств, які можна зарахувати до інноваційних. У податковому плані вони, як то кажуть, «погоди не роблять», але ці підприємства багато в чому визначають особу української економіки в ХХІ столітті [106].

У свою чергу, інноваційний бізнес орієнтований якраз на постійну розробку та реалізацію на ринку нового товару: Розроблена інновація дозволить позбутися негативних наслідків стресу та тривалий час зберігати працездатний стан керівникам та співробітникам будь-якої компанії. Таким може бути інноваційний бізнес.

Інноваційний бізнес унікальний і одночасно складний тим, що включає всі інші сфери підприємницької діяльності: виробництво, торгівлю, менеджмент, маркетинг. Акумулюючи всі ці галузі, інноваційний бізнес, з одного боку, використовує весь національний потенціал цих галузей, з іншого боку, вбирає всі можливі проблеми цих сфер [142].

Інноваційний бізнес привабливий для бізнесмена з таких причин:

по-перше, він покликаний удосконалювати діяльність усіх інших сфер підприємництва (без інноваційної складової будь-якого бізнесу вкрай складно конкурувати);

по-друге, орієнтований на конкретні потреби покупця;

по-третє, завжди має актуальний і змагальний характер.

За всієї своєї привабливості малий інноваційний бізнес на етапі має серйозні проблеми, які ми спробуємо позначити нижче.

Згідно зі статистичними даними, частка інноваційного підприємництва у загальній структурі бізнесу України варіює, за різними оцінками, від 1,4 до 3,5%. При цьому всі тільки й говорять про потужний інноваційний потенціал країни.

Не менш важлива проблема фінансового характеру – інфляція. Загальновідомо, що останнім часом намітилися деякі поліпшення щодо цього, проте на інноваційному бізнесі дуже позначається будь-яка зміна. Кожен інноваційний цикл (від початкової стадії до розвиненого підприємства) займає в середньому 3-5 років. За цей час початкове бізнес-планування виявляється «застарілим». Постійні зміни не дозволяють з точністю передбачити, наприклад, виробничі витрати [149].

Ми вважаємо, що представницька та надійна інформація про стан, проблеми та тенденції розвитку малих інноваційних підприємств науково-технічної сфери є необхідною умовою інноваційного розвитку. Наявна офіційна статистика через обмеженість використовуваних показників, частково їх невизначеності, не дозволяє мати навіть статичну картину такого положення в регіональному масштабі. Якщо ж говорити про динаміку процесів, то вирішити це питання можна лише через соціологічний моніторинг малих інноваційних підприємств науково-технічної сфери.

Таким чином, малі інноваційні підприємства науково-технічної сфери мають певну виробничо-технічну базу, яка щорічно збільшується. Разом з тим більшість з них не може обійтися без оренди виробничих площ та обладнання

у великих підприємств. Однією з істотних якостей малого інноваційного підприємства є володіння та використання тієї чи іншої інтелектуальної власності. Загальна картина по малим інноваційним підприємствам така, що у середньому одне підприємство припадало по 4,8 одиниці різних видів інтелектуальної власності [32].

В ході дослідження визначено заходи та шляхи вирішення проблем малого інноваційного бізнесу.

По-перше, для вирішення проблеми відсутності правової основи необхідно розробити законодавчу базу, що включає визначення понять «інновація» і «інноваційна діяльність».

По-друге, щоб інноваційна сфера викликала зацікавленість підприємців, необхідно створити конкуренцію, яка можлива лише за хороших фінансових стимулів. Як можливі заходи можна назвати: зниження мит на обладнання; вирішення митних проблем; запровадження пільг з податку на рибуток. Такі заходи можуть стимулювати малий інноваційний бізнес.

По-третє, підготувати кваліфікованих керівників інноваційних проектів можна, тільки це вимагатиме часу та витрат: дієвим буде відкриття нових ІТЦ при вишах. Крім того, проблему браку знань та досвіду можуть вирішити бізнес-інкубатори.

По-четверте, для оздоровлення фінансових механізмів інноваційної діяльності слід розробляти нові венчурні програми фінансування. Як завдання потрібно усвідомити і необхідність створення великої кількості ІТЦ, технопарків та бізнес-інкубаторів, які можуть реально підтримати малий бізнес.

По-п'яте, проблеми інноваційного бізнесу це проблеми малого бізнесу взагалі. Тут діє вічне протистояння влади та бізнес-спільноти. Отже; змінювати, ситуацію-(економічний фон), потрібно системно і доопрацьовувати законодавчу базу, та знижувати податкові навантаження. Зрозуміло, що. поліпшення загальних економічних умов для розвитку малого

бізнесу сприятиме зростанню кількості та якості інноваційного бізнесу [34].

У процесі формування національної інноваційної системи особливе місце займають взаємовідносини двох сторін при управлінні інноваційними проектами. До першої сторони: відносяться структури, що відповідають за реалізацію національної інноваційної політики, які у рамках пріоритетів інноваційного розвитку, створюють умови для інноваційної діяльності малих підприємств. Такі структури з певною мірою умовності називатимемо такими, що замовляють. Друга сторона представляє малий, бізнес, що називається виконавцем інноваційних проектів

В процесі взаємодії сторін можуть виникати проблеми на усіх етапах життєвого циклу інноваційного продукту. Захист інтересів малого бізнесу також на сьогодні представляє серйозну проблему. Узагальнення практичного досвіду в цій сфері діяльності дозволило виявити ряд актуальних завдань, що вимагають рішення:

- розробка механізму формування складу мотиваційного пакету;
- вибір і формалізація методу управління науково-дослідними і дослідно-конструкторськими роботами;
- формування процедур розподілу НІОКР між організаціями-співвиконавцями робіт;
- оптимізація, процедур організації виконання НІОКР' і формування кооперації співвиконавців;
- побудова процедури, розподіли замовлень по підрозділах організації [55].

Ефективна організація виконання НІОКР можлива при використанні наступних стратегій :

- унеможливлення виникнення безвиході в ході виконання робіт для типового інтервалу діяльності , організації на етапі планування розподілу ресурсів;
- мінімізація числа тупикових ситуацій, їх своєчасне виявлення і

відновлення нормального виконання робіт.

Причому необхідно вибрати таку стратегію управління обмеженими ресурсами при виконанні НДР, при якій досягається на типовому інтервалі найбільша ефективність науково-виробничої діяльності організації.

В. загальному випадку перша стратегія управління НДР, що принципово виключає виникнення тупикових ситуацій, як правило, не дозволяє виконати роботи у встановлені терміни, не забезпечує високої міри використання ресурсів організацій і вимагає значні витрати на реалізацію. Крім того, стохастичний характер апріорної інформації про виконання робіт не дозволяє використати стратегії управління в реальному часі. Тому вибір найкращої стратегії управління НДР пов'язаний, в основному, з мінімізацією числа конфліктних ситуацій, розробкою ефективних алгоритмів розпізнавання безвиході і виходу з них [119].

Таким чином зробимо наступні висновки:

1) залежно від соціально-економічної і наукової значущості інноваційних проектів, що забезпечують освоєння і випуск конкурентоздатної наукомісткої продукції, що має високий потенціал ринкової реалізації, необхідно використати різні форми прямої державної підтримки :

- пряме державне цільове фінансування НДР;
- надання державних субсидій на відшкодувальній і безвідплатній основі; надання державних кредитів на розробку і освоєння (по низькій процентній ставці або безвідсотковій), або відшкодування сум виплат по відсотках за кредит, що надаються комерційними банками;
- надання державних гарантій для залучення кредитних ресурсів приватних кредитних установ;
- пайове, спільно із регіонами і приватним сектором, фінансування стратегічно важливих для національної економіки проектів.

2) Паралельно необхідно здійснити комплекс заходів непрямого стимулювання наукових досліджень і розробок в державному і приватному

секторах. У цих цілях: переглянути Податковий кодекс і ввести особливий (пільговий) режим оподаткування на прибуток шляхом встановлення нижчих ставок:

- при цьому зниження податку на прибуток тісно пов'язувати з досягнутим підприємствами рівнем інноваційної активності;
- здійснити заходи зі стимулювання та оновлення що швидко застарівають не лише фізично, але і морально, основних фондів і наукового устаткування, використовуваних при проведенні НДР, і розробити принципи їх прискореної амортизації;
- розширити пільги з податку на додану вартість для наукових організацій і підприємств, незалежно від форм власності;
- сприяти формуванню ринку приватного венчурного (ризикового) капіталу і інших позабюджетних фондів як специфічного ринкового фінансового механізму підтримки перспективних напрямів наукомісткого бізнесу;
- створити сприятливі умови для кредитних установ і страхових компаній, в т.ч. працюючих у рамках корпоративних структур в цілях фінансування інновацій і страхування кредитних ринків, пов'язаних з освоєнням інноваційної продукції;
- встановити в зарубіжних кредитних лініях квоти для закупівлі устаткування в цілях реалізації високоефективних НДР і інноваційних проектів під гарантії держави, а також ліцензій на високоефективні технології, ноу-хау і програмне забезпечення для розробки і освоєння виробництва новітньої продукції;
- забезпечити зовнішньоекономічну підтримку, що передбачає створення умов для формування спільних з іноземними партнерами інституціональних структур з випуску вітчизняної наукомісткої продукції і реалізації її на зовнішньому ринку;
- інтенсифікувати рекламну діяльність для вітчизняних інновацій за

кордоном; продовжити вдосконалення виставково-ярмаркової роботи, входження в міжнародні інформаційні системи для обміну інформацією по інноваційних проектах.

3) В цілях забезпечення ефективного використання державних фінансових ресурсів, що виділяються на розробку і реалізацію інноваційних проектів, необхідно створити механізм багаторівневої науково-технічної експертизи, розробити методики оцінки конкурентоспроможності інноваційних підприємств і оцінки підприємницького ризику в інноваційній діяльності.

4) Для розширення пропозицій на ринку науково-технічної продукції слід здійснити:

- інвентаризацію науково-технічних результатів і інтелектуальної власності, створеної за участю державного фінансування;
 - розробку методів економічної оцінки інтелектуальної власності, у тому числі науково-технічних результатів; оцінку інтелектуальної власності і включення її до складу нематеріальних активів підприємств і організацій інноваційної сфери;
 - реєстрацію інноваційних розробок, продуктів і технологій регіональними органами з включенням їх у відповідну загальноукраїнську базу даних;
 - налагодити облік статистичної інформації про ринок товарів і послуг.
- Окрім вказаних заходів необхідно:
- підвищити відповідальність регіонів за формування регіональної інноваційної інфраструктури і розробити типові вимоги до ринкової інфраструктури інноваційної діяльності регіону;
 - здійснити реструктуризацію науково-технічної сфери з урахуванням реальної інноваційної активності науково-технічних організацій і їх спеціалізації, що фактично склалася;
 - інтегрувати частину вузькоспеціалізованих галузевих наукових і

проектних організацій, що ведуть наукові дослідження і розробки в інтересах переважно одного замовника, в єдину науково-промислову структуру;

- акціонувати галузеві науково-дослідні і проектні організації, що ведуть широкий профіль досліджень, і передати контрольний пакет акцій, що належить державі, підприємствам, що є замовниками цієї організації; реструктуризувати частину галузевих науково-дослідних і проектних інститутів в інжинірингові фірми з розвиненою маркетинговою і комерційною інфраструктурою з подальшим їх акціонуванням.

З метою зниження інвестиційного ризику необхідно забезпечити вдосконалення нормативно-правової бази ринку науково-технічної продукції. Основними напрямками вдосконалення законодавства в цій сфері є:

по-перше, правова охорона інтелектуальної власності;

по-друге, стимулювання процесів створення і використання об'єктів інтелектуальної власності. Необхідно також скоротити кількість і розміри держмит за послуги патентних служб;

по-третє, припинення неконтрольованої передачі вітчизняної науково-технічної продукції за кордон.

5) Формування НІС вимагає розробки механізму, що дозволяє визначати зміну ефективності роботи науково-дослідної організації (НДО). Автором запропоновано ефективність використання інтелектуального капіталу НІО визначати синтезом динамічної структури дій з багатофункціональною ієрархічною системою управління її діяльністю. Чим вище мотивованість наукового колективу, тим оптимальніше організація і хід виконання НДР. Крім того, велике значення мають зовнішні чинники (зокрема, органи виконавчої влади). Таке ділення, у відомому сенсі, умовне, оскільки є зв'язок між зовнішніми і внутрішніми чинниками.

Висновки до третього розділу

Таким чином, у третьому розділі, на основі проведеного дослідження визначено, що:

1) одним із провідних стратегічних пріоритетів нашої країни є формування національної інноваційної системи. Тим не менш, як показує проведений аналіз, ринкові інноваційні механізми в Україні поки що належним чином не створені; більш того, деякі існуючі економічні реалії несприятливі для інноваційної діяльності: так, бюджетне та податкове законодавство обмежують доступ малого бізнесу до необхідних ресурсів, перешкоджають державній підтримці венчурних проектів через їх принципово високоризиковий характер.

2) Сьогодні підтримка інноваційної діяльності різних суб'єктів підприємництва має стати одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері інновацій.

В Україні її основна частина досліджень проводиться у державному секторі, тоді як застосовуватися отримане знання має переважно у приватному секторі. Розвинені країни вирішують цю проблему на основі приватного партнерства (ПДП), механізми якого вже довели свою ефективність. В Україні існують окремі приклади використання цих механізмів, але практично проблеми законодавчого, адміністративного і психологічного порядку заважають розвитку успішного партнерства.

Україні необхідно шукати власний шлях інноваційного розвитку з урахуванням світового досвіду та глобальних тенденцій, оскільки не існує двох однакових варіантів та єдиного «правильного» шляху. Інноваційний прорив України має будуватися не так на абстрактній концепції, але в природному продовженні загальних конкурентних переваг країни загалом.

Інституційний аналіз формування національної інноваційної системи, проведений в дисертації, дозволив виявити низку принципів, на яких має

будуватися державна; інноваційна політика загалом:

1. Підприємницький корпус українських товаровиробників, зайнятий в інноваційній сфері, зробив би честь високорозвиненій країні. У структурній перебудові економіки він має стати необхідною точкою опори. Вкрай важливо не зруйнувати створене роками напруженої праці, не перекрити можливості розвитку малих інноваційних підприємств недалекою податковою політикою, ігноруванням заходів, широко апробованих світовою практикою.

2. Інноваційний розвиток не може бути забезпечений виключно за рахунок бюджетного фінансування – треба враховувати, що високотехнологічні галузі є, як правило, капіталомісткими. Кошти, що виділяються державою, можуть бути каталізатором інноваційних процесів, який переконує приватний бізнес у серйозності його намірів. Істотні обсяги співфінансування інноваційних проектів перебувають у руках приватних компаній.

3. Практика багатьох зарубіжних країн показує, що надмірна регламентація інноваційної діяльності з боку держави зазвичай призводить до провалу проектів, що здійснюються спільно з приватним бізнесом. Повинна здійснюватись децентралізація державної підтримки та формування мережі інститутів розвитку.

Державі слід диверсифікувати напрями стимулювання інноваційної активності, розширюючи підтримку найбільш ефективних проектів. Інноваційна діяльність відрізняється високим ступенем невизначеності та ризику, великими термінами реалізації та окупності великомасштабних проектів (наприклад, в галузі авіаційної, ракетно-космічної- і військово-морської техніки до 10 років і більше) при явно меншій рентабельності вкладень порівняно з паливноенергетичним комплексом, тому найважливіший принцип побудови системи, фінансування інновацій – множинність джерел, гнучкість і адаптивність до соціально-економічного контексту, що швидко змінюється.

До таких можуть бути, віднесені:

- бюджетні асигнування виділені на державному і регіональному рівнях;
- кошти спеціальних позабюджетних фондів фінансування НДДКР, утворені підприємствами;
- галузевими групами та регіональними органами управління, власні кошти підприємств та компаній, включаючи прибуток від виробничої діяльності та різних фінансових операцій, амортизаційні відрахування;
- інші прибутки.

Важливо, щоб фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетних коштів здійснювалося у руслі, що проводиться державною інноваційною політикою, і призначалося як для вирішення великомасштабних науково-технічних проблем, так і для підтримки малого та середнього інноваційного підприємництва.

4. Стратегічно значущі напрями інвестицій – розвиток економічної та соціальної інфраструктури з метою усунення інфраструктурних обмежень зростання, формування інноваційного доробку у галузі фундаментальних наукових досліджень та прикладних науково-технічних розробок, впровадження (комерціалізація) інновацій.

За результатами дослідження інституційних аспектів національної інноваційної системи визначено такі найбільш актуальні проблеми, що стримують її формування в Україні:

- недостатня ефективність системи генерації знань з метою комерціалізації (академічна, галузева та наука ЗВО);
- нерозвиненість правил та механізмів передачі прав на інтелектуальну власність для комерціалізації;
- відсутність навичок та культури інноваційного підприємництва та низький рівень залучення приватного капіталу та підприємницького ресурсу до інноваційних проектів;

- недостатність фінансування інноваційних проектів на «початковій» стадії;
- нездатність банківського сектора здійснювати довгострокове кредитування НДР та підготовку серійного виробництва високотехнологічної продукції під прийнятні для промисловості відсотки;
- нерозвиненість вітчизняного фондового ринку, орієнтованого переважно обслуговування паливно-енергетичного комплексу країни;
- відсутність ефективної інфраструктури комерціалізації результатів досліджень та розробок, зокрема, можливостей використання виробничого та лабораторного обладнання малими інноваційними підприємствами;
- високі адміністративні бар'єри на вхід ринку поставок інноваційних продуктів великих компаній;
- слабка координація органів влади та інституцій розвитку інноваційної системи;
- низький рівень поінформованості про вжиті заходи щодо стимулювання інноваційного розвитку та успішного досвіду інноваційної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дослідженні запропоновано вирішення актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення державного регулювання інноваційної діяльності.

Результати проведених досліджень уможливають отримання таких висновків:

1. Охарактеризовано напрями та способи стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні. Підкреслено, що сформовані в країні останніми роками нефінансові інститути розвитку є необхідною, але недостатньою умовою перекладу економіки країни на інноваційний шлях розвитку. Потрібна комплексна політика, орієнтована на отримання синергетичних ефектів, а не простого освоєння бюджетних коштів. Інновації повинні стати турботою не лише органів публічної (державної, регіональної, муніципальної) влади, вітчизняної науки і бізнес-еліти, але і профспілок, та усього українського суспільства.

2. Оцінено економічний механізм державного регулювання інноваційної діяльності. Комплексно охарактеризований стан національної інноваційної системи України на макрорівні. Розкриті причини незатребуваності інноваційного типу розвитку: невизначеність державної політики; несформованість інноваційної інфраструктури; недостатність механізмів фінансування; нестача фахівців, обслуговуючих увесь інноваційний процес - від винаходу до його практичного використання; бюрократизація системи управління інноваціями.

3. Систематизовано зарубіжний досвід реалізації державного регулювання інноваційної діяльності. На основі аналізу світового досвіду сформульовано, що поступальний соціально-економічний розвиток держави і забезпечення її конкурентоспроможності на зовнішньому ринку за рахунок

подолання технологічного відставання забезпечується, передусім, наявністю розвиненої національної інноваційної системи і ефективної державної інноваційної політики, яка не є вираженням певної теоретичної моделі, а є синтезом заходів різної спрямованості.

4. Окреслено механізм формування інноваційної діяльності в державі. Обґрунтовано, що найважливішою умовою розвитку інноваційної діяльності країн, є бюджетне стимулювання інноваційної активності господарюючих суб'єктів на основі державної інноваційної політики, що забезпечує інноваційний вектор розвитку господарюючих суб'єктів (інноваційний характер інвестиційних проектів, що реалізуються), трансфер високих технологій між державами у рамках програм інноваційної співпраці, розвиток державно-приватного партнерства.

5. Визначено методичні основи сучасного розвитку організаційного механізму державного регулювання інноваційної діяльності. Показана значущість для формування інноваційної інфраструктури створення державних інноваційних корпорацій і організації малих інноваційних підприємств з урахуванням інтеграційних і диверсифікаційних процесів розвитку економіки України, які здатні забезпечити підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промисловості і вихід з високотехнологічною, наукомісткою продукцією на світовий ринок. Обґрунтовано, що формування національної інноваційної системи враховує можливості і інтереси усіх суб'єктів інноваційної діяльності, як великих, так і малих.

Створення і розвиток наукоградів, технополісів, технопарків, індустріальних парків, інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, науково-освітніх кластерів, приватно-державних партнерств стануть фундаментом національної інноваційної системи.

6. Обґрунтовано стратегічні напрями розвитку державного регулювання інноваційною діяльністю. При виборі стратегії інноваційного

розвитку України виділені три основні варіанти науково-технологічного розвитку, в основі яких лежить механізм з'єднання наукових відкриттів з технологією, технології - з виробництвом, виробництва - з суспільством, а саме: а) інтеграція в глобальні інноваційні ланцюжки; б) створення кластера інноваційних технологій; в) формування проривного інноваційного напрямку.

Визначено, що країні потрібна стратегія проривного інноваційного напрямку. Відповідно до цієї стратегії нами розглянуті основні моделі інноваційного розвитку, виділені відмітні особливості кожної з них і визначені можливості використання Україною накопиченого досвіду інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ангел Є. Інновації під час війни не на часі, але як без них відновити країну? URL: <https://zn.ua/ukr/macroeconomics/innovatsiji-pid-chas-vijni-ne-na-chasi-ale-jak-bez-nikh-vidnoviti-krajinu.html>
2. Активізація інноваційної діяльності: організаційно – правове та соціально – економічне забезпечення: [монографія] / О. І. Амоша [та ін.]. Донецьк: Ін – т економіки пром – сті НАН України, 2007. 328 с.
3. Александрович Г.Р. Сучасні механізми державного управління інноваційної діяльності навчальних закладів. [Електронне видання] «Державне управління: удосконалення та розвиток» № 10, 2017. Науково-практичний журнал м. Київ. Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?n=12&y=2017>
4. Александрович Г.Р. Державне регулювання інноваційної політики та її вплив на економіку країни. Вісник НУЦЗУ: Державне управління. Харків, 2016. Вип. 2(5). С.144-152.
5. Александрович Г.Р. Науково-технічна політика та державне регулювання інноваційною діяльністю в Україні. Вісник НУЦЗУ: Державне управління. Харків, 2017. Вип. 1(6). С.171-181.
6. Александрович Г.Р. Основні підходи управління персоналом в умовах інноваційної діяльності. Вісник НУЦЗУ: Державне управління. Харків, 2017. Вип. 2(7). С.-321-328
7. Александрович Г.Р. Механізми державного регулювання визначенням сучасної інноваційної політики держави. Вісник НУЦЗУ: Державне управління. Харків, 2020. Вип. 1(12). С.3-10.
8. Александрович А. Механізми державне регулювання інноваційною діяльністю в Україні. Матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем». Харків. С. 89-91
9. Александрович А. Державне регулювання інноваційної діяльності.

Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Розвиток основних напрямів соціогуманітарних наук: проблеми та перспективи». С.64-66.

10. Александрович Г. Р. Напрями державне регулювання інноваційної діяльності в Україні. Публічне управління в системі координат: демократія, децентралізація, місцеве самоврядування: тези доповідей Всеукраїнської науковопрактичної конференції (18 жовтня 2019 року, Мелітополь, Україна) /відп. ред. Ортіна Г.В. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2019..С. 372-374

11. Амоша О.А. Регулювання регіонального розвитку в Україні. Економіка пром-ті, 2006. №1. С.45-59.

12. Амоша О.І., Вишневський В.П., Землянкін А.І. та ін. Регулювання регіонального розвитку в Україні. Економіка України. 2006. №1-2. С. 45-58, 51-66.

13. Аналіз регіональних відмінностей у інноваційно-економічному розвитку територій України / М. С. Пашкевич // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". 2012. № 727: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 350-357.

14. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації / [Л.Л.Антонюк, А.М.Поручник, В.С.Савчук та ін.] К.: КНЕУ, 2003. 326 с.

15. Афанасьєв Н. В. Глазьєв С. Д., Городецький А. І. Управління розвитком промислових підприємств : [монографія], Х.: ИНЖЭК, 2003. 184 с.

16. Архієреєв С. І. Взаємозв'язок розвитку регіональної інноваційної системи, інтерактивних інноваційних комплексів, та інноваційної інфраструктури. Приклад регіону Емілія-Романья [Електронний ресурс] Вісн. СумДУ. 2009. № 1. – Режим доступу: http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2009/Econom_1_09/09asipre.pdf

17. Базилевич В. Д., Гражевська Н. І., Гайдай Т. В., Леоненко П. М., Нестеренко А. П. Історія економічних учень. /Навчальний посібник / К.:

2020.

18. Бакуменко, В. Д. Методологія державного управління проблеми встановлення та подальшого розвитку// Вісник УАДУ. 2003. № 2. С. 11–27.

19. Бакуменко, В. Д. Формування державно-управлінських рішень : Проблеми теорії, методології, практики : [монографія] К. : Вид-во УАДУ, 2000. 328 с.

20. Бакуменко В. Д. Теоретичні та організаційні засади державного управління : [навч. посіб] / В. Д. Бакуменко, П. І. Надолішній. – К. : Міленіум, 2003. 256 с.

21. Бакум, В.В. Особливості формування системи управління регіоном. Економіка АПК. 2007. № 4. С. 27-33.

22. Баштанник В. Структурні характеристики та тенденції організованого розвитку національних систем публічного управління в умовах сучасних євроінтеграційних процесів Вісник Національної академії державного, 2009. С.5-16.

23. Бай С., Єлісеєв В. Інноваційні зміни як спосіб вижити в умовах воєнного стану. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: виклики воєнного часу : тези доп. XIV Міжнар. бізнес-форуму (Київ, 23 берез. 2023 р.). Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2023. С.16–18

24. Боднарчук В.Д. Державне регулювання інноваційного розвитку регіону. Автореферат дис. кан.. наук державного управління 25.00.02 – Академія муніципального управління. Київ, 2011. 22 с.

25. Бойченко В.С. Сутність регіонального інноваційного розвитку Вісник СумДУ. 2011. № 4. С. 127-132.

26. Большая, О., Бабенко, І., Іщенко, І., Школяр, С., Харченко, Н. (2024). Пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні. *Сталий розвиток економіки*, (3(50), 496-501. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-74>

27. Буркинський Б. В., Лазарева Е. В. Інноваційна стратегія у соціально – економічному розвитку регіону . Одеса: ІПРЕЕД НАН України,

2007. 140 с.

28. Бутенко А. І. Інвестиційна діяльність в інноваційній сфері підприємництва України: методи і форми . Вісник економічної науки України: науковий журнал. Донецьк: ЛЕНУ, Ін – т економ. пром – ті НАН України, 2007. № 2 (12). С. 14 - 19.

29. Біла І.С., Посна В.С., Шевченко О.О. Інноваційний розвиток як чинник повоєнної відбудови економіки України. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/57af8ce3-6d49-43c1-a00e-9ebf9b9f1b5e/content>

30. Валюх А. Н. Створення організаційної моделі управління системою регіональної інноваційної діяльності. Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. Економіка: зб. наук. праць. Рівне: Укр. держ. ун т водного господарства та природокористування, 2003. Вип. 1. С. 492 – 497.

31. Возна Л. Ю. Основні суперечності та перспективи використання соціально-економічного потенціалу регіонів України. Стратегічні пріоритети. 2009. № 1(10). С. 167 - 174.

32. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання: Навч. посібник [Текст] . К.: КНЕУ, 2000. 360 с.

33. Герасимчук З.В. Інноваційна інфраструктура регіону: методологія формування і розвитку / З.В. Герасимчук, Н.Т. Рудь // Актуальні проблеми економіки. 2010. № 3 (105). С. 197- 207.

34. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія . Луцьк: Надстир'я, 2008. 528 с.

35. Гладій С. П. Формування української моделі конкурентної економіки інноваційного типу: теоретичний аспект. Вісник Технологічного університету Поділля. Економічні науки: зб. наук. праць. Хмельницький: Технол. ун – т Поділля, 2003. Т. 2, Ч. 2. С. 184 – 188.

36. Глуха Г.Я. Сучасний підхід до побудови інноваційної стратегії на підприємстві. Академічний огляд. 2018. № 2 (49). – Режим доступу:

<https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2018/2/7.pdf>

37. Гончарова Н.П. Стратегія інноваційного розвитку України. Інноваційно-інвестиційна стратегія розвитку національної економіки: зб. наук. праць . Київ, 2004. С.30-38.

38. Горбата Л. П. Актуальні питання імплементації принципів міжнародної хартії відкритих даних в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 4. С. 109–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2021_4_20, с. 114

39. Горбенко О.М.. Публічне регулювання забезпечення ефективності державної політики безпеки економіки України. *Вісник Національного Університету Цивільного Захисту України: Серія Державне управління*. 2022. Вип. 2 (17) . С.312-323. Режим доступу: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16875/1/Horbenko.pdf>

40. Горбенко О.М. Публічне управління структурно-інвестиційним процесом в системі економічної безпеки держави. Трансформація системи публічного управління в умовах воєнного часу: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (3 червня 2022 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2022. С. 63-66.

41. Гончарський І. Л. Підходи до формування системи публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку держави та регіонів. "Інвестиції: практика та досвід", №6, 2025. С. 232-236. Режим доступу: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/5957>

42. Гончарський І. Л. Стратегування як інструмент публічного управління у сфері соціально-економічного розвитку України та її регіонів. [Електр.журнал], Режим доступу: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5970/6033>

43. Готра В. В. Еволюція наукових поглядів на сутність поняття «інновація» та її особливості в агропромисловому комплексі. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Економіка. 2014. Вип. 3. С. 73-75.

44. Гук О., Мельник А. Фактори впливу на інноваційну діяльність підприємств. Бізнес, інновацій, менеджмент: проблеми та перспективи. 2020.

Режим доступу: <http://confmanagement.kpi.ua/proc/article/view/201200>.

45. Давила Тоні. Працююча інновація: як управляти нею, вимірювати її і отримувати з неї вигоду / Тоні Давила, Марк Дж. Епштейн, Роберт Шелтон; Під. науч. ред. Т. Ф. Козицкой; пер. з англ.; Дніпропетровськ: Баланс Бізнес Букс, 2007. 320 с.

46. Дегтярєва І. О. Інструменти інноваційного розвитку регіону: зарубіжний та вітчизняний досвід застосування [Електронний ресурс]. Державне управління: теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. 2010. № 1. – Режим доступу : http://www.nbuuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2010_1/txts/10diovdz.pdf

47. Денисенко М.П. Теоретичні засади інноваційного розвитку економіки України // Інноваційно-інвестиційна стратегія розвитку національної економіки: зб.наук.праць . К., 2004. С. 105-119.

48. Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

49. Джеджула В. В., Єпіфанова І. Ю., Цвик О. Г. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 4. С. 5–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2017_4_3

50. Дмитренко М. Ощадно – кредитна система у контексті формування в Україні власної інвестиційно – інноваційної політики . Вісник НБУ. 2006. № 1. С. 16 – 18.

51. Дмитренко О.В. Національна інноваційна систем як умова зростання конкурентоспроможності економіки України. URL: <https://periodicals.karazin.ua/economy/article/download/8038/7520/>

52. Доценко О.Ю. Механізми інноваційного розвитку регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/3221/1.pdf?sequence=1>

53. Єгоров М. І. Інституційні бар'єри впровадження інновацій у публічному секторі України. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне

управління. Харків. 2023. Вип. 2(19). С. 485 – 493
377. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27298/1/Yegorov_V5.2023.2.pdf

54. Єгоров М. І. Інституційна спроможність органів публічної влади у реалізації інноваційної політики. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2024. Вип. 1(20). С. 432 – 442 URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27305/1/Yegorov_V3.2024.1.pdf

55. Єгоров М. І. Організаційно-правові механізми координації державної інноваційної політики в Україні. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2024. Вип. 2(121). С. 455 – 465. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27306/1/Yegorov_V1.2024.2.pdf

56. Єрмак С. О. Дослідження економічного змісту поняття «інновація». Економіка. Фінанси. Право. 2017. №8. С. 42-46.

57. Жилінська О.І. Розвиток інноваційної інфраструктури. Фінанси України. 2005. № 7. С. 57-67.

58. Забарна Е.М. До питання формування регіональних інноваційних структур . Механізм регулювання економіки. 2007. № 4. С. 232–240.

59. Забарна Е.М., Харічко С.К. Інвестиції в інновації як основа соціально-економічного розвитку регіону . Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць . Чернівці, 2002. Вип.141.– С.15-19.

60. Забарна Е.М. Потенціал інноваційного розвитку Одеського регіону та шляхи його мобілізації . Управління інноваційним розвитком підприємств України в умовах світових інтеграційних процесів: всеукр.наук.-практ.конф., 9-10 жовт. 2007 р.: тези допов. Дніпропетровськ, 2007. Т. 5. С.77-79.

61. Забарна Е.М. Соціально-економічний розвиток регіону на інноваційно-інвестиційній основі . Одеса.: ІПРЕЕД, 2008.264 с.

62. Землянкін А. Механізми управління інноваціями в Україні: стан і

перспективи вдосконалення. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2 (31). С. 43–44.

63. Закон України „Про внесення змін до Закону України „Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”: нова редакція від від 12.01.2006; № 3333–IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2006. № 22. Ст. 182.

64. Закон України „Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006 р., № 143–V // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2006. № 45. Ст. 434.

65. Закон України „Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій” від 09.04.2004 р., № 1676 – IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2004. № 32. Ст. 384.

66. Закон України „Про інноваційну діяльність” від 14.07.2002 № 40 IV // Зібрання законодавства України. Сер. 3. 2002. № 8. – Ст. 159.

67. Закон України „Про наукову та науково – технічну діяльність”: Режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

68. Закон України «Про державні цільові програми» // Відомості Верховної Ради України. 2004. №25. С.352.

69. Закон України «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій» від 9.04.2004р., №1676 – IV.

70. Інвестиційна політика в Україні: досвід, проблеми, перспективи: [монографія] / М. Г. Чумаченько [та ін.]; відп. ред. М. Г. Чумаченько; АЕН України, ІЕПНАН України. Донецьк: ТОВ „Юго Восток, Лтд”, 2003. 292 с.

71. Інвестиції під час війни: тенденції та перспективи. URL: <https://buduysvoe.com/publications/investyciyi-pid-chas-viyny-tendenciyi-ta-perspektyvu>

72. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А.С., Геєць В.М., Кінах А.К., Семіноженко В.П. та ін.. К.: Знання України, 2004. 338 с.

73. Інноваційний розвиток економіки та напрями його прискорення /

За ред. В.П.Александрової. К.: ІЕП НАН України, 2002. 77 с.

74. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. д-ра екон.наук, проф. Федулової Л.І. К.: Основа, 2005. 549 с.

75. Інновації як основа соціально-економічного розвитку країн світу / Смесова В.Л., Федорова Н.Є., Побива В.О. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/31_2020ua/20.pdf.

76. Інвестування інноваційної діяльності: навчальний посібник для здобувачів ступеня магістра за спеціальністю 073 Менеджмент / О.В. Гук, Л.П. Шендерівська, Г.А. Мохонько. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Видавництво «Політехніка», 2022. 186 с. – Режим доступу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48941/1/Invest_GSM_2022.pdf

77. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: ана- літ. доп. / С. О. Біла, Я. А. Жаліло, О. В. Шевченко, В. І. Жук [та ін.]; за ред. С. О. Білої. К.: НІСД, 2011. 80 с.

78. Інноваційний ресурс. Інформаційна база даних Міністерства промислової політики України // [Електронний ресурс]. Режим доступу до матеріалів : <http://www.minprom.gov.ua>.

79. Інформаційні матеріали щодо стану інноваційної діяльності. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb&title=InformatsiiniMaterialiSchodoStanuInnovatsiinoiDiialnosti>

80. Кадол Л. Принципи формування інноваційної політики підприємства. URL: http://ej.kherson.ua/journal/economic_17/1/21.pdf

81. Каліцький, Б.А. Обґрунтування інноваційної моделі структурної перебудови економіки України / Б.А.Каліцький, О.С.Попович, В.П.Соловійов та ін. Центр дослідж.наук.-техн.потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва. К., 2005. 65 с.

82. Каракай, Ю.В. Інноваційні пріоритети – основа сталого розвитку

України. Вісник Прикарпатського університету. Сер. „Економіка”: зб. наук. праць. Івано – Франківськ: Прикарпатський університет, 2007. Вип. 5. С. 290-294.

83. Коваленко, М.А. Теорія і методологія управління розвитком регіонального господарського комплексу в контексті економіки знань: монографія. . Херсон, 2007. 312 с.

84. Ковальчук, В. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку національної економіки. Економіка та суспільство. 2023. №. (58). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-33>

85. Коврегін В.В. Механізми моделювання рівня достатності державної економічної підтримки інноваційного розвитку внз. Електронне наукове фахове видання Херсонського національного технічного університету «Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: - 2017, №1, Режим доступу <http://el-zbirn-du.at.ua/>

86. Коврегін В.В. Економічні механізми забезпечення інноваційного розвитку вищого навчального закладу. Вісник Національного університету цивільного захисту України: [зб. наук. прац]. Вип. 1 (4). Х.: НУЦЗУ, 2016. С. 72-77. (Серія «Державне управління»).

87. Коврегін В.В. Створення та функціонування молодіжних бізнес-інкубаторів: основні принципи, роль держави і ВНЗ . Вісник Національного університету цивільного захисту України: [зб. наук. прац]. Вип. 2 (5). Х.:НУЦЗУ, 2016.- С. 19 -24.- (Серія «Державне управління»)

88. Косач І.А. Теоритичні засади розробки стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку регіону . Актуальні Проблеми Економіки. 2007 № 6. С. 123-128.

89. Кравчук А.В. Аналіз інноваційної активності промислових підприємств. Сучасні технології менеджменту : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 7 листопада 2018 року). Луцьк, 2018. С. 85–87

90. Крупка, М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного

розвитку економіки України . Львів: Видавн. центр Львів.нац.ун-ту ім. Івана Франка. 2001. 608 с.

91. Крикун, В. В. (2024). Інноваційний розвиток України: основні пріоритети та перспективи. Здобутки економіки: перспективи та інновації, (10). <https://doi.org/10.5281/zenodo.13896011>

92. Ландик В. І. Інноваційна стратегія підприємства : проблеми і досвід їх рішення : [монографія] Д.: Наукова думання, 2003. 364 с.

93. Левицький В., Радинський С., Дячун О. Нормативно-правове забезпечення інноваційної та інвестиційної діяльності промислових підприємств України. Соціально-економічні проблеми і держава. Вип. 2 (27). 2022. С. 25–34.

URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2022/22lvoppu.pdf>

94. Левківський О.В. Міжнародні індикатори оцінки інноваційного потенціалу України та його реалізації. Інтелект ХХІ. 2017. № 4. С. 78–82

95. Логутова Т. Г. Механізм державного управління інноваційним розвитком. Економіка : проблеми теорії та практики: зб. наук. праць / ДНУ. Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. Т. 3, Вип. 210. С. 765 - 780.

96. Логутова Т. Г. Організаційно - економічний механізм державного управління інноваційним розвитком регіону : [монографія] .Маріуполь: ПГТУ, 2006. 224 с.

97. Лігузова В. О., Баклаженко Ю. В., Гірія Р. М. Світовий досвід державної підтримки інновацій. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Випуск 18. 2017. С. 38–39.

98. Манелюк О. І. Тіньова економіка як загроза національній економічній безпеці країни. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2023. Вип. 1(16). С. 355-363.

99. Манелюк О. І. Сутнісні ознаки та універсальні фактори ризиків тіньової економіки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2022. Вип. 2(17). С. 330-337.

100. Мартиненко А.В., Перерва П.Г. Інноваційний процес як основа

ефективної діяльності підприємства. Теоретичні та практичні дослідження молодих науковців : праці XIII Міжнародної науково-практичної конференції магістрантів та аспірантів (м. Харків, 19–22 листопада 2019 року). Харків, 2019. С. 350.

101. Маслак О.О. Чинники впливу на інноваційну діяльність промислових підприємств. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. № 22.8. С. 269–274.

102. Маслак О.І., Гришко Н.Є., Маслак М.В., Пирогов Д.Л. Information analytical provision in formation of innovational projects portfolio of enterprises in the context of safety-oriented management. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2020. № 2 (33). С. 205–214.

103. Михненко А. М. Інновації в управлінні суспільним розвитком : навч. посіб. / А. М. Михненко, В. Д. Бакуменко, С. О. Кравченко. К.: НАДУ, 2009. 116 с.

104. Міністерство аграрної політики та продовольства України : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://agro.me.gov.ua/ua>.

105. Міністерство освіти і науки України : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua>.

106. Міністерство фінансів України : офіц. сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mof.gov.ua>.

107. Момот А. Аналіз основних напрямків забезпечення інформаційної безпеки . Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2008. Вип. 659 (Ч.1). №1. С. 265–278.

108. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2022 році: науково-аналітична доповідь /Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. К.: УкрІНТЕІ, 2023. 94 с.

109. Наука та інновації [Электронный ресурс]. 2007. Режим доступа:<http://www.ukrstat.gov.ua/>

110. Невмержицька С.Н. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємств в умовах невизначеності. Науковий вісник Херсонського

державного університету. Серія: економічні науки. 2018. Вип. 32. – Режим доступу: <https://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/422/418>.

111. Оніщенко, В. О. Актуальні питання розвитку інноваційної діяльності регіону. Економіка і регіон: науковий вісник Полтавського національного технічного університету ім. Юрія Кондратюка. Полтава: ПНТУ ім. Юрія Кондратюка, 2004. № 1. – С. 3 - 5.

112. Панченко Є. Г., Кір'якова М. Є. Концепція відкритих інновацій та її використання транснаціональними корпораціями в Україні. Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право. 2013. № 1. С. 155–162

113. Патон Б. Інноваційний шлях розвитку економіки України . Вісник НАН України. 2001. № 2. С.11-18.

114. Пашута М.Т. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: Навчальний посібник [Текст]. К.: Центр навчальної літератури, 2005. 118 с.

115. Пермінова С.О., Ситник Н.І., Чупріна М.О. Державні стимули інноваційної діяльності в контексті економічного відродження України Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». Вип.69. 2022. С. 14–18. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/69_2022/5.pdf

116. Пермінова, С., Ситник, Н., Чупріна, М. Інноваційна діяльність в Україні в період воєнної агресії: тенденції та перспективи. Економіка та суспільство. 2024. No. (59). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-62>

117. Петрова, І. Л., Сивка, О. В. (2019). Розвиток інноваційної діяльності в організаціях освітньої сфери. Вчені записки Університету «КРОК», (3 (51), 119–126. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-51-119-126>

118. Пирожков С.І. Моделі і сценарії структурно-інноваційної перебудови економіки України // Інноваційно-інвестиційна стратегія розвитку національної економіки: зб.наук.праць . К., 2004. С. -10.

119. Пилипенко Ю.І. Механізми регулювання інноваційної сфери національної економіки [Текст]. Науковий вісник національного університету

державної податкової служби України (економіка, право). №3(46), 2009. С.18-23.

120. Підтримка інвестицій у промисловість України в умовах війни та повоєнного відновлення. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-investytsiy-u-promyslovisht-ukrayiny-v-umovakh-viyny-ta>

121. Пілюшенко В. Л. Управління інноваційно – інвестиційним розвитком території: [монографія] / В. Л. Пілюшенко, Б. І. Адамов, І. В. Шкрабак. Донецьк: ВІК, Дон ДАУ, 2007. 317 с.

122. Поповкін В.А. Регіонально–цілісний підхід в економіці: монографія. . К.: Наукова думка, 1993. 286 с.

123. Присяжнюк, Н., Ланченко, О. (2024). Сутність та зміст інноваційної діяльності у сільському господарстві. Сталий розвиток економіки, (3(50), 123-128. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-19>

124. Ракицька С.О. Інфраструктурне забезпечення переходу до інноваційного типу розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 «Економіка і управління науково-технічного прогресу» . Одеса, 2004. 20, [1] с.

125. Регіональний маркетинг . В. Л. Пілюшенко, І. В. Шкрабак, Р. Р. Ларіна, В. І. Дубніцький. Донецьк: ТОВ „Юго – Восток, Лтд”, 2007. 364 с.

126. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально–економічного розвитку: монографія / Отв. ред. З.С. Варналій. К., 2005. 478 с.

127. Ротань Н.В. Інноваційний розвиток регіонів України та фактори, що на нього впливають . Інформаційні технології а освіті, науці та виробництві. – 2013. № 1. Вип. 1. С. 279-284.

128. Рудь Н.Т. Інноваційні кластери – нова організаційна форма наукомісткого бізнесу . Економічні науки. Серія «Регіональна економіка». Збірник наукових праць. Випуск 6(21). 4.2. Луцьк: ЛІТУ, 2009. С. 127.

129. Рудь Н. Т. Кластерний підхід до розвитку інноваційної інфраструктури регіону . Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури – The problems of innovation infrastructure's formation and

<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=638>

139. Узунов Ф. В. Управління ризиками при реалізації проєктів державно-приватного партнерства. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 1. С. 51-58.

140. Уманець, Т. Інформаційно-аналітична база регіонального управління: сучасний стан та перспективи розвитку . Економіка України. 2007. № 8. С. 39-45.

141. Ульянова Л., Чайка Ю. Інноваційні аспекти сталого розвитку економіки України . Економічний аналіз. 2021. Т. 31. № 1. С. 218-226. DOI: 10.35774/econa2021.01.218.

142. Федорова, В.Г. Інноваційна діяльність в регіонах України: проблеми та напрямки її поліпшення [Електрон. ресурс]. Режим доступа: <http://intkonf.org/fedorova-vg-innovatsiyna-diyalnist-v-regionah-ukrayini-problemi-ta-napryamki-yiyi-polipshennya/>

143. Федоров І.С. Імперативи формування механізму стійкого розвитку інвестиційно привабливого регіону. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2018. Вип. 1 (8). С. 491-498

144. Федоров І.С. Теоретичні концепції стійкого розвитку регіону. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2018. Вип. 2 (9) . С. 501-508.

145. Федоров І.С. Інституційні умови формування механізму забезпечення збалансованого регіонального розвитку. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 1 (10) . С. 344-349.

146. Федоров І.С. Сутність і поняття організаційно-економічного механізму стійкого розвитку регіональних систем. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 2 (11) . С. 488-494.

147. Федорчак О. Є. Інституціоналізація державного управління

інвестиційною діяльністю в Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2017. № 4 (2). 140 с.

148. Федулова, Л. І. Організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної системи . Стратегічні пріоритети. 2009. № (13). С. 157-165.

149. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: підруч. [для вищ.навч.закладів]. К.: Либідь, 2006. 480 с.

150. Федулова Л. Теорія і практика формування інноваційних стратегій корпоративних структур: монографія . Хмельницький: ХНУ, 2009. 239 с.

151. Фірсова С.М., Чеботар С.В. Основні елементи інноваційного потенціалу // Економічний вісник Донбасу. №3 (25). 2011. С. 202-207.

152. Формування та реалізація інноваційної стратегії розвитку підприємства / Свідерський В.П., Пустова В.В., Лазарєв Б.О. // Економіка і суспільство. 2018. Вип. 16. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/16_ukr/71.pdf.

153. Чаплинський В. Р. Інноваційна активність в Україні, тенденції та перспективи розвитку. Ефективна економіка. №12. 2020. URL : http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2020/102.pdf

154. Чичкало-Кондрацька І. Міжнародна інноваційна діяльність: навчальний посібник. URL: <http://surl.li/nujswf>

155. Чижова В. Інституціональні та інноваційні аспекти регіонального розвитку // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки, вип. 8. Кіровоград: КНТУ. 2005. С. 92- 100.

156. Шастопалов Г.Г. Інноваційний потенціал економічного зростання країни // Інноваційно-інвестиційна стратегія розвитку національної економіки: зб.наук.праць . К., 2004. С.39-54.

157. Щербина С. В. Механізм формування державної політики у сфері інформаційного забезпечення аграрного сектору економіки України. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej16/txts/12SSBSEU.pdf>.

158. Шпикуляк О.Г. Етапність інноваційного процесу та оцінка

ефективності інноваційної діяльності [Текст] / О.Г. Шпикуляк, С.О. Тивончук, С.В. Тивончук, О.М. Супрун // Економіка АПК. 2011. № 12. С. 109-116.

159. Яцкевич І.В. Інноваційна політика України у післявоєнний період. Економіка та суспільство, Вип. (39). 2022.
URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1392/1342>

160. Yegorov M. Mechanisms for monitoring and evaluating the effectiveness of state innovation policy. Public administration and state security aspects. Vol.1/2023. p. 235-246. URL: <http://passa.nuczu.edu.ua/en/archive/245-yegorov-m-mechanisms-for-monitoring-and-evaluating-the-effectiveness-of-state-innovation-policy>

161. Yegorov M. Financial and economic instruments for stimulating innovation activity: a comparative analysis. Public administration and state security aspects. Vol.1/2024. p. 282-291.
URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27008/1/Yegorov_P2.2024.1.pdf

162. OECD (2018) Kerivnytstvo (rekomentatsii) Oslo 2018. Kerivni pryntsyty zboru, zvitnosti ta vykorystannia danykh pro innovatsii [Guidelines (recommendations) Oslo 2018. Guidelines for the collection, reporting and use of data on innovation], Oslo: OECD.

163. Kosenko O.P. (2015) Komertsializatsiia intelektualno-innovatsiinykh tekhnolohii [Commercialization of intellectual and innovative technologies]. Kharkiv: Smuhasta typohrafiia (in Ukrainian).

164. Kravchuk A.V. (2018) Analiz innovatsiinoi aktyvnosti promyslovykh pidpryiemstv [Analysis of innovative activity of industrial enterprises] Suchasni tekhnolohii menedzhmentu (Ukraine, Lutsk, November 7, 2018) (eds. Cherchyk L.M.); Lutsk: Suchasni tekhnolohii menedzhmentu, pp. 85–87.

165. Martynenko A.V., Pererva P.H. Innovatsiinyi protses yak osnova efektyvnoi diialnosti pidpryiemstva. [Break PG Innovation process as the basis of effective enterprise activity]. Teoretychni ta praktychni doslidzhennia molodykh naukovtsiv (Ukraine, Kharkiv, November 19–22, 2019) (eds. Sokol E.I.); Kharkiv:

Teoretychni ta praktychni doslidzhennia molodykh naukovtsiv, p. 350.

166. Maslak O.O. (2012) Chynnyky vplyvu na innovatsiinu diialnist promyslovykh pidpriemstv [Factors influencing the innovation activity of industrial enterprises]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, no. 22.8, pp. 269–274.

167. Maslak O.I., Hryshko N.Ie., Maslak M.V., Pyrohov D.L. (2020) Information analytical provision in formation of innovational projects portfolio of enterprises in the context of safety-oriented management. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, no. 2 (33), pp. 205–214.

168. Mershyev R.V. (2010) Problemy otsenky efektyvnosti innovatsyi [Problems of evaluating the effectiveness of innovations]. *Novyj informacyonno-analiticheskyi biulleten*), no. 5, pp. 114–119.

169. Polozova T.V., Kryvtsun D.Iu. (2015) Innovatsiina diialnist pidpriemstva ta ekonomichna sutnist innovatsiinoho protsesu [Innovative activity of the enterprise and economic essence of innovation process]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, no. 12. pp. 108–113.

170. Law of Ukraine on innovation activity №40-IV (2002, July 4). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.

171. Law of Ukraine on entrepreneurship №698-KhII (2020, January 29). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text>.

172. Chumak L.F. (2012) Innovatsiina diialnist pidpriemstva v suchasnykh umovakh [Innovative activity of the enterprise in modern conditions]. *Biznes-Form*, no. 12, pp. 209–212.

173. Iashkina O.I. (2013) Innovatsiina diialnist pidpriemstv Ukrainy: tendentsii rozvytku ta chynnyky vplyvu [Innovative activity of Ukrainian enterprises: development trends and factors of influence]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 4, pp. 181–189.

174. Chaminade, C. Social Capital as a Mechanism: Connecting knowledge within and across firms. / C. Chaminade, H. Roberts. // Third European Conference on Organizational Knowledge, Learning and Capabilities (OKLC) Greece, April 2002. Athens, 2002. 32 p.

175. Proposed Standard Practice for Surveys of Research and Experimental Development.– Frascati Manual. Paris: OECD Publications,. 2002. 255 p.

176. Stage-Gate, Your Roadmap for New Product Development // Product Development Institute [Электронный ресурс]. 2010. Режим доступа: <http://www.prod-dev.com/stage-gate.php>

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації

Статті у фахових виданнях:

1. Єгоров М. І. Інституційні бар'єри впровадження інновацій у публічному секторі України. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2023. Вип. 2(19). С. 485 – 493 377. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27298/1/Yegorov_V5.2023.2.pdf
2. Єгоров М. І. Інституційна спроможність органів публічної влади у реалізації інноваційної політики. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2024. Вип. 1(20). С. 432 – 442 URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27305/1/Yegorov_V3.2024.1.pdf
3. Єгоров М. І. Організаційно-правові механізми координації державної інноваційної політики в Україні. Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління. Харків. 2024. Вип. 2(121). С. 455 – 465. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27306/1/Yegorov_V1.2024.2.pdf
4. Yegorov M. Mechanisms for monitoring and evaluating the effectiveness of state innovation policy. Public administration and state security aspects. Vol.1/2023. p. 235-246. URL: <http://passa.nuczu.edu.ua/en/archive/245-yegorov-m-mechanisms-for-monitoring-and-evaluating-the-effectiveness-of-state-innovation-policy>
5. Yegorov M. Financial and economic instruments for stimulating innovation activity: a comparative analysis. Public administration and state security aspects. Vol.1/2024. p. 282-291. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27008/1/Yegorov_P2.2024.1.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Єгоров М.І. Напрями державне регулювання інноваційної діяльності в Україні. Теоретико-практичні засади управління, економіки та природокористування: аспекти реінтеграції Криму в господарський комплекс України : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 11 листопада 2025 року) / упоряд. Д. В. Починок. Київ 2025. С. 149-151.

7. Єгоров М.І. Інструменти державного регулювання інноваційною діяльністю. Збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи». (м. Хмельницький, 19 лютого 2026 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2026. 200 с.

8. Єгоров М.І. Напрями державне регулювання інноваційної діяльності в Україні. Матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика»ю Черкаси. 2025. С.118-120

ПІДГОРОДНЕНСЬКА МІСЬКА РАДА
ДНІПРОВСЬКОГО РАЙОНУ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Центральна 46, місто Підгородне, 52001, тел. 0737965857
E-mail: info@pidgorodne.otg.dp.gov.ua_ код згідно з ЄДРПОУ 05520750

від 18.12 2024 р. № 4150

На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження Єгорова Миколи Івановича «Механізми державного регулювання інноваційної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління

Генерація нових ідей, що втілюються у високих технологіях, інноваціях, сьогодні багато в чому визначають якість соціально-економічного розвитку країн і рівень добробуту їх громадян. Від рівня інноваційної активності, положення країни на світовому ринку наукомісткої продукції безпосередньо залежить і її національна безпека.

Ключовими чинниками зростання економіки таких країн на сучасному етапі повинні стати темпи і масштаби інноваційного розвитку, швидкість дифузії інновацій усередині національної економіки, висока абсорбційна здатність окремих підприємств, високі темпи адаптації інновацій, а також рівень залученості країни у світовий процес наукового і технологічного розвитку. Усе це прискорить перехід від існуючого інерційного і експортно-сировинного шляху розвитку економіки до інноваційного.

З огляду на зазначене, заслуговує на увагу окреслені Єгоровим Миколою Івановичем напрями та способи стимулювання інноваційної діяльності на державному рівні.

Тому являються своєчасними та змістовними пропозиції автора дисертаційного дослідження та розроблені практичні рекомендації.

Міський голова

Андрій ГОРБ

СУМСЬКА МІСЬКА РАДА

майдан Незалежності, 2, м. Суми, 40030, тел.(факс) +38(0542) 700-560,
E-mail: mail@smr.gov.ua

№ 2469/03.02-08 від 19.12. 2025 р

ДОВІДКА

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Єгорова Миколи Івановича «Механізми державного регулювання
інноваційної діяльності» на здобуття наукового ступеня кандидата наук з
державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного
управління

На сучасному етапі динамічний розвиток в Україні неможливий без формування механізмів з підтримки і стимулювання інноваційної діяльності. Нині саме науково-технічні інновації визначають рівень конкурентоспроможності національних товарів і усієї економіки в цілому у світовій системі. В багатьох країнах держава є головним стимулюючим початком, що підтримує, і навіть в деяких випадках вектором, що визначає напрям інноваційного розвитку національної економіки. Необхідно відмітити, що державне регулювання інноваційної сфери значно взаємозв'язане з інвестиційною політикою держави, що фінансує фундаментальні наукові дослідження і високо ризикові інноваційні проекти.

З огляду на зазначене, заслуговують на увагу визначені в дисертаційному дослідженні основні інноваційні процеси як державні засади економічного зростання суспільства, які окреслено в дослідженні Єгорова Миколи Івановича, та систематизація досвіду державного регулювання інноваційних процесів в зарубіжних країнах.

Надані практичні пропозиції автора дисертаційного дослідження є корисними в роботі Сумської міської ради.

Секретар Сумської міської ради

А.М. Кобзар